

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1907

...

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1909

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

42 - ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ - 42

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1907

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

"Ορια, όροι και διαρέσεις των εν ταῖς θαλάσσαις δια- τωμένων ζώων υπό Ν. Χ. Αποστολίδου καθηγητοῦ :	Σελ. 513
Τί ἀφείλομεν εἰς τὴν Ἑλλάδα υπό Γαδαμάνθου (τέλος) .	» 527
Ἀγγλικά Συλλαλητήρια υπό Σίμου Μενάρδου .	» 541
Ἑλληνική Ἀνοίξις υπό Γεωργίου Χάουπμαν (μετάφρ. Γ. Σ.) (συνέχεια) .	» 548
Τὸ Πρωσικὸν Δημοτικὸν Σχολεῖον (μετ. Ν. Β.) (τέλος) .	» 552
Ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὴν μαθὴν τῶν Βλαταίων υπό Παντελῆ Μ. Κοινογιάννη .	» 557
Ἐν Γεγονὸς θαλασσιῶν διήγημα υπό Ρ. Κίπλιγγ (μετά- φρασις Χ.) .	» 564
Χρονικά .	» 574
Ἀναγνωστήριον : Ἐξένα περιοδικά .	» 575

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΟΦΕΛΙΜΟΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

42 - ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ - 42

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ 1 ΔΡΑΧΜΗ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ

ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΙΔΡΥΘΕΙΣ ΤΩ 1899 ΥΠΟ Δ. ΒΙΚΕΛΑ

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Πρόεδρος Ι. ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ, Δ. ΛΙΓΙΝΗΤΗΣ, Ἀγτιπρόεδρος Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ,
ΑΡ. ΠΡΟΒΕΛΗΓΓΙΟΣ, Π. Β. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΛΑΚΗΣ, Α. ΜΑΤΕΣΙΣ, Β. ΡΟΜΑΝΟΣ,
Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, Γ. Σ. ΣΤΡΕΪΤ, Γραμματεὺς Γ. ΔΡΟΣΙΝΗΣ

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ ΠΡΟΠΛΗΡΟΤΕΡΑ

Διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην δραχ. 10

Διὰ τὰς λοιπὰς χώρας φράγκα χρυσᾶ 12

Ἐκαστον τεύχος χωριστὰ πωλεῖται δρ. 1 εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 1,20 εἰς τὰς λοιπὰς χώρας.

Ἡ "ΜΕΛΕΤΗ," ἐκδίδεται κατὰ μῆνα εἰς τεύχη ἐκ σελίδων 64, κατὰ δὲ τοὺς θερινοὺς μῆνας, Ἰούνιον — Ἰούλιον καὶ Ἀύγουστον — Σεπτέμβριον, ἐκδίδεται ἀνὰ ἓν τεύχος, ὥστε ἕκαστος ἐτήσιος τόμος ἀποτελεῖται ἐκ δέκα τευχῶν, ἧτοι 640 σελίδων.

Αἱ συνδρομαὶ τῆς "ΜΕΛΕΤΗΣ," καταβάλλονται εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Συλλόγου ἢ ἀποστέλλονται ἐπ' ἀνόματι αὐτοῦ διὰ συστημένων ἀποσταλῶν, ταχυδρομικῶν ἢ τραπεζικῶν ἐπιταγῶν καὶ χαρτονομισμάτων Γαλλίας, Ἀγγλίας, Γερμανίας, Αἰτίας, Ἰταλίας, Ρωσίας, Ἀμερικής.

Οἱ συνδρομηταὶ τῆς "ΜΕΛΕΤΗΣ," λαμβάνουν δωρεάν καὶ τὰ Ὠφέλιμα Βιβλία.

ΤΑ ΩΦΕΛΙΜΑ ΒΙΒΛΙΑ

Τοῦ 1908 ἐξεδόθησαν τὰ ἑξῆς βιβλία: ἀρ. 91-92 (διπλοῦν), Ὁ Καποδίστριας ὡς θεμελιωτὴς τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ Α. Βελδῆ. — Ἀριθ. 93, Τὸ Ἐμπόριον ὑπὸ Στ. Θεοχάρη. — Ἀριθ. 94, Ἐθνικοὶ Ἐργασταὶ ὑπὸ Π. Κορτομάνη. — Ἀριθ. 95, Τὰ Δουτρά ὑπὸ Α. Λαμπρινόπουλου. — Ἀριθ. 96, Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ Π. Καρολίδου.

Βιβλία τοῦ 1909 ἐξεδόθησαν: 97) Ὁ Λαγαρόκηπιος ὑπὸ Σ. Χασιάτου 98) Χρονολογία τῆς Παγκοσμίου Ἱστορίας — Ἀρχαία Ἱστορία, ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου καὶ 99) Μεσαιωνικὴ καὶ Νέα Ἱστορία ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου.

Η "ΜΕΛΕΤΗ," ΤΟΥ 1907, ΤΟΥ 1908 ΚΑΙ ΤΟΥ 1909

ἀποτελεῖ τρεῖς τόμους, ἕκαστον ἐξ 640 σελίδων, πολυτελῶς δεδεμένους. Ἐκαστος: δραχ. 10 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 12 διὰ τὴν Ἀλλοδαπήν. Μόνον τὸ πολυτελὲς περιχάλυμμα δραχ. 2 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 2 διὰ τὴν Ἀλλοδαπήν. Ἀπηλλαγμένα ταχυδρομικῶν.

ΟΡΙΑ, ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΘΑΛΑΣΣΑΙΣ ΔΙΑΙΤΩΜΕΝΩΝ ΖΩΩΝ¹

Ἐντιμοτάτη δμήγυρις,

Κοινῇ ψήφῳ τῶν συναδέλφων μου γενόμενος Πρύτανης, ἀναλαμβάνω σήμερον καὶ ἐπισήμως τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, εἰς τὸ ἀνώτατον τοῦτο τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐκπαιδευτικὸν καθίδρυμα. Δὲν διστάζω δὲ νὰ ἐμολογήσω, ὅτι μετὰ δέους τινὸς πράττω τοῦτο, διότι τὸ ὑψηλὸν τοῦ Πρυτανείως ἀξίωμα συνεπάγεται εὐθύνας πολλὰς καὶ περισπασμοὺς καὶ φροντίδας, ἀπαιτεῖ δὲ καὶ γνώσεις νομικὰς καὶ οἰκονομικὰς, ὡς δύσκολον νὰ ἔχη καθηγητὴς ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἐμὴν ἐπιστήμην. Καθῆκον ἔμως ἐπιβαλλόμενόν μοι νομίζω νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τοὺς ἐκλέξαντάς με ἀξιοτίμους συναδέλφους, πρὸς τὸν Σ. τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ἰπουργὸν τὸν ἐγκρίναντα τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν, καὶ πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα ἡμῶν, τὸν ἐπικυρώσαντα ταύτην, διαθεβαιώσω δὲ πάντας ὅτι θέλω προσπαθῆσαι, τῇ πολυτίμῳ συνδρομῇ καὶ τῶν ἀποτελούντων τὴν Σύγκλητον παλυπέριων συναδέλφων, νὰ φανῶ τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν ἀντάξιος.

Πᾶσιν ὑμῖν εἶναι γνωστόν, ὅσον αἱ ἐπιστήμαι πᾶσαι προώδευσαν καταπληκτικῶς ἐν τοῖς ἐσχάτοις τούτοις χρόνοις, καὶ ὅσον πολλαχῶς ἀπεδείχθησαν καὶ ἀποδεικνύονται σὺν τῇ χρόνῳ πρακτικῶς ὠφελιμώταται εἰς τὸν βίον. Καὶ ἡ Ζωολογία ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις δὲν ὑστέρησεν, ἀλλὰ μεγάλην καὶ παντοίαν ἐπίδοσιν ἔσχεν, ἐπιστημονικῶν οὐ τῶν ἀδυνατωτάτων δι' ἐρευνῶν μακρῶν καὶ ἐνδελεχῶν θαυμαστῶν ὅσον προεδιδασάντων αὐτῆς τὸ ἔργον. Καὶ ηὐξήθη ὑπεράγαν ἡ περὶ αὐτὴν γνῶσις καὶ ἀκριβολογία, καὶ ἐφευρέθησαν μέσα ἐρεύνης ἐντελέστερα καὶ ἐπε-

¹ Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου τῇ 15 Νοεμβρίου 1909, ἐπὶ τῇ ἐπισήμῳ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων τῆς Πρυτανείας.

νοήθησαν μέθοδοι και εξετάσεως και διαιρέσεως και διατάξεως της ύλης αυτής ακριβέσταται, και κατεδείχθη αυτής λαμπρῶς και ἡ μεγάλη πρακτικὴ εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων χρησιμότης και ἡ μέγιστη τοῦ ἔργου αὐτῆς σπουδαιότης εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν μεγάλων προβλημάτων τῶν περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὄντων και τῆς ἐν αὐτοῖς ζωῆς. Ἐκ τῆς παντοίας και παντομηχανοῦ αὐτῆς ζητήσεως και τῶν παντοίων νέων και νεωτάτων περὶ τὴν ἐπιστήμην ταύτην προτερημάτων προήλθον πάμπολλα και καινοφανῆ πορίσματα.

Τῶν νεωτάτων περὶ τὴν ζωολογίαν κατορθωμάτων, λαμπρότατα και περιεργότατα εἶναι ἀναντιρρήτως, τὰποβλέποντα εἰς τὰ ποικίλα και ποικιλόμορφα εἶδη τῶν ζῴων τῶν ἐν ταῖς θαλάσσαις ζώντων και τούτων τῶν ὑπαρχόντων ἐν τόποις τῶν θαλασσῶν, ἐν οἷς ἐπιστεύετο μέχρι πρὸ μικροῦ, ὅτι δὲν ὑφίστατο ζωὴ ἢ ὅτι ζῶα παραπλήσια δὲν ἀνευρίσκοντο. Ἡ πρὸ μικροῦ γενομένη ἀναντίλεκτος ἤδη ἀνακάλυψις και ἡ περιγραφή τῆς φύσεως πολλῶν ζῴων, τῶν ἐν τοῖς ταπεινοτάτοις βυθοῖς τῶν θαλασσῶν ζώντων, κατέρριψε τὴν τέως κρατούσαν ἐσφαλμένην περὶ τοῦναντίου γνώμην, ἐνεφάνισε δὲ νέα τῆς ὑπάρξεως τῆς ζωῆς ὄρια και ἄλλους αὐτῆς ὅρους και ἀκριβεστέρως τῶν ἐν ταῖς θαλάσσαις διαιτωμένων ζῴων διαιρέσεις.

Τὸ περὶ τούτων ζήτημα εἶναι τῶν νῦν μάλιστα ἐν τῇ Ζωολογίᾳ σπουδαζομένων και τῶν ἄλλως ἄγαν αὐτῆς ἀξιοσπουδαστῶν ζητημάτων. Περὶ τούτου θὰ μοι ἐπιτραπῇ νὰ εἶπω τινα πρὸς ὑμᾶς ἀδρομερῶς, εὐδλαδούμενος μὴ διὰ λεπτομερειῶν πλειόνων καταπονήσω τὴν ὑμετέραν εὐγενῆ ἐπιείκειαν.

Ἐπιστήμονες διάσημοι διετείνοντο ἔτι πρὸ μικροῦ ὅτι ἐν τῷ βυθῷ τῶν θαλασσῶν πέρα τῶν 400 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, οὐδὲν ὑπάρχει ὀργανικὸν ὄν, ἰδίᾳ δὲ τὴν γνώμην ταύτην ὑπεστήριξεν ὁ Ἄλ. Agassiz μετὰ τὰς ὑποβρυχίους ἐρεῦνας τὰς διὰ τοῦ πλοῦ Αἰβάτρος ὑπ' αὐτοῦ γενομένας ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ Ὠκεανῷ κατὰ τῷ 1891, καίτοι πρὸ αὐτοῦ ὁ Chun τῷ 1888 και 1889 εἶχεν ἀποδείξῃ, ὅτι οὐ μόνον ἐν τῇ Μεσογείῳ (ἰδίᾳ τῷ κόλπῳ τῆς Νεαπόλεως), ἧς οἱ εἰδικοί ὄροι, δηλαδὴ θερμοκρασία κανονικὴ κλπ., δὲν ἐπιτρέπουν νὰ γενικεύσῃ τις τὰποτελέσματα, ἀλλ' ὅτι και ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ Ὠκεανῷ, παρὰ τὰς Καναρίους

νήσους, ὑπάρχει ἀφθονία ζῴων καθ' ὅλα τὰ ὀριζόντια ἐπίπεδα τῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ βάθους και ὅτι οὐδεμίαν διάστρωσιν τοῦ ὕδατος ὑφίσταται τέλειον ἔρημος ζῴων. Αἱ ἐρευναὶ τῆς Ἰταλικῆς κορβέττας «Βίκτωρ Πιζάνι» γενόμεναι πρότερον ἐν τῷ Εἰρηρικῷ Ὠκεανῷ ταῦτά ἐδωσαν ἀποτελέσματα. Ἡ ὑπαρξὶς λοιπὸν ζωϊκῶν ὄντων και πέρα τοῦ βάθους ἐκείνου, μέχρις οὗ ἐξικνεῖται τὸ ἡλιακὸν φῶς, ἀπεδείχθη πλήρως και οὕτω κόσμος, ἀγνωστος ἡμῖν ἔτι πρὸ τινῶν ἐτῶν, ἐγένετο γνωστὸς ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις.

Ἡ θάλασσα κατὰ τὰς δόξας πολλῶν τῶν ἀρχαίων ἐγένετο ἡ κοιλίς τῆς δημιουργίας πάντων τῶν ὄντων. Ὁ τῆς ποιήσεως πατήρ Ὁμηρὸς τὸν Ὠκεανὸν γεννήτορα τῶν πάντων παραδέχεται

Ἵκεανὸς ὦ', ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.

Θαλῆς δ' ὁ Μιλήσιος ἀρχὴν τῶν ὄντων ὠρίζε τὸ ὕδωρ: «Ἐξ ὕδατος φησὶ τὰ πάντα εἶναι και εἰς ὕδωρ ἀναλύεσθαι τὰ πάντα». Ὁ δὲ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀναξίμανδρος (611 π. Χ.): «ἐν ὑγρῷ γεννηθῆναι τὰ πρῶτα ζῶα φησὶ, φλοιοῖς περιεχόμενα ἀκανθώδεσι, προβαίνουσης δὲ τῆς ἡλικίας ἀποβαίνειν ἐπὶ τὸ ξηρότερον και περιορηγμένου τοῦ φλοιοῦ ἐπ' ὀλίγον χρόνον μεταβιῶναι».

Τὰς γνώμας ταύτας τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων ἡ νεωτάτη ἐπιστήμη μετὰ πάροδον 2½ χιλιετηρίδων ἐπαναλαμβάνει διὰ τοῦ στόματος τῶν κορυφαίων αὐτῆς. Οὕτως ὁ Richard λέγει: «Πᾶν ὅ,τι νῦν γνωρίζομεν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἡ ζωὴ ἤρξατο ἐν τοῖς ὕδασι τῆς θαλάσσης». Ὁ δὲ Quinton συναγαγὼν ἐπὶ ταῦτο πλεῖστα γεγονότα φυσιολογικά και χημικὰ ἀναλύσεις τῶν ἐσωτερικῶν ὑγρῶν, λέμφου, αἵματος παντοδαπῶν ζῴων ἀποφαίνεται, ὅτι: «Πάντα τὰ ζῶα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ζῶα ὑδρόδια, διότι πάντα τὰ κύτταρα αὐτῶν ζῶσι πράγματι ἐν τῇ κανονικῇ καταστάσει ἐντὸς ὑγροῦ τινος. Τὸ ὑγρὸν δὲ τοῦτο πρὸς τούτοις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὕδωρ θαλάσσιον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἡραιωμένον και κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μεταδεβλημένον, ὡς ὑπόλοιπον δηλαδὴ τοῦ ἀρχικοῦ ὑγροῦ, ὅπερ περιέβαλλε πάντα τὰ ὄντα». Οὗτος ἀπέδειξε πράγματι, ὅτι ἐντὸς τῶν αἱματικῶν πλασμάτων τῶν σπον-

δυλωτῶν ὑπάρχει ἀφθονία χλωριούχου νατρίου (κοινοῦ ἁλατος) καὶ εἶτι αἱ ἀναλογίαι τοῦ ἁλατος τούτου πρὸς τὰ λοιπὰ ἅλατα τῶν αὐτῶν αἱματικῶν πλασμάτων εἶναι αἱ αὐταί, οἷαι καὶ αἱ τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Ἐν συνόψει κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Quinton, ἐπαναλαμβάνοντος μετὰ πάροδον χιλιετηρίδων τὰς θεωρίας τοῦ Θάλητος καὶ τοῦ Ἀναξιμάνδρου, τὰ ζῷα εἶναι πάντα θαλάσσια ὄντα μεθ' ὄλην τὴν φαινομένην διαφορὰν καὶ τὰ κύτταρα τῶν ζῶων ζῶσιν ὡς ἐν ἐνυδρείῳ θαλασσίῳ ὕδατος ἡραιωμένου μὲν, ἀλλ' ἐλάχιστα μεταβεβλημένου.

Τὰ ἐν ταῖς θαλάσσιαις ὄντα, ζῷα καὶ φυτά, ὑποδιαίρουσιν νῦν εἰς τρία μεγάλα γένη. Τὸ πρῶτον αὐτῶν περιλαμβάνει πᾶν ὅτι ὁ Haescke περιέλαβε διὰ τοῦ ὀνόματος Βένθειος, ἡμεῖς δὲ ἐκαλέσαμεν βένθειον. Ἐν αὐτῷ περιλαμβάνεται πᾶν ὅτι ζῷον ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης εἴτε προσπεφυκός, ὡς τὰ ὄστρεα, οἱ πολυποδες, εἴτε ἐλεύθερον, ὡς οἱ καρκίνοι καὶ πλείστα ἄλλα ζῷα. Τὰ δὲ λοιπὰ δύο γένη περιλαμβάνουσι πάντα τὰ πλανώμενα ἢ νηχόμενα ἐντὸς τῆς ὑγρᾶς μάζης. Ἐκ τῶν ζῶων τούτων τὰ μὲν εἶναι νευστικά, ἱκανὰ ν' ἀντέχουσιν εἰς τὰς γενικὰς κινήσεις τῶν θαλασσίων ὑδάτων, τοῦλάχιστον ἐν μέτρῳ τινί, καὶ νὰ κινῶνται πρὸς ὠρισμένην διεύθυνσιν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ταχέως, ὡς οἱ ἰχθύες, τὰ κήτη κλπ., ταῦτα πάντα συνιστᾶσι τὸ κληθὲν νηκτὸν γένος. Τὰ δὲ λοιπὰ ζῷα τὰ παρασυρόμενα σχεδὸν ἀκουσίως καὶ ὑπὸ τῶν ἀσθενεστέρων ρευμάτων συνιστᾶσι τὸ γένος, ὃ ἐκάλεσεν ὁ Hensen τὸ πλαγκτὸν.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως οἱ νεώτεροι ἐσκέφθησαν νὰ καθορίσῃσι νομίζοντες, ὅτι νέαις ἔρασι εἰσήγον εἰς τὴν βιολογίαν, ἠγγύουν δ' ὅμως, ὅτι πολὺ πρὸ αὐτῶν τὸ δαιμόνιον ἐλληνικὸν πνεῦμα, τὸ διὰ τῆς παρατηρήσεως τὰς βάσεις πασῶν τῶν ἐπιστημῶν καταβαλόν, εἶχε καὶ ὡς πρὸς τοῦτο τὴν προτεραιότητα. Πράγματι δὲ ἐν τῷ θαυμασίῳ πονήματι τοῦ μεγάλου Σταγειρίτου, τοῦ πατρὸς τῆς φυσικῆς ἱστορίας Ἀριστοτέλους, ἐν ταῖς περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαις ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς: «Ἐν δὲ τῷ ὑγρῷ πολλὰ προσπεφυκέναι ζῷα, ὅσον γένη ὀστρέων πολλὰ. πολλὰ δ' ἀπολελυμένα μὲν εἶσιν, ἀκίνητα δὲ, τὰ δὲ νευστικά, ὅσον ἰχθύες καὶ τὰ μαλάκια καὶ τὰ μαλακόστρακα, ὅσον κάραβοι τὰ δὲ πορευτικά, ὅσον τὸ τῶν καρκίνων γένος». Ταῦτα

μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ κατὰ τοῦτο ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη δὲν ἀντέγραψε μὲν τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, ἀλλὰ μετὰ χιλιετηρίδας ἐπανῆλθεν εἰς ὅτι ἐκεῖνοι κατέληξαν, ὅτι καλῶς ἐγνώρισε τὰ ἐν τῇ θαλάσῃ, ἦτις τοῖς ἀρχαίοις ἦτο παλαιὰ καὶ γλυκεῖα γνώριμος· ἴσως δὲ ἐκεῖνοι τὸ αὐτὸ ἔπραξαν μετὰ πάροδον πολλῶν αἰώνων καὶ μετὰ γνώσεις κληροδοτηθείσας αὐτοῖς ὑπὸ πολλῶν παρελθουσῶν γενεῶν.

Τὰ ἔρια τῶν ἀποτελούντων τὸ πλαγκτὸν καὶ τῶν συνιστάντων τὸ νηκτὸν γένος δὲν εἶναι βεβαίως πολλαχοῦ εὐκρινῶς διακεκριμένα. Ἐπάρχουσιν ὄντα προσκεκολλημένα καθ' ἑλα τὰ στάδια τοῦ βίου αὐτῶν καὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸ βένθειον, ὡς ὑπάρχουσι πολλὰ ἄλλα, ἅτινα ἐν τῇ ἀκμαίᾳ αὐτῶν ἡλικίᾳ εἶναι βένθεια, ὡς τὰ ὀστρεῖδια, κατὰ δὲ τὰς πρώτας φάσεις τοῦ βίου αὐτῶν ὡς ἡἷα καὶ ὡς νύμφαι ἀνήκουσιν εἰς τὸ πλαγκτὸν. Τὰ σπόρια, τὰ ἡἷα, αἱ νύμφαι καὶ τὰ ἔμβρυα πλείστων φυτῶν καὶ ζῶων βενθειῶν συνιστᾶσι σπουδαιότατον μέρος τοῦ πλαγκτοῦ, ἰδίᾳ πλησίον τῶν ἀκτῶν. Τὰ πελάγια ὄντα τοῦ πλαγκτοῦ ἀπαντῶσιν ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσῃ. Τὰ ἀποτελοῦντα δὲ τοῦτο ὄντα εἶναι μικρότατα, συνήθως μικροσκοπικά, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶναι τοσοῦτος, ὥστε ἡ ποσότης τῆς ζώσης βλήθης τῆς ὑπαρχούσης ἐν τῇ μάζῃ τῶν ὑδάτων ὡς πλαγκτὸν, ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ ἐκείνην, ἐξ ἧς ἀποτελεῖται τὸ σύνολον τῶν μεγάλων θαλασσίων ζῶων, ὅσον τῶν κητῶν.

Τὸ πλαγκτὸν δὲν κατανέμεται ἐν τοῖς ὕδασι ἐξ ἴσου. Ἡ πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν ζώνη, εἰς ἣν εἰσχωρεῖ τὸ ἡλιακὸν φῶς, περιέχει βεβαίως μεγαλυτέραν τούτου ποσότητα. Μεταξὺ δ' ὅμως τῆς λεπτῆς ταύτης ἐπιπολαίου διαστρώσεως καὶ τοῦ ὑποβρυχίου ἐδάφους τῶν μεγίστων βυθῶν ὑπάρχει πάχος ὕδατος παμμέγιστον, ὅπερ, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὁ Agassiz ἐθεώρει στείρον ζωῆς, ὅπερ ὅμως αἱ ἔρευναι ἰδίως αἱ ὑπὸ τοῦ πλοίου «ἡ πριγκίπισσα Ἀλίκη» γενόμεναι καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πριγκίπου Ἀλβέρτου τοῦ Μονακοῦ ἀπέδειξαν οἰκούμενον ὑπὸ πολυαριθμῶν ζῶων, ἐνίοτε νέων καὶ σπουδαιοτάτων, ἀποτελούντων πανίσκην μεσάζουσαν, ἧς πλείστα στοιχεῖα δύνανται ν' ἀποτελέσωσιν ὑπεράνω τοῦ βυθοῦ πανίσκην πελάγιον βαθεῖαν.

Τὰ πλείστα τῶν ἐργαλείων τῶν χρησιμευόντων εἰς τὴν σύλ-

ληψιν τῶν θαλασσίων τούτων ὄντων, ἐφευρέθησαν ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Ἀλβέρτου ἢ ἐτελειοποιήθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Ταῦτά εἰσι κύρτοι ἐπιδεξιότατοι, παγίδες φωτειναί, δίκτυα εἰδικά, δυνάμενα νὰ ἴστανται εἰς ὕψη διάφορα ὑπεράνω τοῦ βυθοῦ ἢ νὰ καταβιάζωνται μέχρις αὐτῆς τῆς ἰλύος τούτου. Πάντα ταῦτα εἶναι πολλῶν τελειότερα τοῦ γαγγάμου καὶ τῶν δικτύων τῶν συρομένων κατὰ τὰς παλαιότερον τελεσθείσας ἐρεύνας ἀπλῶς ἐπὶ τοῦ βυθίου ἐδάφους καὶ ἐξ ὧν διέφευγον πάντα τὰ εὐκίνητα ζῷα καὶ ἄτινα συνήθροισον μόνον μείγματα ἰλύος καὶ ζῶων ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει.

Αἱ οὕτω συντελεσθεῖσαι συλλογαὶ μετὰ μεγίστης γενόμεναι προσοχῆς, ἐγνώρισαν ἡμῖν πλεῖστα σπουδαῖα στοιχεῖα τοῦ βίου τῶν ἐν ταῖς ἀθύσσοις βιοῦντων ζῶων, περὶ ὧν ἡ ζωολογία οὐδεμίαν γνῶσιν μέχρι τοῦδε εἶχε. Ταῦτα δὲ εἶναι ἔμβρυα περιεργότατα, ὧν οἱ ὀφθαλμοὶ φέρονται ἐπὶ μακρῶν προσεκβολῶν τοῦ σώματος, μαλακόστρακα τυφλά, ὧν τὸ σῶμα σμικρυνθὲν φέρει μακροτάτους πόδας, ἕτερα ζῷα ἔχοντα ἀναπνευστικὰ ὄργανα ἐν σχήματι περιέργων λαφύων, ἕτερα μετὰ χρωματισμῶν ποικιλωτάτων, τέλος κόσμος ὀλόκληρος, ὅστις περιεγράφη ὑπὸ διαφόρων εἰδικῶν ἐπιστημόνων ἐν βῆ τόμοις καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Ἀλβέρτου.

Ἡ παρατήρησις, ὅτι τὸ ἡλιακὸν φῶς δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐνέργειαν τῆς χλωροφύλης πέρα τῶν διακοσίων μέτρων βάθους ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, καθιστᾷ, ὥστε τὰ ζῷα τὰ βιοῦντα κατωτέρω τοῦ βάθους τούτου νὰ εἶναι ἅπαντα σαρκοφάγα ἢ ἰλυοφάγα. Τὸ ὄριον τοῦτο τῆς ὑπάρξεως τῶν φυτῶν συμπίπτει μετὰ τοῦ ὀρίου τῆς ὑποβρυχίου χερσαίας προεκτάσεως, πέρα τῆς ὀποίας ἅπαντᾷ ἢ ἀθύσσοις, ἣτις χαρακτηρίζεται γενικῶς διὰ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, διὰ θερμοκρασίας χαμηλῆς καὶ δι' ἄκρας γαλήνης τῶν ὑδάτων. Τὸ σκότος δὲν εἶναι πλήρες ἅπανταχοῦ οὐδ' εἰς αὐτὰ τὰ μέγιστα βάθη, ὡς ἡ διάπλασις τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἰχθύων ἀποδεικνύει καὶ διότι πλεῖστα ζῷα προσκεκολλημένα ἢ καὶ ἐλεύθερα ἔχουσι τὴν ἰδιότητα νὰ ἐκπέμπωσι φῶς.

Ἐν τῇ ζώνῃ τῆς θαλάσσης τῆς ἠπειρωτικῆς προεκτάσεως, ἐν ἣ τὸ φῶς, ἡ θερμότης καὶ αἱ κινήσεις τῶν ὑδάτων εἶναι εὐνοϊκώτεροι ἀφθονοῦσι καὶ τὰ πλεῖστα ὀργανικὰ ὄντα. Πέρα

ταύτης ἡ βύθιος πανίσκη μεταβάλλεται τὰ μέγιστα, καθίσταται δ' ἤττον πλουσία καὶ πνευστέρα. Ὄταν τὸ βάθος εἶναι 4000 μέτρα, ἡ θερμοκρασία δὲν ὑπερβαίνει τοὺς 3° ὑπὲρ τὸ μηδὲν καὶ ἡ πίεσις γίνεται παμμεγίστη ἐπὶ τῆς βυθίας ὁμογενοῦς ἰλύος. Τῇ 6 Αὐγούστου 1901 ἐν τῷ ΝΔ. ἀρχιπελάγει τοῦ Πρασίνου ἀκρωτηρίου τὸ γαγγάμον τοῦ πλοίου «Πριγκίπισσα Ἀλίκη» ἐρρίφθη εἰς 6035 μέτρων βάθος ἐπὶ ἐδάφους ὑποβρυχίου ἐρυθρᾶς ἀργίλλου. Ἡ θερμοκρασία ἦτο 2°,9, ἐνῶ ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τὸ θερμόμετρον ἐδείκνυεν 27°,4. Ἐκ τοῦ βάθους τούτου ἐξήχθησαν εἰς τὸ φῶς εἰς ἰχθύς ἔχων σμικροτάτους ὀφθαλμούς, ἐν ὠχρὸν ἀκτινιον, εἰς σκώληξ οἰκῶν ἐν σωλῆνι κερατώδει, τρεῖς ὀφιοῦροι νέων εἰδῶν ἄχροι, μία καρὶς ἐρυθρά, ἀναμφιδόλως συλληφθεῖσα κατὰ τὴν ἀνοδὸν καὶ εἰς ἀστερίας περιεργος. Βεβαίως μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδέποτε εἶχεν ἐξερευνηθῆ τσοσῦτον βάθος (6035 μέτρων) δι' ἑτέρου ἐργαλείου ἢ διὰ τῆς βαλίδος καὶ οὐδέποτε ἰχθύς, ὀφιοῦρος καὶ ἀστερίας θαλάσσιος ἀνεσύρθησαν ἐξ ἀθύσσου οὕτω βαθείας.

Γνωρίζομεν, ὅτι ἡ πίεσις αὐξάνεται κατὰ μίαν ἀτμόσφαιραν, ἢτοι κατὰ 1 χιλιόγραμμον εἰς ἕκαστον □ ὑφεκατόμετρον κατὰ πᾶσαν αὐξήσιν 10 μέτρων τοῦ βάθους τοῦ ὕδατος. Οὕτως εἰς 6000 μέτρα ἐξασκεῖται πίεσις 600 ἀτμοσφαιρῶν. Πῶς λοιπὸν τὰ ζῷα τὰ βιοῦντα εἰς τοιοῦτον βάθος, διότι ὑπάρχουσιν, ὡς ἀπεδείχθη, ἐν τοιοῦτῳ βάθει, ἀντέχουσιν εἰς τοιαύτην πίεσιν; Τὰ ζῷα ταῦτα γεννῶνται καὶ αὐξάνονται ἐν τῷ βάθει, ἐν ᾧ ζῶσιν, ὥστε ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρώτου κυττάρου τῆς διαπλάσεως αὐτῶν, τῆς πίεσεως ἐξασκουμένης ἐπίσης ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν καὶ τῶν ἰσθῶν ὑπομενόντων ἐφ' ὅσον διαπλάσσονται τὴν αὐτὴν πίεσιν, ταῦτα ἐθίζονται, ὡς ἂν μὴ ἐπ' αὐτῶν ἐξησκειτο μηδεμία πίεσις. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει ὡς πρὸς ἡμᾶς ἐν τῇ ἀτμοσφαιρικῇ πιέσει. Ἐὰν ἡ πίεσις τοῦ ἐνὸς χιλιογράμμου ἐφ' ἑκάστου □ ὑφεκατομέτρου δὲν ἀντεσταθμίζετο ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς πίεσεως πάντων τῶν ἡμετέρων ἰσθῶν καὶ ὀργάνων, θὰ συνεθλιβόμεθα ὑπὸ τῆς πίεσεως τῶν 17500 χιλιogr. τῶν ἐνεργούντων ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας ἑκάστου ἐξ ἡμῶν.

Τὸ μέγεθος τῆς πίεσεως, ἐν ἣ ζῶντι βιοῖ, δὲν ἔχει τσαύτην σπουδαιότητα, ὅσην ἠθέλησαν εἰς αὐτὴν ν' ἀποδώσωσιν.

Κυρίως βλέπεται ἡ ἀπότομος μεταβολὴ τῆς πιέσεως, ἔνεκα τῆς παραγομένης διαφορᾶς μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πιέσεως. Μικρὰ διαφορὰ πιέσεως ἔχουσι πολλάκις ἐπακόλουθα σπυδαῖα, ἃν ἐπέλθωσιν αἰφνιδίως, ὡς κατὰ τὰς ἀποτόμους ἀναβάσεις τῶν ἀεροστάτων. Εἶνε δὲ γνωστόν, ὅτι οἱ διὰ σκαφάνδρου ἀλιεύοντες ὀφείλουσι νὰ κατέρχωνται βραδέως καὶ μάλιστα ν' ἀναβιδάζωνται μετὰ βραδύτητος λελογισμένης, ὅπως ἀποφεύγωσι τὰς ἀποτόμους μεταβολὰς τῆς πιέσεως καὶ μὴ πάθωσι θανασίμως. Ἡ σπυδασιότης δ' ὅμως αὕτη τῆς πιέσεως ποικίλλει λίαν κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις. Ἐνῶ αὕτη ἔχει μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ θηλαστικά ἐν γένει, ἐπὶ τὰ κατώτερα ζῷα δὲν ἔχει τοσαύτην ἐπίδρασιν. Ὁ Regnard ἐξετέλεσε πλείστα σπυδαῖα πειράματα πρὸς τοῦτο διὰ τοῦ ὑδραυλικοῦ πιεστηρίου τοῦ Cailletet καταλλήλως διατεθέντος. Παρατήρησε λοιπόν, ὅτι τὰ κωπόποδα, μαλακόστρακα ἀφθονοῦντα ἐν τῷ πλαγκτῷ, ὑποβαλλόμενα εἰς πίεσιν 400 ἀτμοσφαιρῶν, ἣτις ἀντιστοιχεῖ εἰς βάθος 4000 μέτρων, πίπτουσιν ἀκίνητα καὶ ὡς τεθνηκότα ἐν τῷ βάθει τοῦ περιέχοντος αὐτὰ σωλήνος, ἀλλ' ἂν μετενεχθῶσιν ἀμέσως εἰς τὴν συνήθη πίεσιν ἀναλαμβάνουσιν αὐτοστιγμῆν τὴν κίνησιν των ἐν τῷ ὑγρῷ, χωρὶς νὰ δεικνύωσι μηδὲ τὴν ἐλαχίστην δυσφορίαν. Ἐὰν δ' ὅμως τοῦναντίον ἢ μεγίστη πίεσις ἐξακολουθήσῃ ἐφαρμοζομένη, τὸ ζῷον ἀπαιτεῖ πλείονα χρόνον, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ κατάστασιν. Οἱ ἱστοὶ αὐτοῦ ἐξογκιωθέντες καὶ ἐμπλησθέντες ὕδατος ἀπαιτοῦσι πλείονα χρόνον, ἵν' ἀπαλλαγῶσι τῆς πληθώρας τοῦ ὑγροῦ καὶ ἀναλάβωσι τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν. Μέχρις οὗ δὲ συμβῆ τοῦτο, τὸ ζῷον διατηρεῖται ἐν λανθανούσῃ ζωικῇ καταστάσει, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀποθνήσκει, ἂν ἢ πίεσις παραταθῇ ἐπὶ μακρόν. Τότε παρατηρεῖται, ὅτι οἱ ἱστοὶ ἐξογκωθέντες διὰ τῆς ἀπορροφήσεως ὕδατος διεστάλησαν καὶ ἀπεχωρίσθησαν ἀλλήλων. Λοιπὸν τὸ δευτερεῦον φαινόμενον τῆς ἐξογκώσεως τῶν ἱστῶν διὰ τῆς ἀπορροφήσεως ὕδατος φονεύει μᾶλλον τὸ ζῷον ἢ ἢ πίεσις πραγματικῶς. Ὁ καρκίνος, οὗ οἱ ἱστοὶ προστατεύονται ἀπὸ τῆς ἀπορροφήσεως διὰ κελύφους ἢ περιβλήματος παχέος ἐκ χιτωνίνης, ἀντέχει εἰς πίεσεις 800 ἀτμοσφαιρῶν, ἐνῶ ἰχθύς τεθεὶς ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις ἀποθνή-

σκει, σκληρύνεται καὶ ζυγίζει πλεόν ἢ πρὸ τοῦ πειράματος. Ἡ πληθώρα ὡς καὶ ἡ ἔλλειψις τοῦ ὕδατος φονεύει τοὺς ἱστοὺς ἢ καθίστησιν αὐτοὺς λεληθότως βιοῦντας. Ἀκτίνιον ὑποβληθὲν ἐπὶ μίαν ὥραν εἰς πίεσιν 1000 ἀτμοσφαιρῶν δεικνύται νεκρόν, φαίνεται διπλασίως ὀγκωδέστερον καὶ βαρύνει διπλασίως. Τιθέμενον δ' ὅμως εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ὑπὸ τὴν συνήθη ἀτμοσφαιρικὴν πίεσιν ἀναλαμβάνει τὸν κανονικὸν αὐτοῦ ὄγκον καὶ μετὰ 5 ἢ 6 ὥρας ἐπαναλαμβάνει τὸν συνήθη βίον αὐτοῦ. Τοιαῦτα εἶναι λοιπὸν τὰ γεγονότα τῆς πιέσεως, δηλαδή ὅτι θὰ συνέβαινον, ἂν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ζῷα ἐδυθίζοντο εἰς βάθη 8000 καὶ 10,000 μέτρων, τὰ ἀναλογοῦντα πρὸς τὰς ὑποδειχθείσας πίεσεις 800 καὶ 1000 ἀτμοσφαιρῶν. Τί συμβαίνει δ' ὅμως, ὅταν τοῦναντίον ἐξάγωνται ταχέως εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὄντα βιοῦντα εἰς μέγιστα βάθη; Πλείστα τῶν ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἐπιστήμονος γενομένων πειραμάτων ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ ἀπότομος ἐλάττωσις τῆς πιέσεως δὲν ἐπιφέρει διαταραχὰς σπυδαίας εἰς πολλὰ ζῷα. Καὶ ὅμως κατὰ τὰς ἀλιείας τὰ ζῷα τὰ μετενεχθέντα ἀπὸ πημεγίστου βάρους ἦσαν ἡμιθανῆ ἢ τεθνεῶτα. Διότι κατὰ ταύτας πλείστα αἰτία ἐπιπροστίθενται. Εἰς τοὺς ἰχθύς, ἰδίως τοὺς ἰχθύς τοὺς κεκτημένους νηκτικὴν κύστιν, ἡ ἀπότομος ἀναδίδασις διαστέλλει τὰ ἀέρια τῆς κύστεως ταύτης καὶ αὕτη ἐξωθεῖ πρὸς τὰ πρόσω τὸν στόμαχον, ὅστις τότε προεξέχει τοῦ στόματος. Πρὸς τούτοις ἐπειδὴ παρατηρεῖται, ὅτι τὰ ἀέρια τοῦ αἵματος καὶ τὰ ὑγρά τῶν ὀφθαλμῶν ἀπελευθεροῦνται, αἱ ἐκ τούτου ἐπερχόμεναι ἐμβολαὶ προκαλοῦσι τὸν ταχὺν θάνατον. Μάλιστα φαίνεται, ὅτι ἡ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας εἶναι ἐπιβλαβὴς εἰς πάντα τὰ ζῷα τὰ διερχόμενα ἀποτόμως ἀπὸ 3° — 4° ἑκατονταβάθμου εἰς 20° — 25° καὶ πλείους. Ἐπιβεβαιωθὲν δὲ τὴν παρατήρησιν ταύτην τὸ γεγονός, ὅτι ἐν ταῖς θαλάσσαις, ἐν αἷς ἡ θερμοκρασία τοῦ βάρους ὀλίγον σχετικῶς διαφέρει τῆς θερμοκρασίας τῆς ἐπιφανείας, ὡς ἐν τῇ Μεσογείῳ, δύνανται νὰ μετενεχθῶσι ζῶντα ζῷα ἐκ βυθῶν μεγάλων καὶ νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ὡς παρατηρήθη εἰς καρίδας καὶ εἰς σελαχώδεις ἰχθύς ἀκόμη.

Γνωστόν εἶναι ὡσαύτως τὸ γεγονός, ὅτι πλείστα ζῷα θνήσκουσιν ἐν τόποις, ἐν οἷς τυχὸν ὑπεβλήθησαν εἰς ἀπότομον μεταβολὴν τῆς θερμοκρασίας, ὡς συμβαίνει εἰς τὰς αὐρτεῖς τῆς

Νέας Γῆς καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰαπωνίας, ἐν τοῖς ὄρσις τῶν ψυχρῶν καὶ θερμῶν ὑδάτων ἢ ὅταν ρεῦμα ψυχρὸν καὶ ρεῦμα θερμὸν συναντῶνται. Οὕτω πλεῖσται πελάγαι μορφαὶ θνήσκουσι κατὰ τὴν συνάντησιν τοῦ κολπικοῦ ρεύματος (Gulf-Stream) καὶ τοῦ πολικοῦ ρεύματος τοῦ Λαβραδὸρ, ὡσαύτως εἰς τὸ νότιον τῶν νήσων τῶν Χελωνῶν, ἐνθα εἰς τι βάθος ἢ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας μεταξὺ τοῦ δυτικοῦ βραχίονος τοῦ ρεύματος τῆς Περουβίας καὶ τῶν γεινιαζόντων ὑδάτων εἶναι 11 βαθμῶν περίπου. Πιθανώτατον δ' εἶναι, ὅτι καὶ ὁ θάνατος πλείστων ἰχθύων κατὰ τὰς ἠφαιστείους ἐκρήξεις ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἀπότομον ὑψωσιν τῆς θερμοκρασίας. Ἡ θερμοκρασία ρυθμίζει τὴν βαθυμετρικὴν κατανομήν τῶν θαλασσίων ζῴων. Συνήθως ζῶα τινα συναντῶμενα ἐν ταῖς ἀρκτικαῖς χώραις εἰς μικρὰ βάθη, ἐν ταῖς μεσημβριναῖς δὲν ἀπαντῶσι πλέον ἢ εἰς μεγάλα, ἐν οἷς ἡ θερμοκρασία εἶνε περίπου ἢ αὐτὴ τῇ ἐν τοῖς ἀρκτικοῖς.

Τὸ πλαγκτὸν τῶν θερμῶν ὑδάτων ἔχει μεγαλυτέραν ποικιλίαν εἰδῶν ἢ τὸ τῶν ψυχρῶν καὶ αἱ μορφαὶ μετ' ἀσβεστολιθικῶν κογχῶν ἀφθονοῦσι. Τὰ πειράριθμα δὲ πτώματα τὰ πίπτοντα εἰς τὰ βάθη τῶν ὑδάτων ὡς χορηγοῦντα ἀφθονον τροφήν εἰς τὰ ἐν τῷ μεταξὺ βιοῦντα ζῶα συντελοῦσιν εἰς ὑπεραύξησιν αὐτῶν. Οὕτως ὁ Agassiz ἐβεβαίωσεν, ὅτι ἐν μεγίστῳ μέρει τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ ὁ βυθὸς εἶνε σχετικὸς στείρος καὶ ἀνταποκρίνεται εἰς πανίσκηνην πελάγιον πτώχην, ἐνῶ ἐν τῇ διαδρομῇ τοῦ ρεύματος τῆς Περουβίας, ὕπερ παρασύρει ἀφθονώτατον πλαγκτὸν, ὁ βυθὸς ἐπίσης παρουσιάζει πλουσιωτάτην πανίσκηνην. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ἰδίαν θερμοκρασίαν τῶν θαλασσίων ζῴων, αὕτη εἶναι ὁμοία τῇ τοῦ περιβάλλοντος τὰ ζῶα ταῦτα, ὡς ἐπεβεβαιώθη διὰ παρατηρήσεων καὶ μετρήσεων ἀκριβεστάτων.

Ὁ θαλάσσιος λοιπὸν κόσμος ἐν τῇ συνόλῳ αὐτοῦ, διαιρεῖται, ὡς εἶπομεν, εἰς τρία ἀκριδῶς γένη, εἰς τὸ βένθειον γένος, εἰς τὸ πλαγκτὸν γένος καὶ εἰς τὸ νηκτὸν γένος. Τὸ βένθειον ὑποδιαιρεῖται εἰς βένθειον παράκτιον καὶ εἰς βένθειον τῶν ἀθύσων. Τὸ παράκτιον περιλαμβάνει πάντα τὰ φυτοφάγα ζῶα, πάντα ὅσα ἔχουσιν ἀνάγκην ἐπὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἡμέρας ἢ βυθοῦ λιθώδους. Ταῦτα εἶναι τὰ ἀφθονώτερα καὶ ποικιλώτερα τῶν ἐν τοῖς θαλασσίαις ὕδασι. Ἐν τῷ παρακτίῳ βυθῷ ἀνευρί-

σκομεν τὴν πρώτην ἀρχὴν ἀπασῶν τῶν μορφῶν τῶν τε πελαγίων καὶ τῶν τῆς ἀθύσου, τῶν γλυκέων ὑδάτων ἢ χερσαίων. Πάντα ταῦτα προήλθον ἐκ τῆς διασπορᾶς τῶν τύπων περὶ τὰ κέντρα τῆς προελεύσεως αὐτῶν καὶ διὰ τῆς προσαρμογῆς τῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τελείας τῶν ἀπογόνων αὐτῶν εἰς ὄρους ὑπάρξεως διαφόρους. Τὸ βένθειον τῶν ἀθύσων δὲν περιλαμβάνει οὔτε φυτὰ οὔτε ζῶα φυτοφάγα, ἀλλὰ μόνον ζῶα σαρκοφάγα ἢ ἰλυοφάγα. Τινὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι τυφλά, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τούτων δὲν εἶναι τόσον μέγας, ὅσον ὑπετίθετο. Ὁ Gunther ὑπελόγησεν, ὅτι ὄλων τῶν γνωστῶν ἰχθύων τῶν ἀθύσων 3% μόνον εἶναι τυφλοί. Ἡ φωτοβολία, προερχομένη εἴτ' ἐξ ἐκκρίσεως βλέννης φωσφορίζουσης εἴτ' ἐξ ὀργάνων φωτεινῶν ἰδιομόρφων, ἀπαντᾷ γενικῶς εἰς τὰ ζῶα τῶν μεγάλων βαθῶν. Πλεῖστα ἔχουσι ζωηρὰ χρώματα, ἐν οἷς πλεονάζει τὸ ἐρυθρὸν. Τοῦτο δὲ φαίνεται μέλαν, δηλαδὴ εἶναι ἀόρατον, κατὰ τὸν φυσικὸν ἐκεῖνον κανόνα, καθ' ὃν ἀντικείμενόν τι κεχρωματισμένον ἐξεταζόμενον ἐν τῇ φωτὶ τοῦ συμπληρωματικοῦ χρώματος τοῦ χρωματισμοῦ αὐτοῦ φαίνεται μέλαν. Οὕτω λοιπὸν τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα, τὸ τοσοῦτό κοινὸν εἰς τὰ ζῶα τὰ βιοῦντα εἰς τὰ βαθέα μὲν, φωτιζόμενα δὲ ὕδατα, ἀποτελεῖ ἐν μέσῳ τῶν πρασίνων ὑδάτων τῶν τόπων τούτων χρωματισμὸν προστατευτικόν. Τοῦτο δὲ συμβαίνει καὶ εἰς τὰς ἀθύσους, εἰς ἃς δὲν εἰσχωρεῖ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, διότι κατώρθωσεν ὁ Moseley ν' ἀναλύσει διὰ τοῦ φάσματος τὸ ἐκπεμπόμενον φῶς ὑπὸ τῶν φωτοβολούντων ζῴων καὶ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι τοῦτο κυρίως συνίσταται ἐκ πρασίνων ἀκτίνων. Τῶν ἀποτελούντων τὸ βένθειον γένος ἐλάχιστα εἶναι ἀποκλειστικῶς ζῶα τῆς ἀθύσου. Τὰ πλεῖστα ἔχουσιν ἐξάπλωσιν μεγίστην καὶ πλεῖστα παρουσιάζουσι χαρακτῆρας ἀρχαϊκούς, διότι οἱ ἀναλλοίωτοι ζωῖκοι ὄροι συνετέλεσαν εἰς διάρκειαν καὶ στερέωσιν τῶν ἀρχηγόνων χαρακτῆρων. Εἰς τὰς τροπικὰς δ' ὅμως καὶ συγκεκερασμένου κλίματος χώρας παρατηροῦνται καὶ τινα, ἅτινα ἀνευρίσκονται εἰς τοὺς παρακτίους τόπους τοῦ μεγάλου γεωγραφικοῦ πλάτους. Οἱ ὄροι τῆς θερμοκρασίας ἐνταῦθα εἶνε ὅμοιοι σχεδὸν καὶ ἡ ἀθύσος χρησιμεύει ὡς ὁδός, δι' ἧς αἱ πολικαὶ μορφαὶ δύνανται νὰ διαπεράσωσι τὸ κλιματολογικὸν πρόχωμα τῆς τροπικῆς ζώνης καὶ νὰ ἐπεκταθῶσιν ἀπὸ

τοῦ ἐνὸς πόλου εἰς τὸν ἕτερον, καὶ οὕτω καθίστανται αἱ μορφαὶ ἀμφοτέρων τῶν πόλων ὅμοιαι.

Βασιζόμενοι ἐπὶ τῆς ἀδιασπάστου συνεχείας τοῦ συστήματος τῆς ἀθύσσου καὶ ἐπὶ τοῦ θεωρουμένου ἀπολύτου ὁμοιομόρφου τῶν βιολογικῶν ὄρων κατὰ πάντα τὰ πλάτη, παρεδέχθησαν ἄχρι τοῦδε, ὅτι ἡ κατανομή τῆς πανίσκης τῆς ἀθύσσου εἶναι ἀκριβῶς ἀπαράλλακτος πανταχοῦ, ὅτι τὰ ποτελοῦντα αὐτὴν ὄντα εἶναι οὐσιωδῶς κοσμοπολιτικά καὶ ὅτι δὲν χρειάζεται νὰ υποδιαίρεθῇ ἢ παμμεγίστη αὐτὴ ἔκτασις οὔτε ὀρίζοντιως οὔτε καθέτως. Ἐξαιροῦνται βεβαίως αἱ κλεισταὶ θάλασσαι, ὡς ἡ Μεσόγειος καὶ ἡ Ἐρυθρὰ. Ἡ ἀθύσσος αὐτῶν χωρίζεται τοῦ ὠκεανοῦ διὰ φραγμοῦ ὑψηλοῦ, διὰ τῶν ὄρων τῆς θερμοκρασίας καὶ τῆς σχετικῆς στασιμότητος τῶν ὑδάτων. Ἡ πανίσκη τοῦ βυθοῦ αὐτῶν εἶναι πενιχροτάτη. Ἀπαντῶσι μάλιστα καὶ εὐρύταται ἐκτάσεις ἐν αὐταῖς τέλειον ἄνευ ζῳῶν. Ἐνεκα τούτου ὁ Corbes κατὰ τὸ 1868 μετὰ τὰς διὰ γαγγάμου ἀλιείας ἐν τῷ Αἰγαίῳ, προώρως λίαν διεκήρυξεν, ὅτι ἡ ζωὴ δὲν ὑφίσταται πανταχοῦ καὶ δὲν ἐπεκτείνεται πέρα τοῦ βάθους τῶν 400 περίπου μέτρων.

Τὸ πλαγκτόν. — Ὁ ὅρος οὗτος προετάθη ὑπὸ τοῦ Hensen καὶ ὠρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ὡδε: «Πλαγκτόν ὀνομάζομεν πᾶν ὅ,τι πλέει ἐν τῷ ὕδατι, ἀδιαφόρως εἴτ' ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ εἴτ' ἐν τῇ βάρθῃ ζῶν ἢ τεθνηκός». Ἐν αὐτῷ περιλαμβάνονται οἱ ὀργανισμοί, οἵτινες διατῆρονται ἀπεριορίστως ἐν αἰωρήσει ἄνευ σχέσεώς τινος μετὰ τοῦ βάθους. Τούτων γενικοὶ χαρακτῆρες εἶνε ἡ τελεία διαφάνεια, εἰδικὸν βᾶρος σχεδὸν τὸ αὐτὸ μετὰ τοῦ θαλασσίου ὕδατος, καὶ σπουδαία ἐλάττωσις τῶν σκελετικῶν μορίων. Πλεῖστα τῶν ζῳῶν τούτων παρουσιάζουσιν ὑδροστατικὰς συσκευάς. Τὸ τῆς ἐπιφανείας πλαγκτόν ἐμελετήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸ ὄνομα pelagische auftrieb ὑπὸ τοῦ J. Müller καὶ τῶν μαθητῶν του κατὰ τὸ 1850. Μετὰ τὰς ἐρεῦνας τοῦ πλοίου Challenger ὁ Murray κατὰ τὸ 1876 ἀπέδειξε τὴν ὑπαρξίν πανίσκης πελαγίας ἐνδιαμέσου, ἣτις βιοῖ μεταξὺ τῆς τε ἐπιφανείας καὶ τοῦ βυθοῦ. Αἱ ἀλιεῖαι τοῦ Challenger ἐγένοντο δι' ἀπλῆς ἀπόχης διατελούσης ἀνοικτῆς κατὰ τε τὴν καταδί-
θασιν καὶ τὴν ἀναδίθασιν αὐτῆς. Τῷ 1878 ὁ Al. Agassiz ὀρμώ-
μενος ἀπὸ τῶν ἀλιευθέντων διὰ τοῦ πλοίου Blake ἐξέφρασεν

ἀμφιβολίας περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἐνδιαμέσου ταύτης πανί-
σκης καὶ ἐκ νέου τῷ 1891 μετὰ ἐρεύνας τοῦ Albatros ἐσπευ-
σμένως λίαν ὑπεστήριξεν, ὡς ἀρχόμενοι εἴπομεν, ὅτι ἐν τῇ ἀνοι-
κτῇ θαλάσσῃ πέρα τοῦ βάθους τῶν 400 περίπου μέτρων οὐδε-
μία ἐνδιαμέσος πανίσκη ὑπάρχει.

Ἄλλὰ νῦν καθ' ἡμέραν ἀνακαλύπτονται νέα ζῳα ἀπαντῶντα
εἰς μεγάλα βάθη. Ὁ Haeckel διέκρινεν ἐν τῷ ὠκεανικῷ πλαγκ-
τῷ, κατὰ τὴν κάθετον κατανομήν αὐτοῦ, πλαγκτὸν πελάγιον
ἢ τῆς ἐπιφανείας καὶ πλαγκτὸν ἐνδιάμεσον, ὅπερ συντηρεῖται
μεταξὺ τῆς ἐπιφανείας καὶ 1000 μέτρων βάθους, καὶ ἕτερον
βαθύδιον, ὅπερ ἀπαντᾷ μεταξὺ τῶν 1000 μέτρων βάθους καὶ
τοῦ πυθμένου. Τῶν ὀργανισμῶν τούτων ὀλίγα περιορίζονται ἐν
μόνῃ ταύτῃ ἢ ἐν μόνῃ ἐκείνῃ τῇ ζῳῇ. Οἱ πλεῖστοι διαβαίνουν
ἀπὸ ταύτης εἰς ἐκείνην. Ἐν τοῖς θαλασσοῖς ὕδασι τὰ ζῳα ἀπο-
διώκονται οὕτως εἰπεῖν ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν διαστρώ-
σεως τοῦ ὕδατος εἴτε ἔνεκα τῆς διαταραχῆς τῆς προερχομένης
ἐκ τῶν κυμάτων εἴτε ἔνεκα τῆς θερμότητος, τῆς κατὰ τὴν ἡμέ-
ραν δηλαδὴ συντελουμένης θερμάνσεως τῶν ὑδάτων τῶν πρὸς
τὴν ἐπιφάνειαν. Τότε ταῦτα κατέρχονται βραδέως μέχρις οὐ εὐ-
ρωσι τόπον, ἐν ᾧ αἱ διαταραχαὶ αὐταὶ τῆς ἐπιφανείας ἐκλείπουσι,
καὶ δύνανται νὰ μείνωσιν ἡσυχᾶ. Ἡ ἐν ταῖς θαλάσσαις κατανομή
τῶν ὀργανισμῶν ἀποτελεῖ βεβαίως νῦν τὸ τέρμα μακρᾶς ἐξελί-
ξεως τῶν ὄντων, καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα πασῶν τῶν φυσικῶν καὶ
χημικῶν ἐνεργειῶν καὶ πάντων τῶν ἀγώνων, οὓς προκαλοῦσιν
οἱ γενικοὶ νόμοι τῆς γενέσεως καὶ τῆς διασπορᾶς τῶν ὄντων.

Ὅσα μέχρι τοῦδε εἶπον, καὶ συνοπτικώτατα ὄντα, ἦσαν
ἀρκοῦντα, νομίζω, εἰς τὸ νὰ καταδείξωσι τὰς προσπάθειάς τὰς
καταβληθείσας καὶ καταβαλλομένας ἔτι πρὸς ἐπαύξησιν οὕτως
εἰπεῖν τοῦ κράτους τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐν τοῖς τόποις ἐκεῖνοις,
εἰς οὓς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου δὲν εἰσχωρεῖ, τὸ τῆς ἐπιστήμης ὄμως
ὀλονὲν λαμπρότερον διαυγάζει. Ἡ ἐπιστημονικὴ θεωρία, ἣτις
ἔτι πρό τινων ἐτῶν δὲν εἶχεν ἀποκτήσῃ ἀρκετὴν ἰσχύον, ὅπως
διαλύσῃ τὰς προλήψεις τὰς προερχομένας ἀπὸ τῆς ἀμαθίας καὶ
παραδεχθῇ, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ζήσωσιν ὀργανισμοὶ καὶ ὑπὸ
ὄρους ὅλως διαφόρους τῶν ὑφισταμένων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς
γῆς, ἥδη κατώρθωσε νὰ διαλύσῃ αὐτὰς καὶ νὰ θριαμβεύσῃ καὶ

συντελέση, ὅπως ἡ ἀλήθεια βαθμηδὸν ἀνέλθη ὡς ἡὼς νέα καὶ παμφαῆς καταυγάζουσα τὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα τῆς ἀνθρωπότητος. Πάντα σχεδὸν τὰ πεπολιτισμένα κράτη τῆς Δύσεως ἐπελήφθησαν ἐρευνῶν τῶν ἐν ταῖς ἀθύσσοις τῶν θαλασσῶν, ἡ Ἄγγλια, ἡ Γερμανία, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰταλία, τὸ Βέλγιον, ἡ Σουηδία, ἡ Νορβηγία, ἡ Δανιμαρκία, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἀμερική, καὶ ἐκ τῶν ἐρευνῶν τούτων, μάλιστα τῶν τοῦ πρίγκιπος Ἀλβέρτου τοῦ Μονακό, ὅλως νέα ἐπιστήμη προσετέθη εἰς τὴν χορείαν τῶν φυσικῶν καὶ φυσικοῖστορικῶν ἐπιστημῶν, ἡ Ὠκεανογραφία.

Εἰς τὰς μελέτας ταύτας ἡ ἡμετέρα πατρίς, ἡ ὑστεροῦσα καὶ περὶ ἄλλα πλείστα, δὲν ὑπῆρξε δυνατὸν νῦν νὰ παράσχη συμβολὴν τινα. Οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, ὡς εἶδομεν, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο τῆς ἐπιστήμης ἀπεδείχθησαν πάντων ἄριστοι. Αἱ ἐπιστημονικαὶ ὑστερήσεις δὲν εἶναι βεβαίως οὕτως ὀξέως αἰσθηταί, ὅσον αἱ πολεμικαὶ ἦνται. Εἰς ἔθνη δ' ὅμως διεκδικοῦντα τὴν δόξαν μεγάλης προγονικῆς εὐκλείας ἐπιβάλλονται μεγάλα καθήκοντα. Δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον αὐτοῖς νὰ ὑστερῶσι καὶ νὰ εἶναι ἔσχατα, ἀλλ' ἂν μὴ ἡγῶνται, τοῦλάχιστον νὰ συμβαδίζωσι τοῖς πρωτοστατοῦσιν ἐν τῇ προόδῳ τῇ ἐπιστημονικῇ. Βεβαίως τὸ ἡμέτερον κράτος, μόλις πρὸ μικροῦ ἰδρυθέν, εἶχε περὶ ἀπείρων ἀναγκῶν νὰ φροντίσῃ καὶ πλείστας ἄλλας ἐπιστημονικὰς χρεῖας προχειροτέρας καὶ μᾶλλον ἐπείγουσας νὰ θεραπεύσῃ καὶ οἱ πλείστοι τῶν μέχρι τοῦδε διδασκάλων τοῦ Πανεπιστημίου ἦσαν ἠναγκασμένοι τὰς τέως ξένας ἡμῖν ἐπιστήμας ἐνθάδε νὰ μεταφυτεύσωσι καὶ καταστήσωσιν αὐτὰς ἡμῖν προσιτὰς καὶ τὸ ἄγαν ἐπίμοχθον τοῦτο ἔργον ἠνάλωσέ πᾶσαν τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν σπουδὴν. Τὸ πρᾶγμα δ' ὅμως διαφέρει ὡς πρὸς ὑμᾶς τοὺς σπουδαστὰς τοὺς ἡμῶν διαδόχους. Ὑμεῖς ὀφείλετε οὐ μόνον τὰ παρελημμένα νὰ προσαυξήσητε, ἀλλὰ καὶ κατορθώματα περὶ τὴν ἐπιστήμην σπουδαῖα νὰ ἐπιτελέσητε, ἄξια τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Τὸ καθῆκον τοῦτο ἔχετε οὐ μόνον πρὸς τοὺς παλαιοὺς ἡμῶν προγόνους τοὺς κρατιστεύσαντας περὶ πάντα κλάδον τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς πρὸ μικροῦ, τοὺς δι' ὑπερανθρώπων καὶ ἀειμνήστων ἀγώνων τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν δωρηφορήσαντες, αἱ δὲ ἀριστεύειν καὶ ὑπειρόχους ἔμμεναι ἄλλων, μηδὲ γένος πατέρων αἰσχυνέμεν, οἱ μέγ' ἄριστοι . . . ἐγένοντο.

ΤΙ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ¹

Ἡ Ἑλλάς ὠφέλησε τὸν κόσμον καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐξήτασε πάντα τὰ τοῦ βίου μετὰ διανοίας καθαρᾶς καὶ ἀφόβου, ἐξ οὗ ἀνέτειλε τὸ λαϊκὸν λεγόμενον πνεῦμα ἢ φρόνημα. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ οἱ ἱερεῖς εἶχον ἐν γένει τὰς κλεῖδας τῆς γλώσσης καὶ αὐτὴ δὲ ἡ γραφὴ ἦτο ἱερατικὸν ἀπόρρητον. Οὕτως ἐν τῇ Ἰνδικῇ οἱ Βραχμᾶνες ἀπέκρυπτον ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὴν πηγὴν, ἐξ ἧς ἠρύοντο τὰς γνώσεις αὐτῶν. Ἐπετήρουν μὲν τὸν καιρὸν πάσης ἀνακαλύψεως καὶ μετεχειρίζοντο ταύτην ὠφελίμως, ἀλλὰ περὶ πάσης νέας ἐφευρέσεως ἔλεγον, ὅτι εἶναι μέρος παλαιότητος ἀποκαλύψεως. Πολὺ δὲ μᾶλλον τούτων οἱ Αἰγύπτιοι ἱερεῖς ἐπέθεσαν τὴν ἰδίαν αὐτῶν σφραγίδα εἰς πάσας τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας τῆς χώρας των. Ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ δύναμις τοῦ κλήρου ἦτο μικρά, οὐχὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἱερεῖς, ἀλλὰ διότι οὗτοι δὲν ἦσαν ποτὲ σῶμα οὐδὲ τάξις τὸ παράπαν. Καὶ γυναῖκες ἠδύναντο ἐνταῦθα ν' ἀσκῶσιν ἱερατικὴν λειτουργίαν, ἣτις ἐδίδετο ὑπὸ τῆς ψήφου τοῦ λαοῦ. Οἱ Τρῶες «ἔθηκον Ἀθηναίης ἱερείαν» Θεανῶ τὴν καλλιπάρηρον. Ἡ ἀγαμία δὲν ἦτο ἀναγκαῖα πρὸς ἀσκήσιν τοῦ λειτουργήματος τούτου, ἀλλὰ τὸ κάλλος μόνον ἦτο ἕρος οὐσιώδης. Παρατηροῦμεν ἐν τῷ Ὀμήρῳ, ὅτι οἱ ἱερεῖς πρόσκεινται εἰς τινὰς τοπικὰς λατρείας καὶ δὲν ἐγκαταλείπουσι ποτε τὸν ναὸν οὐδὲ συνακολουθοῦσι μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν πόλεμον. Καὶ ἐν εἰρήνῃ δὲ οἱ ἥρωες αὐτοὶ προσφέρουσι τὰς θυσίας, αἵτινες προηγούνται τοῦ οἰκογενειακοῦ δείπνου. Ἐν γένει ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ μάντις εἶναι ἐν σμικρῇ λόγῳ παρ' Ὀμήρῳ, πολὺ δὲ μᾶλλον τούτων τιμᾶται ὁ ἀοιδός. Οἱ ἱερεῖς δὲν ἀναμιγνύονται ὡσαύτως εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον οὐδὲ διδάσκουσι τὴν θρησκείαν. Οὗτοι δὲν ἦσαν θεολόγοι, ἀλλ' ἱεροφύλακες μόνον καὶ λειτουργοί. Παιδαγωγοὶ δὲ τῆς νεότητος δὲν ἦσαν οὗτοι, ἀλλ' οἱ ποιηταί.

¹ Τέλος· συνέχεια ἐκ σελ. 468.

Μετά τῆς πνευματικῆς ἀπελευθερώσεως ἡ Ἑλλάς εὗρε καὶ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Ἀνατολὴ ἐταλαντεύετο μεταξὺ τῆς δεσποτείας καὶ τῆς ἀναρχίας. Ὄταν τυχὸν δὲν κατήντα εἰς τὴν ἐτέραν τῶν δυνάμεων τούτων περιέπιπτεν εἰς τὴν θεοκρατίαν. Ἐν Ἑλλάδι ἡ τυραννὶς γεννηθεῖσα τότε οὐδέποτε ὑπῆρξεν ὁμοία πρὸς τὴν ἐν Ἀνατολῇ, ἥτοι ἡ ἀρχὴ ἐνὸς ἀνδρὸς καὶ λαὸς δούλων· πλὴν δὲ τούτου ἐπηκολούθησεν ἐνταῦθα εὐθὺς ἀντίστασις κατὰ τῆς τοιαύτης δεσποτικῆς πολιτείας. Ἐπειδὴ ἡ τυραννὶς ἀντέδαινε πρὸς πάσας τὰς ἑλληνικὰς ἰδέας, οὐδέποτε ἐπεβλήθη ἄλλως ἢ διὰ τῆς βίας, ὁ δὲ τύραννος ἐγνώριζε τὸ ἐπισηφάλες τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ τῆς τύχης. Ἀρχῆθεν δὲ βλέπομεν ὅτι ἡ τυραννὶς δὲν εὕρισκεν ἔδαφος ἐν Ἑλλάδι πρόσφορον καὶ ἐπιτήδειον. Ἐν ταῖς Ὀμηρικοῖς χρόνοις ὁ βασιλεὺς δὲν εἶναι τὸ παράπαν ὡς ὁ Ἀσιανὸς μονάρχης. Αἱ κυριώταται διαφοραὶ ὀρίζονται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους λέγοντος, ὅτι ἡ ἡρωϊκὴ ἐκείνη βασιλεία ἰδρύθη ὑπὸ τῆς ἐλευθέρας γνώμης τῶν κυβερνωμένων, αἱ δὲ λειτουργίαι αὐτῆς ἦσαν τεταγμέναι, τουτέστιν ὁ βασιλεὺς ἦτο στρατηγὸς καὶ δικαστὴς καὶ προϊστάτο τῶν θυσιῶν. Ὑπήκοοι πρόθυμοι καὶ προνομίαι περιωρισμέναι εἶναι γεννήματα βλαστήσαντα μόνον ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἢ τῇ Ἑλλάδι. Ἡ ἡρωϊκὴ βασιλεία ἔχει ἐν ἑαυτῇ τὸ σπέρμα μελλούσης δημοκρατίας, διότι ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἐλευθέρας ἐνώσεως βουλήσεων αὐτεξουσίων, εἶναι κοινὸν αὐτονομούμενον, ὅπερ ρυθμίζει ὁ νόμος καὶ οὐχι ἡ δύναμις. Ἐν τῶν ἀναγραφομένων ἀποφθεγμάτων τοῦ Ἡρακλείτου λέγει, «μάχεσθαι δεῖ τὸν δῆμον ὑπὲρ τοῦ νόμου ὅπως ὑπὲρ τείχεος». Ὁ δὲ Σπαρτιάτης Δημάρατος περιγράφει ὡδε τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, «Ἐλεύθεροι γὰρ ἐόντες οὐ πάντα ἐλεύθεροί εἰσι· ἔπεστι γὰρ σφι δεσπότης νόμος, τὸν ὑποδειμαίνουσι πολλῶν ἔτι μᾶλλον, ἢ οἱ σοὶ σέ· ποιεῦσι γῶν τὰ δὲν ἐκείνος ἀνώγη». Καὶ ὁ Ἀθηναῖος Αἰσχύλος λέγει διὰ τοῦ στόματος τῶν Εὐμενίδων,

μήτ' ἀνάρχετον βιον
μήτε δεσποτούμενον
αἰνέσης.

Τὰ ἔθνη δὲ τὰ μὴ ἔχοντα κέντρα πολιτικοῦ βίου, μηδὲ νόμους παγίους καὶ ἔθιμα, καίπερ ἑλληνικὰ τὸ γένος, δὲν ὑπε-

λαμβάνοντο μέλη τῆς Ἑλληνικῆς ἀδελφότητος, ἀλλ' ἦσαν μόνον ὀλίγον ὑπέρτερα τῶν νομαδικῶν. Πολὺ δὲ μᾶλλον ἀλλότριαι πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἦσαν αἱ μεγάλαι στρατιωτικαὶ μοναρχίαι, αἵτινες ἐπεσκίαζον κατὰ καιροὺς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Ὑπὸ τοιαύτης μοναρχίας ἡ Ἑλλάς τελευταῖον ἠττήθη, ὁ δὲ Δημοσθένης κατεδαπάνησεν ἀπασαν αὐτοῦ τὴν εὐγλωττίαν ἀντιδιαστέλλων τοὺς ὑπηκόους τῆς πρὸς τοὺς ἐλευθέρους πολίτας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ρήτωρ οὗτος ὑπῆρξεν ὁ διερμηνεὺς τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρότητος. Ἐν ὀνόματι τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν ἐπεκαλεῖτο τὸ αἰσθημα τῆς τιμῆς καὶ τοῦ καθήκοντος, τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν, τὴν ἠθικὴν εὐθύνην καὶ τὴν πεφωτισμένην φιλοπατρίαν. Ἐπὶ ματαίῳ ἔμως, διότι πάντα ταῦτα ἦσαν ἀκατάληπτα εἰς ἀνθρώπους, οἵτινες ἦσαν ἀπλῶς καὶ οὕτως εἰπεῖν μέρη μηχανῆς εἰς σιδηροῦν σκελετὸν προσηρμοσμένης, ἐγνώριζον μόνον νὰ ὑπακούωσιν εἰς ἓνα κύριον καὶ ἦσαν ἀνασθητοὶ πρὸς τὸ παρωχημένον μεγαλεῖον.

Ἡ Ἀνατολὴ οὐδέποτε ἐπεχείρησε νὰ συμβιδάσῃ τὰς ἀξιώσεις τοῦ κράτους πρὸς τὰς τῶν ἰδιωτῶν. Πρῶτον τὸ εὐστροφοῦν ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐπελήφθη τοῦ ἐγχειρήματος τούτου. Ἐν Ἑλλάδι πρῶτον διεκλάσθη ἡ ἰδέα τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ, τῆς ἐλευθέρας ἀφοσιώσεως τοῦ πολίτου εἰς τὴν πολιτείαν, τῆς διαχειρίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ κοινοῦ καὶ τῶν δικαιωμάτων ἐκάστου προσώπου. Εἶναι ἀληθές, ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τῆς πολιτείας πρὸς τὸν ἰδιώτην ἔλαβε πολὺ ἐλλιπῆ λύσιν ἐν Ἑλλάδι· διότι αἱ ἀξιώσεις τῆς πολιτείας ἦσαν εἰς ἄκρον ὑπερβολικαὶ ἐπιβάλλουσαι ἀληθῶς ἡρωϊκὴν ἀρετὴν εἰς τὰ μέλη αὐτῆς. Καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις, ὅπου ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία ἠξιοῦτο πολλῆς προσοχῆς, δημόσιαί τινες χρεῖαι ἀνεπληροῦντο κυρίως διὰ τῆς ἐπισφαλοῦς μεθόδου τῆς ἰδιωτικῆς ἐλευθεριότητος ἀντὶ νὰ θεραπεύωνται ὑπὸ συντεταγμένης πολιτείας. Ἀλλ' ἂν καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ λύσωσι τὸ πολιτικὸν πρόβλημα, παρετήρησαν ἔμως ὅτι ὑπάρχει τοιοῦτο πρὸς ἐπίλυσιν καὶ πρῶτοι αὐτοὶ ἔθεσαν τοῦτο ἐπὶ βάσεως λογικῆς. Εἶχον ἐκ φύσεως τὸ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἰδιάζον δῶρον νὰ προσαρμόζωσι μετὰ λεπτότητος τὰ πράγματα πρὸς ἄλληλα, νὰ συνδυάζωσιν ἀρχὰς φαινομένας ἀντιθέτους καὶ νὰ συμβιδάζω-

σιν αξιώσεις συγκρουόμενας. Είχον τὴν αἰσθησὶν τοῦ μέτρου, εὐστροφίαν καὶ συνδιαλλακτικὴν δύναμιν ἀντικειμένην πρὸς τὴν ὀλεθρίαν ἀπλότητα, ἣτις ἐλυμαίνετο τὰ πολιτικὰ πράγματα ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἔστεργον τὴν τυραννίδα οὐδὲ τὴν ἀναρχίαν, ἀλλὰ τὴν εὐτακτον ἐλευθερίαν.

Μεταβαίνοντες νῦν εἰς ἄλλο εἶδος τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, εἰς τὸν ἔρωτα τῆς τέχνης, ἐπανέλθωμεν ἐπ' ὀλίγον εἰς τοὺς παμπάλαιους χρόνους, ὧν τὴν εἰκόνα κατέλιπον εἰς ἡμᾶς ὁ Ὀμηρος καὶ ὁ Ἡρόδοτος. Διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης ἐκομίζοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ θαυμάσια πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ Γολγοί, τὸ Ἰδάλιον, τὸ Κούριον, ἡ Λάρναξ καὶ ἄλλα ἐρέπια ἀπεκάλυψαν ἡμῖν τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, οἵτινες ὄλοι διηγούνται τὰ αὐτά, τὴν ἱστορίαν τῆς λαμπρότητος τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν θαυμασμόν τῆς Ἑσπερίας. Ἡ διήγησις τοῦ Ἡροδότου παραμένει εἰσέτι ἔναυλος καὶ ἔμψυχος. Ὁ Φοῖνιξ ἔμπορος, ὁ φορεὺς τοῦ ἀρχαίου κόσμου θαλασσοπορῶν ἐπὶ τοῦ μέλανος πλοίου του μεστοῦ ἐμπορευμάτων τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀσσυρίας, ἡ ἀπόδοσις αὐτοῦ εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀργείων καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀνυπομονήτως περιμενόντων αὐτὸν Ἑλλήνων. Αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ἐμπορεύματα, ἅτινα ἀντηλλάσσοντο ἀντὶ ἄλλων, κεῖνται νῦν ἐκτεθειμένα ἐν ταῖς μουσεῖσι τῆς Εὐρώπης, ὅλον φανταστικὰ ὄστρακα γεγλυμμένα, ὀρειχάλκινα εἰδῶλα, κύπελλα ἀργυρᾶ τигροειδῆ καὶ φέροντα χαράγματα μιξογενῶν τεράτων, πτερωτὰ σφίγγες, χίμαιραι, πτηνὰ ἔχοντα κεφαλὴν ἀνθρώπου, πάντα ταῦτα γεννήματα ἀχαλινώτου ἀνατολικῆς φαντασίας καὶ περισσῶς κατεργασμένα παρὰ τὸν Νεῖλον καὶ τὸν Εὐφράτην. Ἡ Αἰγυπτιακὴ τέχνη, ὡς ἡ διάνοια τῶν Αἰγυπτίων, ἐπιέζετο, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τοῦ ἐφιάλτου πραγκρατοῦς ἱερατείου καὶ ἦτο λατρεία τῶν νεκρῶν πολύπλοκος, βεβαρημένη ὑπὸ τῶν σκιῶν τοῦ Ἄδου καὶ κατεπτοημένη ὑπ' αὐτῶν. Ἦτο τέχνη λαοῦ, ὅστις ὠνόμαζε τὰς μὲν οἰκίας αὐτοῦ καταλύσεις, ἦτοι πρόσκαιρα ἐνδικοιτήματα, τοὺς δὲ τάφους οἴκους αἰδίους ὡς ἐν ἕδου διατελούντων τὸν ἄπειρον αἰῶνα. Μεταξὺ τῶν θεῶν αὐτῶν ὑπῆρχον κυνοκέφαλοι πίθηκοι, ὧν αἱ ζωῶδεις μορφαὶ γεννηθεῖσαι ἐξ οἰκογενειακῶν ἐμβλημάτων οὐδέποτε τελείως ἐκλιπόντων ἦσαν ἐν ταῖς ἔπειτα χρόναις μιξογενῆ σύμβολα,

δόγματα ἐνσесаρκωμένα. Αἱ ἀναλογίαι αὐτῶν ἦσαν κατὰ σύμβασιν καθιερωμέναι, ἡ προσωπικότης τῶν ἀμφίβολουσ καὶ συγκεχυμένη, ἡ δὲ ἀρετὴ αὐτῶν ἦτο τὸ μέγεθος μᾶλλον ἢ ἡ συμμετρία. Ἡ δὲ τέχνη τῶν Ἀσσυρίων ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἔφερε τὸν τύπον δεσποτείας οὐχὶ θρησκευτικῆς, ἀλλὰ λαϊκῆς. Ὁ βασιλεὺς ἦτο παρὰ τὸν Εὐφράτην ἴσος καὶ ὅμοιος πρὸς τὸν παρὰ τὸν Νεῖλον ἱερέα. Ὁ Ἀσσύριος τεχνίτης ἔγραψε μετὰ περισσῆς λεπτομερείας εἰς τοὺς τοίχους τῶν ἀνακτόρων τὴν ἱστορίαν τῶν κατορθωμάτων τοῦ μονάρχου, τῆς ἀγνῆς αὐτοῦ ἀκολασίας, τῆς ἀπανθρώπου τόλμης του καὶ τοῦ ἀγεννοῦς ὄχλου τοῦ ἔρποντος ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Ἐξακισχίλια τετραγωνικὰ μέτρα δὲν ἀρκοῦσιν εἰς τὴν ἀνιάραν ταύτην ταυτολογίαν. Καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς δὲν εἶναι πρόσωπα αὐτοτελεῖ, ἀλλὰ τύποι καθολικοί, ὁ δὲ καλλιτέχνης ἐργάζεται κατὰ παραγγελίαν, σχεδὸν κατ' ἐπιταγὴν καὶ εἶναι τὸ ἀψυχον ὄργανον συστήματος παγίου, δουλοπρεπῆς χρονογράφος ὅτε μὲν μετεωριζόμενος εἰς στόμφον, ὅτε δ' ἐκπίπτων εἰς ἀδολεσχίαν.

Γνωρίζομεν πάντα ταῦτα ἐκ τῆς κριτικῆς ἐρεύνης τῆς τέχνης. Πῶς ὅμως ἔπραξεν ὁ Ἕλλην, ὅτε πρὸ τριάκοντα ἡδὴ ἑκατονταετηρίδων προσέβλεψε τὸν κόσμον μετὰ παιδικῶν ὀφθαλμῶν; Θὰ ἐτρέμομεν τὴν ἔκδοσιν καὶ τὰ πράγματα, ἐὰν δὲν ἐγνωρίζομεν τὰ ἐπακολουθήσαντα. Ὁ Ἕλλην ἔδρασεν ὡς νὰ εἶπεν εἰς ἑαυτόν, «θὰ δανεισθῶ παρὰ τοῦ ἐξ Ἀνατολῆς καλλιτέχνου τούτου τὴν τεχνικὴν αὐτοῦ ἐπιτηδειότητα· θὰ μάθω παρ' αὐτοῦ τὴν δεξιότητα τῆς χειρὸς του· θὰ μὲ διδάξῃ νὰ γλύψω, νὰ χαράσω, νὰ ἐμπαίω καὶ νὰ πλάσσω». Ὅτι δὲ οὕτως ἔπραξε διδάσκουσιν ἡμᾶς καὶ οἱ συγγραφεῖς καὶ ἡ τέχνη. Τὸ ἀργυροῦν κύπελλον, ὅπερ ὁ Ἀχιλλεὺς προσήνεγκεν ὡς γέρας ἐν τῇ τάφῳ τοῦ Πατρόκλου, ἦτο δημιούργημα Σιδωνίων τεχνιτῶν καὶ ἐκομίσθη διὰ θαλάσσης ὑπὸ Φοινίκων, τὸ δὲ ἀργυροῦν καὶ τροχήλατον τῆς Ἑλένης κάνεον κατεσκευάσθη ἐν ταῖς Θήβαις τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλὰ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ὑπῆρξεν ἀντίθετον πρὸς τὸ τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Ἕλλην φαίνεται ὡς νὰ λέγῃ πρὸς τὸν Αἰγύπτιον ἱερέα, «ἐγὼ εἶμαι λαϊκὸς καὶ λατρεύω τὸν Ἥλιον ὡς θεὸν ἀνθρώπινον σῶναμα καὶ θεῖον, οἰκεῖον εἰς ἐμὲ καὶ μετὰ τῶν ἀνθρώπων συνοικοῦντα οὔτε ἀπρόσιτον οὔτε ἐν

μορφῇ κτήνους ἐνσεσαρκωμένον. Προσεύχομαι δὲ εἰς αὐτὸν ὄρθιος καὶ μετ' ἀνατεταμένων χειρῶν ὡς ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον». Πρὸς δὲ τὸν Ἀσσύριον ἠδύνατο νὰ εἶπῃ, «εἶμαι ἐλεύθερος πολίτης καὶ οὐδενὸς δεσπότης δοῦλος. Ἀποστρέφομαι τὴν λαμπρότητα ταύτην τοῦ ἐνὸς καὶ τὴν ἔρπουσαν ἀθλιότητα τῶν πολλῶν. Ὁ ὑμέτερος μονάρχης εἶναι τύραννος, ἡ δ' ἐκθραζομένη μεγαλοπρέπεια ὑμῶν εἶναι βαρβαρότης». Καὶ πρὸς ἀμφοτέρους δὲ ὁ Ἕλληνας καλλιτέχνης θὰ ἔλεγεν, «ἡ τέχνη ὑμῶν εἶναι μονότονος καὶ ἀψυχος, διότι καθιππάζεται ὑπὸ ἱερέων καὶ τυράννων καὶ διότι ὁ ὑμέτερος καλλιτέχνης εἶναι μηδὲν τὸ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτελούμενον κέλευσμα εἶναι τὸ πᾶν. Ἡ ἱστορία ὑμῶν, ἣτις ὤφειλε νὰ ζῆ καὶ νὰ πνέῃ ἐπὶ τῶν γεγλυμένων ὑμῶν τοίχων, εἶναι ξηρὰ χρονογραφία· οἱ θεοὶ ὑμῶν δὲν εἶναι πρόσωπα, ἀλλὰ σύμβολα καὶ ἕνεκα τοῦ δόγματος ἀνέχεσθε τὴν ἀσχημοσύνην. Ἔσθε ἔθνος συμβόλων, ἀφηρημένων ἰδεῶν καὶ φανταστικῆς θεωρίας. Ἡ θρησκεία ὑμῶν καὶ ἡ τέχνη ἐτε μὲν εἶναι ἀκόλαστος, ἐτε δὲ διδακτική. Ἐπειδὴ ἀποπτύετε τὸν λόγον, ἀναγκάζεσθε νὰ τερατουργῆτε.»

Ἡ ὁμολογία πλῆτεως αὕτη δὲν εἶναι εἰς λέξεις ἀναγεγραμμένη, ἀλλ' ὑπάρχει κεχαραγμένη ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ. Τὰ πράγματα δὲν ἀνειλίχθησαν οὕτω, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἐν μιᾷ μόνον ἡμέρᾳ. Ἐπὶ τινὰ χρόνον ἡ Ἑλλάς ἐθαμβώθη ἐν μέρει, καὶ οἱ χειροτέχναι αὐτῆς ἐν τέλει ἀποστέργοντες τοὺς γνησίους αὐτῆς καλλιτέχναις ἠσπασθησαν σύστημα διακοσμῆσεως Ἀνατολικόν. Ἐκατοστύες ἀγγείων πάσης περιόδου εἰκονίζονται τυχαίως τινὰς ἀνατολικὰς ἐπινοίας μαρτυροῦσι περὶ τούτου. Ὁ Πήγασος, ἡ Χίμαιρα, ἡ Σφιγξ, ἡ Σειρήν ἐπιζῶσι καὶ διηγοῦνται τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐπιδράσεως. Ἀλλὰ τοιαῦτα παραδείγματα εἶναι συγκριτικῶς ὀλίγα καὶ σποραδικά, παρέμειναν δὲ, ὡς ἐλέχθη μετ' εὐστοχίας, ὡς ἐν γλώσσῃ ξένοι λέξεις δανεισθεῖσαι, αἵτινες οὐδέποτε ἐπολιτογραφήθησαν ἐντελῶς. Ἡ ἐβδόμη καὶ ἕκτη ἑκατονταετηρὶς ὑπῆρξαν μάρτυρες τοῦ ἀγῶνος, ἐν ᾧ ἡ Ἑλλάς κατέσχυσε καὶ ἐπεκράτησε. Βλέπομεν δὲ μάλιστα τὴν νίκην ταύτην ἐν τῇ ἀγροίκῃ παραστάσει τοῦ Ἡρακλέους τῆς Σελινοῦντος. Ἡ βλοσηρὰ Μέδουσα ἀπέβαλε μέρος τι τοῦ σκληροῦ ἀνατολικοῦ τύπου. Ὡς ἐν τοῖς

πνευματικοῖς ἔργοις ἡ Ἑλλάς ἔλυσε τοὺς δεσμοὺς τῆς καὶ μετ' εὐστόχου καὶ χαριστάτης εὐτροφίας εἰσῆλθεν εἰς νέας ὁδοὺς, οὕτω καὶ ἐν τῇ τέχνῃ ἀπηλευθερώθη τελείως. Αὕτη δὲν εἶναι πλέον σημεῖον ἐπὶ σημείου καὶ σύμβολον ἐπὶ συμβόλου. Οἱ ἀρχαιότατοι Ἕλληνες θαυμάζοντες προσβλέπουσι τὰ πλαστικά ἢ γλυπτικά αὐτῶν ἔργα καὶ ὑπολαμβάνουσι ταῦτα ὡς ἔργα ἔμφυχα. Περὶ τῶν θεραπαινίδων τοῦ Ἡφαίστου ὁ Ὅμηρος, λέγει,

Ἵπὸ δ' ἀμφίπολοι ρῶοντο ἀνακτι
 χρύσειαι, ζῶησι νεήνεσιν εἰοικυῖαι,
 τῆς ἐν μὲν νόος ἐστὶ μετὰ φρεσίν, ἐν δὲ καὶ αὐδῇ
 καὶ σθένος, ἀθανάτων δὲ θεῶν ἀπὸ ἔργα ἴσασιν.

Αἱ χεῖρες δὲν εἶναι πλέον συγκεκολλημέναι εἰς τὰς πλευρὰς οὐδὲ τὰ βλέφαρα συγκεκλεισμένα ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν, οὐδὲ τὸ σῶμα ἔλον συμπεπηγὸς καὶ ἀκίνητον. Λέγεται, ὅτι τὰ ἀγάλματα τοῦ Δαιδάλου, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ μυθικὸς πατὴρ τῆς μεταβολῆς ταύτης, ἦσαν δεδεμένα δι' ἀλύσεων ἵνα μὴ δραπετεύσῃσιν ὡς οἱ δοῦλοι.

Ἡ βραχεῖα αὕτη ὑποτύπωσις δεικνύει πῶς ἡ ἑλληνικὴ τέχνη συνάπτει ἐν ἑαυτῇ τὰς χαρακτηριστικὰς ἰδιότητας τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸν ἔρωτα τῆς γνώσεως, τοῦ λογικοῦ κάλλους καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐπικοινωνίᾳ αὐτῶν πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ἥτοι πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀσσυρίαν, κατὰ τὴν περίοδον τῆς τέχνης τῆς καλουμένης Ἑλληνοφοινικῆς οἱ Ἕλληνες ὑπέστησαν ἀνιαρὰν δοκιμασίαν, ἐξ ἧς ἐξήλθον, ὡς εἶδομεν, κατὰ τρόπον ἐμφαντικὸν καὶ χαρακτηριστικόν.

1. Αἱ πολιτικαὶ αὐτῶν διαθέσεις ἦσαν ξένοι πρὸς τὴν δεσποτεῖαν τῶν Ἀσσυρίων.

2. Τὸ λαϊκὸν αὐτῶν φρόνημα ἐξανέστη κατὰ τῆς ἱεροκρατίας τῶν Αἰγυπτίων.

3. Ἡ ἔμφυτος ἐν αὐτοῖς προαίρεσις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὀρθοῦ ὁμοῦ ἀπέπτυσε πᾶν τὸ ἐν τῇ τέχνῃ τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Αἰγυπτίων τερατώδες καὶ ἀψυχον.

4. Ἡ φιλομάθεια, ἡ περιέργεια καὶ ἡ κοσμοπολιτικὴ αὐτῶν διαθέσις παρώτρυνεν αὐτοὺς νὰ λάβωσιν ἔξωθεν τοὺς τεχνικοὺς τρόπους, καὶ νὰ οἰκειωθῶσι πᾶν τὸ παρὰ τοῖς ξένοις γόνιμον.

Ἐδανείζοντο ἐκ πάσης πηγῆς, ἀλλ' ὡς λέγει ὁ Πλάτων, «ὅτι περ ἂν Ἕλληνες παρὰ βαρβάρων λάβωσι, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται». Λέγεται, ὅτι οἱ Φοίνικες ἐδίδαξαν τοὺς Ἕλληνας τὴν γραφήν, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες πρῶτοι ἔγραψαν καὶ μόνοι. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἰσχύει εἰς πάντα, ἦτοι ἐπέθετον τὴν σφραγίδα τοῦ πνεύματος αὐτῶν εἰς πᾶν παρ' αὐτοῖς εἰσαγόμενον, ἕπερ ἦτο ἀπλῶς καὶ μόνον ἢ ἄξεστος ὕλη τῆς τέχνης των.

Μόνον μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Περσῶν ἢ Ἑλλάς, ἣτις κατὰ καιροῦ παρέσχε δειγμάτων ἀποστασίας, ἀπεσπάσθη τῆς Ἀνατολῆς ἐντελῶς. Ὁ βάρβαρος ὡσεὶ θέλων νὰ καθάρῃ τὴν δδὸν πρὸς δημιουργίαν νέαν ἐξηφάνισεν ἐν τῇ ὀλεθρίᾳ αὐτοῦ καταδρομῇ τὰ ἀρχαῖα ἔθνη τῆς τέχνης. Τὰ δώματα τοῦ γηγενοῦς Ἐρεχθέως ἠρημώθησαν καὶ ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς Πολιάδος κατηδαφίσθη. Ἡ λατρεία ἐκείνη, τοπικὴ οὔσα, στενὴ καὶ ἱερατικὴ, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ πληρώσῃ τὰς ὀρέξεις τοῦ νικηφόρου λαοῦ, ὅστις ἔχρηζεν ἤδη ἀλλῆς ἰκανῆς ὥστε νὰ μὴ δοξάζῃ μόνον τὸν θεὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκφέρῃ τὰ ἴδια αὐτοῦ αἰσθήματα. Κατήντησε δὲ εἰς πάθος ἐθνικὸν ἢ ἐπιθυμία αὐτῶν νὰ ἐξεύρωσι καλλιτεχνικὴν εἰκόνα τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν καὶ νὰ γράψωσι διὰ πάντας τοὺς αἰῶνας εἰς Πεντελικὸν μάρμαρον τὴν ἱστορίαν τῆς νίκης τοῦ φωτὸς κατὰ τοῦ σκότους τῆς Ἑσπερίας κατὰ τῆς Ἀνατολῆς. Τοῦ θριάμβου γενομένου Πανελληνίου ἢ λατρεία ἔπρεπε νὰ εἶναι πανολύμπιος. Ἡ ἱστορία αὕτη ἐχαράχθη ἐν τῷ νέῳ ναῷ τῆς Πολιάδος, ἣτις μετωνομάσθη νῦν Παρθένος. Πᾶς λίθος διηγεῖται τὴν ἱστορίαν ταύτην ἐμφανῶς. Ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἀετώματι ἐγλύφθη ἡ πρώτη πράξις τοῦ δράματος, τὸ πρῶτον σῆμα τῆς νίκης τοῦ δήμου, ἡ γέννησις τῆς θεᾶς ὡς παρθένου καὶ ἡ Ὀλύμπιος αὐτῆς συγγένεια. Ἄμα τῇ ἑφ' οἱ ἵπποι τοῦ Ἥλιου ἀνέρχονται καὶ τὸ ἄρμα τῆς Σελήνης βυθίζεται εἰς τὸν πόντον, διότι ἐγεννήθη ἡ Ἀθηναῖα ἢ Ὀλύμπιος καὶ αἱ σκιαὶ ἔμπροσθεν αὐτῆς διαλύονται. Ἐγεννήθη δὲ αὕτη οὐχὶ ἐκ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς μεθ' ὄλου τοῦ κοσμικοῦ περιβλήματος τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς, τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης. Ἐν δὲ τῷ δυτικῷ ἀετώματι ἱστορεῖται ἡ δευτέρα πράξις, ὁ ἀγὼν τῆς Ἀθηναῖας καὶ τοῦ Ποσειδῶνος ἀμιλλωμένων πρὸς ἀλλήλους

τίς νὰ δώσῃ τὸ ἀριστον δῶρον εἰς τὴν χώραν. Ὁ Ποσειδῶν φέρει τοὺς καλοὺς αὐτοῦ ἵππους καὶ τὸ κράτος τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ προτιμᾶται τὸ δῶρον τῆς Ἀθηναῖας, ἡ γλαυκὴ ἐλαία, «τὸ φύτευμ' ἀχείρωτον αὐτοπαῖον» κατὰ τὸν Σοφοκλέα. Ἐν ταῖς γεγλυμέναις μετόπαις, αἵτινες κοσμοῦσι τὴν Δωρικὴν ζωφόρον, ἡ ἀντίθεσις, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἡ σύγκρουσις, ἐκδηλοῦται καταφανέστερον. Ὁ Λαπίθης, ὁ πρόγονος πολλῶν εὐπατριδῶν Ἀθηναίων, ὁ φιλόνομος Ἕλληνας, ἀγωνίζεται πρὸς τὸν τερατώδη Κένταυρον, τὸν ἵπποκένταυρον, τὸν τύπον τοῦτον τῆς βαρβαρικῆς ἀκολασίας ἐν τῇ γιγαντομαχίᾳ. Ἄπασα ἡ φάλαγγς τῶν Ὀλυμπίων εἶναι παρατεταγμένη κατὰ τῶν αὐτοχθόνων καὶ στασιαστικῶν γιγάντων. Οἱ ἦρωες τῶν Ἀθηναίων καταβάλλουσι ἐνταῦθα μὲν τὰς ἀνόμους Ἀμαζόνας, ἐκεῖ δὲ τὴν πολιορκηθεῖσαν πόλιν τῶν ἡμιασιογενῶν Τρώων. Οὕτω τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν μυθικῶν προγόνων λαμβάνουσι νέαν ἐρμηνεῖαν καὶ αἴγλην ἐκ τῆς προσφάτου νίκης κατὰ τῆς Περσίας. Τὸ ἀέτωμα καὶ ἡ μετόπη διηγοῦνται τὰ κλέη τῶν παρφηγμένων χρόνων, ἡ δὲ λαμπρότης τῶν ὑπεστώτων καιρῶν ἀπεικονίζεται ἐν τῇ ζωφόρῳ τοῦ σηκοῦ. Ἡ πολιτικὴ δύναμις καὶ ὑπεροχὴ τῶν Ἀθηναίων ἢ φωραθεῖσα ἐν τῷ προσφάτῳ αὐτῶν θριάμβῳ καὶ τῇ νεοπαγεῖ αὐτῶν ἐλευθερίᾳ ἀναγράφεται ἐνταῦθα εἰς ἀνάγλυφον πομπὴν νέων ἀνδρῶν ἡγεμονικῶν, ὑπερηφάνων καὶ ἀδουλώτων, ἐν τῇ κόραι φέρουσι τὰ ἱερὰ σκεύη ἀνευ σημείου τινὸς ἀισχύνης ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν. Δὲν βλέπομεν ἐνταῦθα λάτρεις ἀμαρτωλοὺς ἐξίλασκομένους, ἀλλ' ἀνδρας θεοειδεῖς λατρεύοντας τοὺς ἀνθρωποειδεῖς αὐτῶν θεοὺς, οἵτινες κάθηνται ἐν ἀδιάστω συντροφίᾳ καὶ περιμένουν τὰς τιμὰς τῶν ἱσοτίμων σχεδὸν πρὸς αὐτοὺς. Τὸ πνεῦμα τῶν λατρευόντων κατοπτρίζει τὸ τῶν θεῶν, εἶναι δὲ οἱ τελοῦντες τὴν λατρείαν ἔλλογοι, ἀφοδοὶ καὶ ἐγκρατεῖς ἑαυτῶν.

Ἐν τῇ νέᾳ ὁμῳ ταύτῃ φορᾷ καὶ ρύμη τῆς ζωῆς καὶ ἐν τῇ πεφωτισμένῃ ἐκδηλώσει τῆς ἐλευθερίας τὸ παρελθὸν δὲν τίθεται ἐκποδῶν ἀκρίτως. Ἄν καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος οἱ δύο Ὀλύμπιοι διαγωνίζονται ἐπὶ τιμῇ καὶ πρὸς ὄφελος τῆς πόλεως, οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ καὶ ἦρωες δικάζουσι καὶ κρίνουσι τὸν ἀγῶνα αὐτῶν. Ὁ Κέρκωψ παρίσταται εἰσέτι ἐνταῦθα

μετά τῆς πιστῆς Ουγατρὸς του, ἐν δὲ τῇ γωνίᾳ τοῦ ἀετώματος ἐπερείδονται οἱ δύο ἐπιχώριοι ποταμοί. Ἄν καὶ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα ἠγέρθη εἰς τὴν Πολιάδα Ἀθηνᾶν ἐν τῇ νέᾳ αὐτῆς μορφῇ ὡς Παρθένου, ἢ ἀρχαία ἐκ θεῶν κατάπεμπτος εἰκὼν δὲν περιέπεσεν εἰς λήθην. Ἄλλο Ἐρέχθειον ἀνηγέρθη ὡς ἱερὸν σεμνῆς λατρείας καὶ ἐντὸς αὐτοῦ εὔρηκαν σκέπην ὁ ἱερὸς ὄφεις, ἢ μορία, ἢ τρίαινα, ὁ ἀρχαῖος φυλλόσκεπος Ἐρμῆς καὶ οἱ βωμοὶ τῶν εἰς λήθην σχεδὸν περιπεσόντων Ἐτεοθουταδῶν. Νῦν δὲ καὶ ἐπὶ τινὰ τοῦλάχιστον χρόνον αἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ εὐδαίμονι ταύτῃ ἀναπαύλα τῆς σταδιοδρομίας των συνδυάζουσιν εὐλάβειαν πρὸς τὸ παρελθὸν μετὰ φρονήματος ἐρευνητικοῦ καὶ πρὸς τὰ πρόσω φερομένου. Ἡ τέχνη, ἢ ἐπιστήμη καὶ ἡ θρησκεία ἐπλήρωσαν τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν ἰσορρόπως, ἢ δ' ἐπιστήμη καταστέλλει τὰς πλεονεξίας τῆς καὶ δὲν εἶναι ὑπερβάλοντως σοφὴ καὶ ὑπερφίαλος.

Ταῦτα ἐν κεφαλῇ ὀφείλομεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Λέγοντες δ' Ἑλλάδα λέγομεν πρῶτον τὰς Ἀθήνας. Εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα αἱ Ἀθηναῖοι παρεῖχον διηγετικὴν πανήγυριν, ἐστίασιν γλώσσης καὶ νοήσεως, εἰς ἣν ἦσαν πάντες εὐπρόσδεκτοι οἱ ἀδελφικῶς κοινωνοῦντες τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος καὶ φρονήματος. Αὐταὶ καὶ εἰς τοὺς ἀστούς καὶ εἰς τοὺς ξένους δι' ἐπικῶν διηγήσεων καὶ διὰ δραματικῶν θεαμάτων παρεῖχον εἰκόνα βίου θεσπεσίαν καὶ τελειοτάτην. Ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἢ ἐστία νέων ἰδεῶν καὶ ἢ μητρόπολις, ἐξ ἧς διεσπείροντο εἰς ἀπομεμακρυσμένας χώρας ἢ ποιήσεις, ἢ ρητορικὴ καὶ ἢ φιλοσοφία. Ἐν ἧ αἱ κύριαὶ διάλεκτοι τῆς Ἑλλάδος ἐπιζῶσιν, ἐκάστη οὐχὶ ἀπλῶς ὡς διάλεκτος, ἀλλ' ὡς γλῶσσα τῶν γραμμάτων, ὅπερ εἶναι ἀγνωστον ἐν τῇ ἱστορίᾳ πάντων τῶν νεωτέρων λαῶν, τὸ Ἀττικὸν ἰδίωμα, ἐνθα τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα συνεζεύχθησαν καὶ συνηρμόσθησαν, ἐγένετο εἰς ἡμᾶς, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους, ὁ γνήσιος τύπος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Αἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν μόνον τὸ ἄστυ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ παιδεία αὐτῆς, ἀλλ' ὑπῆρξαν καὶ ἄξια τοῦ ὀνόματος τοῦ τεθέντος ἐν τῷ ἐπιταφίῳ ἐπιγράμματι τοῦ Εὐριπίδου, «πατρίς δι' Ἑλλάδος Ἑλλάς Ἀθηναί». Αἱ ἀκτῖνες τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος εὔρηκαν ἐνταῦθα κέντρον καὶ ἐστίαν.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα λοιπὸν ὀφείλομεν τὸν ἔρωτα τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ ὅτι οὐ μόνον τὸν ἔρωτα ἐκάστης τούτων κατ' ἰδίαν ἀλλὰ καὶ τῶν τριῶν ὁμοῦ ζωτικῶς συνεχομένων πρὸς ἀλλήλας καὶ ἐν ὀργανικῇ ἐνότητι συνεζευγμένων. Ἐν τῇ ἐνώσει δὲ ταύτῃ ἀναγνωρίζομεν τοὺς διακριτικούς χαρακτήρας τῆς Ἑσπερίας. Τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εἶναι τὸ τῆς Εὐρώπης ἐν τῇ πρώτῃ καὶ λαμπροτάτῃ αὐτοῦ ἀκμῇ. Ἐκ τῆς ζωοποιῦ δὲ συναφείας καὶ ἐπικοινωνίας πρὸς τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἢ Εὐρώπη ἔλαβε τὴν νέαν καὶ ἰσχυρὰν ὁρμήν, ἣτις καλεῖται πρόοδος. Εἶναι παράδοξον, ὅτι αἱ Ἑλληνες οὗτοι, ὡς τὰ ἄλλα μέλη τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς οἰκογενείας, εἶχον τὴν πηγὴν αὐτῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, πέραν δὲ τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐλληνικῆς μυθολογίας ὑπάρχει τὸ ἀνατολικὸν ἐκεῖνο ἔδαφος, ὅπερ δεικνύουσιν εἰς ἡμᾶς αἱ συγκριτικαὶ ἐπιστήμαι· ἀλλὰ τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ κοινόν. Καίπερ ὅμοιον καὶ κοινὰ ἔχον τὰ ἦθη, κοινὰς λέξεις, κοινὴν σύνταξιν καὶ κοινούς θεούς, τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἐν Ἀνατολῇ συγγενῶν αὐτῶν, τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν, τῆς τέχνης, τῆς γλώσσης καὶ τῆς μυθολογίας εἶναι οὐσιωδῶς διάφορον. Οἱ Ἑλληνες, ὅτε ἐπεφάνησαν τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἔλεγον ἑαυτοὺς αὐτόχθονας οὐδεμίαν ἔχοντες μνήμην τῆς Ἀσιατικῆς αὐτῶν καταγωγῆς. Ἦσαν μακαρίως ἐπιλήσμονες, ὅπερ εἶναι δῶρον ἐκ τῶν εὐδαιμονοεστώτων καὶ λυσιτελεστώτων εἰς πᾶν ἔθνος, ἢ δὲ συναίσθησις τῆς διαφορᾶς αὐτῶν καὶ τῆς ὑπεροχῆς ἦτο ἀληθῆς τῷ ὄντι καὶ δικαία. Τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἰσχυρὸν καὶ καινοτόμον μετεμόρφωσεν, ἂν μὴ ἀπήλειψε, τοὺς ἀνατολικούς χαρακτήρας. Αἱ ἐλληνικαὶ νίκαι κατὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Σαλαμῖνι ἦσαν ὁ καρπὸς νίκης ἐξ ἀρχαίων ἤδη χρόνων παρασκευασθείσης ὑπὲρ τοῦ Ἑσπερίου κόσμου. Ἐλείποντο ὅμως εἰσέτι πολλὰ πραχθέντα ὑστερον ὑπὸ τῆς Ρώμης καὶ τῶν Γευτονικῶν ἐθνῶν, διότι ἡ Ἑλλάς κατέλιπε πολλὰ στίγματα καὶ πολλὰς κηλίδας ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ τῷ κοινωνικῷ αὐτῆς συστήματι. Τὰ κεφάλαια ὅμως τῶν πραγμάτων κατεβλήθησαν ἤδη ὑπ' αὐτῶν, ὑπελείπετο δὲ μόνον ἢ πρὸς τὰ πρόσω κίνησις καὶ εὐδωσις.

Ἐξ Ἑλλάδος ἦλθεν ἡ πρώτη καὶ ἰσχυρὰ δρμή, ἧς τὰ εὐρύτατα ἀποτελέσματα αἰσθανόμεθα εἰσέτι καὶ σήμερον καὶ ἐξ ἧς ἐπήγαγεν ἡ ἰδέα τῆς προόδου ὡς νόμος καὶ σκοπὸς τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Ἡ Ἑλλάς πρώτη ἀνέλαβε τὸ ἔργον νὰ καταρτίσῃ τὸν ἄνθρωπον ἱκανὸν πρὸς ἀστικὸν βίον, νὰ προαγάγῃ αὐτὸν ἐν τῇ μουσικῇ εὐζωίᾳ, ν' ἀναπτύξῃ καὶ ἐπαυξήσῃ πᾶσαν ἔμφυτον δύναμιν καὶ ἐνέργειαν σωματικὴν τε καὶ διανοητικὴν, νὰ ἐντείνῃ ἐνδελεχῶς τὰς δυνάμεις τοῦ πρὸς τελείωσιν τῶν πάντων καὶ νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὸν ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνεφίκτου ὕψους τοῦ προσπελάζοντος καὶ προσομοιοῦντος αὐτὸν πρὸς τὸν θεόν. Ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων, ὡς ὁ τοῦ ἐπικοῦ αὐτῶν ἥρωος Ἀχιλλέως, ὑπῆρξε βραχὺς καὶ περιλαμπής. Ἄλλ' οὗτοι εἶχον τὸ πλεονέκτημα καὶ παλαιούμενοι ν' ἀνηθῶσιν. Ὁ Ρενάν γράφων περὶ τῶν ἱκανῶν νὰ πρωταγωνιστῶσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ λέγει, ὅτι «ταῦτα ὀφείλουσι ν' ἀπαθνήσκωσι πρῶτα ἵνα τὰ ἄλλα ζῶσιν ἀπ' αὐτῶν» καὶ ὅτι «λαὸς τις ὀφείλει νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῆς μακρᾶς ζωῆς, τῆς ἡσύχου καὶ ἀφανοῦς τύχης του, τοῦτέστι νὰ ζῆ δι' ἑαυτὸν, καὶ τοῦ πολυταράχου καὶ κλυδωνιζομένου βίου, ἧτοι νὰ ζῆ ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐθνος τὸ ἀνακινῶν ἐν τοῖς σπλάγχνοις του κοινωνικὰ καὶ θρησκευτικὰ προβλήματα εἶναι πάντοτε ἀσθενὲς πολιτικῶς. Οὕτω συνέβη παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, οἵτινες ἵνα ὑποτάξωσι τὸν κόσμον θρησκευτικῶς ὤφειλον νὰ ἐκλίπωσιν ὡς ἔθνος. Ἀπώλεσαν μὲν οὗτοι τὴν κοσμικὴν πόλιν, ἀλλ' ἤγειραν τὴν βασιλείαν τῆς πνευματικῆς Ἰερουσαλήμ». Οὕτω συνέβησαν καὶ ἐν Ἑλλάδι. Ὡς λαὸς ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ. Ὅτε ἡ ἐλευθερία αὐτοῦ κατελύθη ἐν Χαιρωνείᾳ, αἱ δέλτοι τῆς ἱστορίας του, ὡς ἐφαίνετο, ἔλαβον τέλος. Ἐκτοτε ὅμως εἰσῆλθεν εἰς βίον εὐρύτερον καὶ ἔλαβεν ἰσχὺν καὶ κράτος καθολικόν. Ἦδη δὲ πρὸ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ἐλευθερίας του ἐγένετο λόγος περὶ νέου Ἑλληνισμοῦ ἐπεριδομένου οὐχὶ εἰς δεσμοὺς ἀίματος, ἀλλ' εἰς συγγένειαν πνευματικὴν. Ἡ προαίσθησις ἐκείνη τοῦ Ἰσοκράτους ἐπληρώθη θαυμασίως. Διελαύνων νικητῆς ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τῆς Ἀσίας ἐπανήγαγεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὡς σπόρον τεθησαυρισμένον τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, οὗτινος τὰ ζώπυρα πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐλήφθησαν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐκαστος δὲ κατακτητῆς ἐκ περιτροπῆς, ὁ Μακεδὼν καὶ ὁ Ῥωμαῖος, ὑπέκυψεν εἰς τὴν ὑποτεταγμένην Ἑλλάδα καὶ ἔλαβε μαθήματα παρὰ τοὺς πόδας τῆς. Καὶ ἐν τῇ νέῳ κόσμῳ ὡσαύτως ἡ Ἑλλάς ὑπῆρξεν ὁ μέγας μυσταγωγὸς τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ οἰκουμενικὸς διδάσκαλος, ὁ κινητῆς καὶ ἀνορθωτῆς τῶν ὑπνωτῶντων λαῶν. Αὕτη εἶναι ἡ πηγὴ τῶν πλείστων κινητικῶν ιδεῶν, αἵτινες ἀνακαινίζουσι τὰ ἔθνη καὶ ἀναμορφοῦσι τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἀριθμοῦντες τὰς λαϊκὰς ἡμῶν κτήσεις, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν κληρονομίαν τῶν παρωχημένων χρόνων εὐρίσκομεν ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐὖ ἤμισυ τοῦ βίου ἡμῶν εἶναι κτήμα αὐτῆς, ἧτοι πάντα ἢ σχεδὸν πάντα τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν ὑφεστῶσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν καὶ εἰς τὸν δρατὸν κόσμον.

«Πάντες εἴμεθα Ἕλληνες», λέγει ὁ ποιητῆς Σέλλεϋ «καὶ οἱ νόμοι καὶ τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἡμῶν ἔχουσι τὰς ρίζας αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι». Τοῦτο εἶναι πῶς ὑπερβολή, διότι οὔτε οἱ νόμοι, οὔτε ἡ θρησκεία ἡμῶν ἔρχονται ἐξ Ἑλλάδος. Ἡ ἡμετέρα θρησκεία ἦλθεν ἐξ Ἀνατολῆς ἐμφυσηθεῖσα ὡσαύτως καὶ μεταρρυθμισθεῖσα πῶς ὑπὸ τοῦ Ἑσπερίου πνεύματος. Ἡ ἑλληνικὴ πολυθεΐα ὑπῆρξεν ἀρχῆθεν ἀκαρπος πνευματικῶς τε καὶ ἠθικῶς. Ἄν καὶ οἱ ποιηταὶ τῆς Ἑλλάδος, ὡς οἱ Ἑβραῖοι προφήται, ἐπεχείρησαν νὰ ἐξευγενίσωσι τὴν δημῶδη θρησκείαν, ὁ δὲ Πίνδαρος, ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐξαγνίζοντες καὶ φιλοσοφοῦντες εἰσήγαγον εἰς τὴν πολυθεΐαν ὑψηλὰ θρησκευτικὰ νοήματα καὶ σπουδαῖον γνῶμονα ἠθικοῦ βίου, ἡ πολυθεΐα ἐξηλέγχθη ἀνεπίδεκτος μεταρρυθμίσεως καὶ ἀνίκανος νὰ προσλάβῃ νέα στοιχεῖα. Οἱ φιλόσοφοι ἦσαν ἀμειλικτότεροι καὶ δευδερκέστεροι τῶν ποιητῶν. Ἐξ ἀρχῆς δὲ ἡ φιλοσοφία κατεπόλεμησε τὴν πολυθεΐαν ἀποδλέπουσα οὐχὶ εἰς μεταρρυθμίσειν, ἀλλ' εἰς κατάλυσιν αὐτῆς.

Ἐὖ ρεῦμα τῆς κατακτήσεως ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ἡ ἡμετέρα θρησκεία ἦλθεν ἐξ Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ἡ Ἀνατολὴ αὕτη ἦτο ὅλως διάφορος ἐκείνης, ἐξ ἧς ἡ Ἑλλάς προέκυψε τὸ πάλαι ἀποσπασθεῖσα ἢ τῆς ἄλλης τῆς νικηθείσης ὑπ' αὐτῆς ἐν Σαλαμῖνι. Ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἐκείνοις χρόνοις ἡ νίκη τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος θὰ ἦτο νίκη τῆς φύσεως κατὰ

τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀνάγκης κατὰ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, φυλε-
 τικοῦ συστήματος ἢ δεσποτείας κατὰ ἐλευθέρας πολιτικῆς συν-
 τάξεως καὶ διανοίας, τῆς ἀκινήσιας κατὰ τῆς προόδου, τῆς
 συμβολογραφίας κατὰ τοῦ κάλλους, τῆς αὐχμηρᾶς πεδιάδος
 κατὰ τῶν ὁρέων καὶ τῆς θαλάσσης. Ἡ νῦν δὲ συμβῆσα νίκη
 τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τῆς Ἑσπερίας ἐν τῇ χριστιανισμῷ δὲν
 εἶχε τοιαύτην ἀπεχθῆ ἔννοιαν. Ἡ Ἑλλάς εἶχε δρέψει ἤδη
 πᾶσαν ἐλευθερίαν ὑπὲρ τῆς κοινωνίας, ὑπὲρ τοῦ ἀτόμου ἢ τοῦ
 προσώπου καὶ ὑπὲρ τῆς σκέψεως, ἀνέγραψε δὲ τὸ πνεῦμα
 αὐτῆς εἰς δέλτους καὶ εἰς λίθους, ὧν ὁ χρόνος ἐφείσθη πρὸς
 ἡμέτερον φωτισμὸν καὶ ἐξ ὧν βλέπομεν τὴν ὑπεροχὴν τοῦ νοῦ
 κατὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς διανοίας κατὰ τῆς ὕλης. Ἡ
 Ἑλλάς ἐδειξε πῶς ἡ φιλοκαλία δύναται νὰ συζευχθῆ μετὰ τῆς
 φιλαληθείας καὶ ἡ τέχνη μετὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ πῶς ὁ λόγος
 δύναται ν' ἀποθῆ ἐπινοητικὸς. Ἔδωκεν ἔμφυχον ἱστορίαν ἀντι-
 ξηρῶν χρονικῶν ἢ ἀναγραφῶν, ρητορικὴν ἀντι τέχνης λογο-
 ποιικῆς, φαντασίαν νήφουσαν ἀντι ἀνατολικῆς φαντασιοκοπίας.
 Αὕτη εἶναι ἡ ἀφθαρτος κληρονομία αὐτῆς εἰς τὴν ἀνθρωπό-
 τητα. Ὑπελείπετο νῦν παρ' αὐτῆ χῶρος ἐπιτήδειος πρὸς γένε-
 σιν ἀνατολικῆς θρησκείας. Τοῦ λαικοῦ δ' ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ
 ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ ρεύματος καὶ τῶν ἐξ Ἑβραϊκῶν πηγῶν
 ρεόντων ναμάτων δέον ν' ἀναζητηθῆ ἡ κυρία τροπὴ τῆς προ-
 ὄδου τοῦ κόσμου. Αἱ δύο ροαὶ αἱ ἐν τῇ Ἑβραϊσμῷ καὶ τῇ
 Ἑλληνισμῷ συγκεφαλαιούμεναι νομίζονται πολλάκις ἀντιβαί-
 νουσαι καὶ ἀδιάλλακτοι. Σπανίως ἐπ' ἀληθείας καὶ μόνον ἐν
 τῷ φρονήματι ὀλίγων ἀνδρῶν ὑπερόχων αὐταὶ συνηρμόσθησαν
 πρὸς ἀλλήλας τελείως. Καὶ ὅμως εἶναι δυνατόν καὶ πρέπει νὰ
 συμβιβάσθωσι. Πῶς δὲ τοῦτο δύναται νὰ συμβῆ, εἶναι ἐκ τῶν
 προβλημάτων τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, τουτέστι πῶς ἔχομεν
 νὰ ἐνώσωμεν τὴν κρατοῦσαν Ἑβραϊκὴν ἰδέαν περὶ θείας δικαιο-
 σύνης καὶ ὑψίστης πνευματικῆς δυνάμεως μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς
 ἐννοίας περὶ τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου τῶν πολλαπλῶν καὶ
 ἐπιδεκτικῶν ἀναπτύξεως, ὧν ἐκάστη θέλει νὰ λειτουργῆ δι' ἑαυ-
 τὴν ἀκωλύτως· πῶς ὁ βίος δύναται νὰ λάβῃ ἐνότητα χωρὶς νὰ
 κατακριθῆ ἐπὶ μονομερείᾳ ἢ ἐν μιᾷ λέξει, πῶς δύναται νὰ συν-
 δυασθῆ ἡ θρησκεία μετὰ τῆς παιδείας καὶ ἐξημερώσεως.

ΑΓΓΛΙΚΑ ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΑ

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχη ὑπάγει κανεὶς εἰς τὸ Λονδίνον διὰ
 νὰ γνωρίζῃ τί εἶναι τὸ Χάυδ Πάρκ. Κήπος, ἐκτεινόμενος, εἰς
 μᾶκρος 2 χμ. ἄλλος μᾶζι καὶ δάσος, συνεχόμενον πρὸς Δ με τοὺς
 Kensington gardens, χρησιμεύει ὡς κεντρικὸς περίπατος
 πάσης τάξεως κόσμου, ἀπὸ τῶν μυριοπλούτων, τῶν ὁποίων
 ὑπερήφανα παρελαύνουν τὰ ἄλογα καὶ τὰ ἀμάξια, μέχρι τῶν
 πτωχῶν, οἱ ὅποιοι ἐξαπλώνονται πεινασμένοι ἐπὶ τῆς χλόης.
 Λίμναι καὶ ποτάμια τεχνητά, ἀγάλματα καὶ ἀνθῶνες τὸ στολί-
 ζουν, καὶ μίᾳ καμάρα μαρμαρίνη, τὸ πασίγνωστον marble arch,
 ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην πύλην τοῦ παραδείσου.

Ὅταν ὁ καιρὸς εἶναι καλός, ὅταν δηλαδὴ δὲν βρέχῃ, τὴν
 Κυριακὴν πρὸ πάντων, τὸ πάρκον εἶναι κατάμεστον ἀπὸ τὰς
 10 τὸ πρωὶ ἕως τὰς 10 τὴν νύκτα. Μουσικαὶ παιανίζουσιν εἰς τέσ-
 σαρα σημεῖα, караβάκια δοκιμάζονται εἰς τὰ νερά, παιγνίδια
 παίζονται ἀπὸ μικροῦς καὶ ἀπὸ μεγάλους, καὶ πτερωτὸς ὁ
 ἔρωσ δίδει καὶ παίρνει ἐκεῖ μέσα μυστικὰ καὶ φανερά. Ἀλλὰ
 τὸ Χάυδ Πάρκ ἀποτελεῖ καὶ τὴν Πνύκα, ἢ καλύτερα τὰς Πνύ-
 κας, τῶν ὑπαιθρῶν ῥητόρων τῆς Μητροπόλεως.

Ἔκει καθεὶς εἶναι βέβαιος, ὅτι μόλις ἀνόλξῃ τὸ στόμα του,
 θὰ εὔρη ἑκατοντάδας, ἂν μὴ χιλιάδας ἀκροατῶν. Διὰ νὰ προσ-
 ελκύουν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους, προτιμοῦν οἱ ῥήτορες
 ἰδίως τὴν παρὰ τὰ κάγκελλα δειροστοιχίαν τοῦ πάρκου, ὥστε
 ν' ἀκούωνται καὶ ἀπ' ἔξω. Τὸ βῆμα καθενὸς εἶναι ἀπλούστα-
 τον, μίᾳ καρέκλα, τὴν ὅποιαν κουβαλεῖ ὁ βοηθός, ὁ ὅποιος
 κατόπιν περιφέρει μίαν σανίδα, γράφουσαν τὸ θέμα τῆς ἐμιλίας.
 Ἐννοεῖται ὅτι τὰ θέματα καὶ τὰ βήματα εἶναι ἀνεξάντλητα,
 καὶ τὴν Κυριακὴν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ μετρήσῃ δεκαπέντε,
 εἴκοσι, τριάντα ῥήτορας κατὰ σειράν.

Τὸ περίεργον εἶναι ἡ ποικιλία καὶ συχνότατα ἡ ἰδιοτροπία
 τῶν θεμάτων. Ἐνθυμοῦμαι τὸν πρῶτον ῥήτορα τοῦ ἤκουσα
 πρώτην φοράν εἰς τὸ Χάυδ Πάρκ, ὅτι ἀνέπτυσσε «κατὰ νέον

τρόπον», όπως έλεγεν ή έπιγραφή, τήν 'Αποκάλυψιν του 'Ιωάννου. Βλέπων τριγύρω πενήντα περίπου ανθρώπους προσεκτικούς, σωπηλαούς, έπίστευσα ότι θα ήσαν οι άπαδοί του 'Αγγλικανού εκείνου Μακράκη. Guarda e passa είπα μόνος μου και άνεκατώθηκα εις τό άκροατήριον του πλαγινού ρήτορος, ό όποιος ώμιλουσε περι «ταρίφας».

'Από τότε ήρχιζε να καταντᾶ φλογερόν τό σπουδαίον αυτό ζήτημα του δασμολογίου, τό όποιον, ως γνωστόν, διαιρεί σήμερον τήν 'Αγγλίαν. Οι άριθμοί, που παρέτασεν, ήσαν πειστικοί και δυνατά τά παραδείγματα της 'Αμερικῆς, της Γερμανίας, της 'Ιταλίας, αι όποιαι έπλούτησαν από τον άποκλεισμόν της ξένης βιομηχανίας. 'Ενόησα ότι ό άγορητής ήτο αντιπολιτευόμενος και έπερίμενα τά «κάτω» των φιλελευθέρων ή τά «εϋγε» των συντηρητικῶν. 'Αλλά τίποτε. Σοβαροί οι άκροαταί ήκουαν τά πύρινα έπιχειρήματα του ρήτορος, ό όποιος επέκρινεν ιδίως τον τότε ύφυπουργόν των 'Αποικιών. 'Η άπορία μου δια τήν ήσυχίαν του άκροατηρίου έδιπλασιάσθη, όταν έδιάβασα από μακρῶς τήν έπιγραφήν του κατοπινοϋ ρήτορος. 'Η έπιγραφή έλεγε: «Ζήτω τό έλεύθερον έμπόριον, τό όποιον έμεγάλωσε και έπλούτισε τήν 'Αγγλίαν». Οι δύο ρήτορες λοιπόν ήσαν αντίπαλοι και τά έπιχειρήματά των κυριαλεκτικῶς έγρονθοκοποϋντο. 'Αλλά και έδῶ ή ίδια ευταξία, ή ίδια προσοχή του άκροατηρίου. 'Εβλεπες εκεί ύψηλά καπέλλα και καπέλλα μαλακά, σκούφους και παναμάδες, καπέλλα κυριῶν και ναυτικά κασκέττα. 'Αλλά δέν έβλεπες κανένα από αυτά στραδωμένον εις τά πλάγια ή σηκωμένον άπειλητικῶς. 'Ολα κατεδασμένα μάλλον προς τά έμπρός, όπως συνηθίζεται, διότι οι πλειστοί ήκουαν χωρίς να βλέπουν τον όμιλητήν. Και έδῶ καιμια άλλη έπιδοκιμασία παρά μερικά σιγανᾶ hear, hear, (άκούσατε, άκούσατε).

'Ολίγον παραπέρα τό θέμα ήτο πάλιν θρησκευτικόν ή μάλλον άθρησκον, διότι ό άγορητής έδίδασκε, κατά τό έπιγραμμα της σανίδος, ότι «ό Ζεύς, ό Μωϋσῆς, ό Χριστός και ό Μωάμεθ ήσαν λαοπλάνοι. Μόνη δρθή θρησκεία είναι ή ιδική μου· ό ανθρώπινος θεϊσμός!» Αὐτός θα φάγη καπέλλωμα, είπα μόνος μου έλληγιστί και έπλησίασα ν' άκούσω. 'Η στάσις του

ήλικιωμένου ρήτορος, τό έπανωφόρι του, ή φωνή του, ήσαν, μου έφαινοντο τουλάχιστον, αλλόκοτα. 'Αλλά των άκροατῶν ό σεβασμός και ή προσοχή ήτο βαθυτάτη. Είχα φθάσει σχεδόν εις τό τέλος της όμιλίας και έπερίμενα τουλάχιστον όλίγα «μπράβο»! Οὐδέ γρῶ. 'Ο παράδοξος πρεσδύτης έτελείωσε με τον έξῆς έπίλογον «'Η άκριβή μου κόρη θα σας αναπτύξη τό δόγμα μου καλύτερα» και όσοι εύρίσκοντο κοντά, έσκυψαν να βοηθήσουν τήν καλοκαμωμένην 'Αγγλίδα να αναβῆ εις τήν καρέκλαν. 'Η ίδια προσοχή. Ούτε θαυμαστικόν επιφώνημα, ούτε ειρωνικόν βήξιμον, ούτε χαμόγελον κανένα. 'Ηλθαν μάλιστα νέοι άκροαταί, και περισσότεραι γυναίκες.

'Τότε παρετήρησα ότι τό διπλανόν συλλαλητήριον ήτο κυρίως γυναικειον. 'Η έπιγραφή έλεγε «ψῆφον εις τάς γυναίκας» και παρακάτω μια όμοια έπιγραφή, περιφερομένη από άνθρωπον του μεγάλου καταστήματος πηκτου ζωμοϋ Bovril, έγραφε «ψῆφον εις τάς γυναίκας, όσαι πίνουν Bovril!». 'Η λαλοϋσα ήτο μεγάλη «σουφραζέττα». 'Αλλά δέν θα έπινε Bovril, διότι ήτο πολύ λιγνή, και, ως προστεθῆ και τοϋτο, αρκετά άσχημη. Παρωργίζετο και έχειρονομοϋσε φοδερᾶ. Φοδομαι ότι έλληνικά θα τήν έλέγαμεν παλαδῆν, ή θα τήν έπαλαδῶναμεν ήμεις από τά ζήτω. 'Εκει τάξις πληρεστάτη. Μόνον, έπειδή ή ρητόρισα ήτο άπειλητική και έπρότεινε γυναικειαν έφοδον εις τάς Βουλᾶς, ό πολίσμιαν, ύψηλός, με τά χέρια σταυρωμένα, έδημάτιζε με μακρᾶ βήματα εις τήν άκραν του άκροατηρίου. 'Ητο ό μόνος άστυνομικός, που είδα μεταξύ των χιλιάδων άκροατῶν του Χάϋδ Πάρκ, και ή μόνη του δρασις ήτο ότι έπήγαινε και ήρχετο ως έκκρεμές ώρολογίου.

Παρακάτω ώμιλουσεν από τά βάθη εις τά βάθη της καρδιάς ή ανθρωπίνη δυστυχία. 'Ενας εργάτης εξέθετε τήν άθλιότητα των άέργων. 'Η έπιγραφή έλεγεν «500,000 άνθρωποι εις τους δρόμους. Ζητοϋμεν τό δικαίωμα της ζωῆς». Πλειστοί άκροαταί ήσαν, ως φαίνεται, και αυτοί χωρίς εργασία, αλλά θαυμαστή ήτον ή ύπομονή των. Με τους σκούφους έως τά φρύδια, με της πίτες εις τό στόμα, με τά χέρια εις της τσέπες, ήκουαν και έπερίμεναν.

— 'Τι ζητοϋμεν; έλεγεν ό κακόμοιρος άνθρωπος. Ζητοϋμεν

ὅλα τὰ παιδιά νὰ ἔχουν ἀρκετὸν φωμὶ, ὅλοι οἱ ἄρρωστοι γιὰ τὸν, ὅλοι οἱ ἐργατικοὶ νὰ ἔχουν ἐργασίαν....

Δὲν καλοενθυμοῦμαι πλέον τί ἔγραψαν αἱ σανίδες τῶν ἄλλων ῥητόρων τοῦ Χάυδ Πάρκ. Ἦτο φυσικώτατον νὰ βαρυνθῶ ἀπὸ τοὺς λόγους καὶ νὰ κουρασθῶ ἀπὸ τὴν ὀρθοστασίαν. Ἀλλὰ ἀληθινοῦς εἰς ὅλην μου τὴν ζωὴν θὰ παραμείνη ὁ τελευταῖος, ὁ τριακοστὸς ἴσως τῶν ῥητόρων τῆς φωτεινῆς ἐκείνης Κυριακῆς.

Ἦτο μαῦρος, τύπος καθαυτὸ τῆς αἰθιοπικῆς φυλῆς. Ἐφοροῦσεν ὅμως ῥετιγκόταν καὶ καπέλλον ὑψηλόν. Ὁμιλοῦσε δὲ μὲ ὕψος τόσον κωμικόν, ὥστε ἀπὸ μακρὰν θὰ ἐνόμιζες ὅτι ἐζήτησεν ἐπίτηδες νὰ κάμη τὸ πολυπληθέστατον ἀκροατήριον, δηλ. τρεῖς τοῦλάχιστον χιλιάδας, νὰ γελάσουν. Ἐὰ ἀγγλικά του ἦσαν, ὅπως λέγουν οἱ Ἄγγλοι, σπασμένα ἀγγλικά (broken English), ἀλλὰ ὁμιλοῦσε γρήγορα γρήγορα, ὡς νὰ εἶχεν ἀποστηθίσει τὸν δεκάρικον, καὶ κατέκλυζε τὸ ἐκπληκτικὸν κοινὸν μὲ εἰρωνείας καὶ μὲ ὕβρεις.

— Ἦλθετε λοιπὸν νὰ μᾶς πολιτίσετε ἐκεῖ κάτω; Σεῖς ἡμεῖς; Ὁχι, κύριοι! Ἦλθετε νὰ μᾶς πάρετε τὰ δόντια τῶν ἐλεφάντων μας, τὰ πτερὰ τῶν στρουθοκαμήλων μας, τὰ ὅποια βλέπω τώρα ἐπάνω εἰς αὐτὰ τὰ πλατύγυρα καπέλλα σας, κυρίες. Δι' αὐτὰ ἦλθετε. Καὶ ἡμεῖς; Ἡμεῖς ὀλιγοστεύομεν, ἐξαφανιζόμεθα ἀπὸ μῆνα εἰς μῆνα. Εἶναι αὕτη δικαιοσύνη; Ὁχι! Αὕτη εἶναι ληστεία, εἶναι πείρατία, εἶναι αἰσχος.

Ἀλλὰ τὰ ῥητορικά σχήματα, μὲ τὰ ὅποια συνώδευε τὰς φράσεις του ὁ Ἀράπης, ἦσαν ἀπερίγραπτα. Ὁ εἰρωνικὸς τρόπος, τοῦ ὁμιλοῦσε, τὸ σαρκαστικὸν τοῦ γέλοιον, τὸ ὅποιον ἐξεσκέπαζε τὰ λευκώτατά του δόντια καὶ διέστελλε τὰ κόκκινά του χεῖλη, τὰ κινήματα τοῦ σώματός του πρὸς τὰ πλάγια, τὸ τίναγμα τοῦ ὑψηλοῦ του πρὸς τὰ ὀπίσω τῆς κεφαλῆς του, καὶ μάλιστα τὸ κλείσιμον τοῦ ἀριστεροῦ του ὀφθαλμοῦ, ὅταν ἐρωτοῦσεν, ἔκαμναν ἐντύπωσιν παλιάτσου, ἐξερχομένου ἀπὸ καπνοδόχην.

Καὶ ὅμως βαθυτέραν μοῦ ἀφῆκεν ἐντύπωσιν ἡ ἀκίνησις, ἡ γαλήνη, ἡ σιωπὴ τοῦ ἀκροατηρίου. Ἐὰ ὑψηλὰ καπέλλα τῶν Ἄγγλων, ὀρθία, ἔστιλβαν κατὰ ἑκατοντάδας εἰς τὸ φῶς κάτωθεν τοῦ μαινομένου μαύρου. Δὲν ἐννοοῦσαν λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι

αὐτοὶ ὅτι ὁ «βάρβαρος» ἐκεῖνος εἰρωνεύετο καὶ ὠνείδιζε τὴν «γηραιὰν Ἀγγλίαν»;

Βεβαίως τὸ ἐννοοῦσαν καὶ ἐπειράζοντο. Ἐσπερα πέντε χέρια ὑψωμένα μεταξὺ τῶν ἀκρατῶν ἐσήμαιναν ὅτι μετὰ τὸ τέλος τῆς ὀμιλίας ἐζήτησαν τὴν ἀδειαν νὰ κάμουν μερικὰ ἐρωτήματα πρὸς τὸν ῥήτορα. Τὸ σημεῖον τοῦτο, ὅμοιον πρὸς τὸ μαθητικὸν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, τὸ εἶχα ἰδεῖ καὶ μεταξὺ μερικῶν ἄλλων ἀκροατηρίων εἰς τὸ πάρκον.

— Θέλετε σιγὰ σιγὰ νὰ μᾶς ἀλλάξετε τοὺς φυλετικούς μας νόμους. Καὶ ἔχετε ἐκεῖ κάτω μερικοὺς δικούς μας προδότας, λιγιστὰς πληρωμένους, οἱ ὅποιοι σᾶς βοηθοῦν. Αὐτὸς εἶναι ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς σας; ἐφώναζεν ὁ μελαψὸς ἄνθρωπος. Δὲν ἤξεύρω ποῖος θὰ φανῆ βαρβαρότερος, ἂν μᾶς ζυγίσουν ἄλλοι.

— Ἦ λέγει αὐτὸς ὁ Ἀράπης; (this Negro), ἠρώτησα ἀνυπόμονος ἕνα ἀκροατὴν ὁ ὅποιος σιγὰ σιγὰ, μὲ τὴν μύτην τῶν ὑποδημάτων, ἤτοιμάζετο ν' ἀποχωρήσῃ.

— Ὁ κύριος οὗτος, (this gentleman), μοῦ ἀπήντησεν ὁ Ἄγγλος σιγανά, παραπονεῖται διὰ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κορδοφάν, ἐξαρτωμένην, νομίζω, ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Σουδάν. Δυστυχῶς δὲν ἤμουν ἐξ ἀρχῆς καὶ δὲν ἔχω καιρὸν νὰ μείνω μέχρι τέλους τῆς ὀμιλίας. Φαίνεται ὅτι ἔχει κάποια ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ, βλέπετε, δὲν περιορίζεται εἰς τὸ ζήτημα τῆς πατρίδος του· ἀνακατεῦει ὅλους τοὺς Ἀφρικανούς. Good bye.

Ἐὰ ὀλίγα αὐτὰ λόγια μοῦ ἦλθαν ὡς ἀστραπή. Λοιπὸν αὐτὸς ὁ Βρετανὸς ἐκεῖ πέρα δὲν ἔβλεπεν, ἀλλὰ ἤκουε μὲ ὅλα τὰ σωστά του τὸν «κύριον ἀγορητὴν». Ἐστέκετο ὅχι διὰ νὰ διασκεδάσῃ ἢ νὰ πειράξῃ, ἀλλὰ ἀπλοῦστατα διὰ νὰ διδαχθῇ καὶ διὰ νὰ κρίνῃ.

Καὶ μεταξὺ τῶν χιλιάδων ἐκείνων Ἄγγλων καὶ Ἀγγλίδων, τοῦ ἤκουαν τὸν Ἀφρικανόν, κανεὶς δὲν ἐσκέπτετο διαφοροτικά. Ὅλοι ἐθεωροῦσαν ἀπόλυτον δικαίωμα τοῦ ῥήτορος νὰ τοὺς προσβάλλῃ ἐκεῖ κατὰμουτρα, καὶ ἀπαράβατον καθῆκον ἰδικόν των νὰ προσέχουν καὶ νὰ σιωποῦν.

— Περιέργος λαός, ἔλεγα μόνος μου, ἀφοῦ ἐκάθισα εἰς ἕνα κάθισμα τοῦ κήπου. Αὐτὸς ὁ Ἀράπης, ὁ ὅποιος θὰ ἦτο λαμπρὸν εἰς τὴν Ρώμην κόσμημα διὰ τὸν θρίαμβον ἐνὸς ἀνθυπά-

του ἢ πολῦτιμος περίγελως εἰς τὸν ἱππόδρομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῆς ἰδικῆς μας αὐτοκρατορίας, εἰς τὸ Λονδίνον εἶναι Δημοσθένης, ἀπαγγέλλων φιλιππικούς κατὰ τῆς Μεγάλης Βρετανίας.

Καὶ λοιπὸν ὅλων αὐτῶν τῶν δεκάδων τῶν ῥητόρων ἀκούονται μόνον τὰ ἐπιχειρήματα καὶ αἱ μυριάδες αὐταὶ τῶν ἀκροατῶν ἐτοιμάζουν ἐν τῇ μεταξὺ ἐπιχειρήματα ἰδικά των. Δι' αὐτὸ ἐκεῖνοι οἱ ῥήτορες παρέτασσαν παραδείγματα καὶ ἀριθμούς, καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ἀκροαταὶ ἐσιωποῦσαν. Καὶ αὐριον ἢ μεθαύριον οἱ ἀπιστοὶ καὶ οἱ πιστοί, οἱ φιλελεύθεροὶ καὶ οἱ συντηρητικοὶ θὰ παλαίσουν πάλιν πάνοπλοι, ἀλλὰ μόνον μὲ τὰ ὄπλα τοῦ λόγου, τὰ κοινὰ εἰς τοὺς φίλους καὶ εἰς τοὺς ἐχθρούς, εἰς τοὺς ἀνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, εἰς τοὺς μαύρους καὶ εἰς τοὺς ἄσπρους. Ἐκαστος ζητεῖ ἀπλῶς ἢ γνώμη τοῦ νὰ γείνη μὲ τὸν καιρὸν δημοσίᾳ γνώμη.

Ἴδου πράγματι ἐλεύθερος λαὸς! Γνωρίζει τὴν ἀνεκτίμητον ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου καὶ τῆς ιδέας καὶ δι' αὐτὸ θὰ τοῦ ἐφαίνετο ληστεία νὰ τὰ στερῆσῃ ἀπὸ μαῦρον ὑποτελεῖ, ὅχι πλεον ἀπὸ Ἄγγλον συμπολίτην. Θὰ ἐνόμιζεν ἀδίκημα ὅχι μόνον τὴν ἐξάσκησιν τῆς βίας, ἢ τὴν χρῆσιν τοῦ προπηλακισμοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ πείραγμα τῆς εἰρωνείας.

Καὶ ἐνθυμήθηκα τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου τότε τὰ διάφορα κόμματα ἀντήλλασαν ὀπίδωας. Καὶ δὲν ἔβλεπα κατὰ τί τὰ μέσα ἐκεῖνα ἦσαν πειστικώτερα μεταξὺ συμπολιτῶν ἀπὸ τὴν πειθῶ, ἀπὸ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τοῦ λόγου, ὅπως ἐγένετο εἰς τὸ Χάουδ Πάρκ. Τότε μοῦ ἐφάνη ὅτι ἐννοοῦσα, διατί ἡ Ἰσπανία, ἢ ὅποια κατέκτησε πρώτη τὴν Ἀμερικανικὴν ἤπειρον καὶ τὰς νήσους, ἔχασε μίαν πρὸς μίαν τὰς ἀποικίας τῆς, τὸν πλοῦτον καὶ αὐτὴν τὴν δόξαν, καὶ ὅτι ἐπῆγεν ἀδίκᾳ χαμένην ὄλη ἢ Ἰσπανικὴ ἀνδρεία.

Διότι ἡ Ἰσπανία εἶχε καὶ ἱερὰν ἐξέτασιν Ἑβραίων καὶ Χριστιανῶν καὶ διότι ἡ ιδέα ἐνεκα τῶν ῥασοφόρων ἢ τῶν σπαθοφόρων δὲν εἶναι οὐδὲ σήμερον ἐλευθέρᾳ ὑπὸ τὸν ὠραῖον ἐκεῖνον οὐρανόν. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ, ψυχὴ τόσοσ ἐυγενῆς, διαρκῶς πυρέσσει, ὑποπτεύει, σκιάζεται, ἐξάπτεται, ἢ ἀπελπίζεται, δὲν εἶναι καλὰ καὶ ἐπομένως δὲν ἔμπορεῖ οὔτε νὰ σκεφθῇ σωστά, οὔτε νὰ ἐνεργήσῃ.

Καὶ ἀμέσως ἐπῆγεν ὁ νοῦς μου εἰς ἄλλην γῆν προσφιλεστέραν, εἰς ἄλλον, ὠραιότερον οὐρανόν. Καὶ ἐσκεπτόμην ὅτι εἰς τὴν λευκὴν πόλιν, ὅπου, καθὼς ἔλεγεν ὁ Σωκράτης, ὑπῆρχεν ἡ μεγίστη τοῦ λόγου ἐξουσία, εἶχαν μετὰ 23 αἰῶνας σκοτωθῆ ἑνδεκα ἄνθρωποι, διότι κάποια μετάφρασις τοῦ Ματθαίου ἢ τοῦ Λισχύλου δὲν ἦτο σωστή. . . .

Χαμογελοῦ λοιπὸν εἰς μάτην ἀπὸ πάνω μας ἐκεῖνος ὁ ὠραῖος οὐρανός;

Καὶ ὅμως καὶ ἐκεῖ ὑπάρχει σύνταγμα, καθὼς τὸ Ἀγγλικόν. . .

Καὶ τὸ συμπέρασμα ἦρχετο μόνον τοῦ, βαρὺ καὶ ἀδυσώπητον. Ἀλίμονον, δὲν εἶναι τάντιγραφόμενα συντάγματα καὶ οἱ κώδικες, ποῦ κανονίζουν τὴν εὐτυχίαν τῶν λαῶν, ἀλλὰ ἡ εὐταξία καὶ ἡ πειθαρχία. Εἶναι ὅχι ὁ νόμος ὁ γραπτός, ἀλλὰ ὁ νόμος ὁ ἀγραφος, τὸν ὅποτον κάθε τίμιος πολίτης ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ, — νὰ ἰσθεασθῇ τοὺς συμπολίτας τοῦ διὰ νὰ κάμουν ὅλοι των ἀπὸ κοινοῦ μίαν κοινὴν πατρίδα.

Ἐσηκώθηκα μελαγχολικὸς ἀπὸ τὸ κάθισμά μου. Καὶ ὅταν εἰς τὴν ἐπιστροφὴν ἐξανάκουσα τὸν Ἀφρικανὸν νὰ ἐξακολουθῇ τὸν ἀστεῖον φιλιππικόν του, καὶ ὅταν εἶδα τὰ ὑψωμένα χέρια τῶν Βρετανῶν, τὰ ὅποια τώρα εἶχαν πολλαπλασιασθῆ, περιμένοντα ἀκόμη τὴν ἀδειαν τοῦ Ἀράπη διὰ νὰ εἰποῦν καὶ αὐτοὶ τὰ «ἐπιχειρήματά» των, ἐσυλλογιζόμην, κινῶν τὴν κεφαλὴν:

— Ἴδου λοιπὸν διατί αὐτός ὁ λαὸς κυβερνεῖ δεκαπλασίους ἀλλοφύλους, οἱ ὅποιοι συνήθισαν νὰ ὑβρίζωνται μεταξὺ των καὶ νὰ ὑβρίζουν, ὡς ὁ μαῦρος καὶ ἰδοῦ διατί ἔχει ἐκτείνει καὶ φυλάξει τὸ κράτος τοῦ ἐπὶ χωρῶν ἐνενηντα ἑνέα ἀκριβῶς φορὰς μεγαλειτέρων τῆς Ἀγγλίας.

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΟΙΞΙΣ¹

ΥΠΟ ΓΕΡΑΡΔΟΥ ΧΑΟΥΠΤΜΑΝ

Ἀποχαιρετῶν τὴν Ὀλυμπίαν, στέκομαι σήμερον δευτέραν φοράν ἔμπροσθεν τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς εἰς τὸ μικρὸν Μουσεῖον καὶ κατόπιν ἔμπροσθεν τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους. Δὲν λαμβάνω ὑπ' ὄψιν τί προδήλως ἀποτελεῖ τὴν διαφορὰν τῶν γλυπτῶν τούτων καὶ εἰς τὸν Ἑρμῆν βλέπω μᾶλλον τὸν θεὸν παρά τὸ καλλιτέχνημα. Ἐδῶ εἰς τὴν ἡσυχίαν τοῦ μικροῦ χώρου, πρὸς τὸν ὅποιον πλησιάζουν λειβάδια καὶ χωράφια, δύναται τις νὰ θεωρήσῃ τὸν θεόν. Καὶ ὅπως εἰς τὰ Μουσεῖα τῶν μεγαλοπόλεων δύναται τις νὰ θεωρήσῃ καλλιτεχνήματα, ταιουτοτρόπως ἡμπορεῖ κανεὶς ἐδῶ νὰ εἰσχωρήσῃ καλύτερα εἰς τὴν ζωντανὴν ψυχὴν τοῦ μαρμάρου καὶ ν' ἀντιληφθῇ ἔξ αὐτοῦ τί εἰς τὰ μορφώματα ταῦτα εἶναι περισσότερον παρά καλλιτέχνημα. Οἱ Ἑλληνικοὶ θεοὶ δὲν εἶναι ἀπ' αἰωνιότητος. Ἐγεννήθησαν, καὶ ἐγεννήθησαν ἐκ γονέων.

Ὁ ἀκρωτηριασμένος οὗτος θεὸς εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἀξιολύπητος, καθόσον προσόντα αὐτοῦ εἶναι ἡ τρυφερὰ ὠραιότης καὶ ἡ μαλακὴ, ἀξιέραστος εὐγένεια. Ἀπὸ τὴν γῆν ἐχώρισαν αὐτὸν πάντοτε ἀμβρόσια πέδιλα. Λυπεῖται κανεὶς διὰ τὴν μοναξίαν του, διότι εἰς τὸ πρόσωπόν του ἀκόμη ἡμπορεῖ ν' ἀναγνώσῃ τις τὴν ἀφθαρτον, ὅλως διόλου ὑπερκόσμιον, Ὀλυμπίαν ἡρεμίαν καὶ φαιδρότητα, ἐνῶ ἔξω βωμοὶ καὶ ναοὶ κεῖνται κατεδαφισμένοι ἢ ἐρειπιωμένοι.

Περίεργος εἶναι ἡ στοργὴ καὶ ὁ ἐνθουσιασμός, ὅστις ὠδήγησε τὸ γλύφανον τοῦ γλύπτου, ὅταν οὗτος ἔπλαττε τὸν κλέπτην τῶν βοῶν τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸν πολύμητιν καὶ πολυμήχανον «κλεπτοσύνη τε καὶ δρῆκ», τὸν θεὸν τῶν ἡμιόνων καὶ ἄγγελον θεῶν, ὅστις ὅμως πάλιν ὁ ἴδιος εἶναι καὶ ἐφευρέτης τῆς λύρας.

*

Εἰς τὰς ὠραιστάτας σιδηροδρομικὰς γραμμὰς τοῦ κόσμου

ἀνήκει ἢ ἐκ Πατρῶν παρά τὸν Κορινθιακὸν κόλπον διὰ τοῦ Ἴσθμου εἰς Ἀθήνας ἀγούσα. Ὁ κόλπος καὶ τὰ περὶ αὐτὸν ἐνθουμίζουσιν τὰ πέριξ τῆς βορειοϊταλικῆς λίμνης Γκάρδα. Παραδείσιον χρῶμα, λάμψις, πλοῦτος, πλησμονὴ εἰς τὴν εὐτυχισμένην φύσιν. Ὁ Ἴσθμὸς ὅμως παρουσιάζει ἄλλον χαρακτήρα· ἐδῶ βλέπει τις βοσκὰς, βοσκούς καὶ χωρῖα μικρά. Ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος τὸν περιορίζουσιν λόφοι, οἱ ὅποιοι, σκεπασμένοι μὲ πεῦκα, ἐλκύουσιν εἰς ὁδοιπορίας. Ὅλα ἐδῶ ἔχουσιν ὁροσερὰν, σχεδὸν βορειοευρωπαϊκὴν ἀπλότητα.

Αἱ πράσιναι ἐκτάσεις τοῦ Ἴσθμου κεῖνται ἀρκετὰ ὑψηλότερα τῆς θαλάσσης. Μετὰ τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἐντυπώσεις τῆς βορείας πελοποννησιακῆς ἀκτῆς ἐκπλήσσουν τὸν θεατὴν τὰ ἀπλᾶ ταῦτα καὶ ἀγροικὰ τοπία καὶ προξενοῦν διὰ τοῦτο εὐχαρίστησιν. Μὲ καταλαμβάνει δὲ ἐν αἴσθημα ὡς νὰ μὴν εἶναι ἡ πρώτη φορά ποὺ βλέπω τοὺς τόπους τούτους. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ἐκπλήσσει εἶναι ἡ οἰκειότης. Οὔτε ἡμπορῶ νὰ εἰπῶ ὅτι εἰς τὴν Ἰταλίαν ἠσθάνθημι ποτὲ ὅπως ἐδῶ τοῦτο τὸ αἴσθημα τῆς οἰκειότητος πρὸς ὅ,τι βλέπω. Ἐκεῖ ἔμεινε πάντοτε ἡ γοητεία τοῦ ξενοτρόπου. Ἐδῶ αἰσθάνομαι ἤδη ἀπὸ τώρα ὅτι ἀγαπῶ αὐτὴν τὴν χώραν. Ἀπὸ τώρα εἰς τὴν ἀρχὴν ἀκόμη μὲ καταλαμβάνει ἡ μεθυστικὴ ἰδέα, ὅτι ἀκριβῶς μόνον αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι ἡ ἀληθινὴ πατρίς τῶν Ἑλλήνων.

Προφέρω τὸ ὄνομα Θησεύς. Καὶ ἀμέσως βλέπω ὅτι καὶ τι εἰς τὴν ψυχὴν μου συνετελέσθη, τὸ ὅποιον ἔμπροσθεν αὐτῆς τῆς σοδαρᾶς Ἰσθμιακῆς χώρας μὲ φέρει πλησιέστερα εἰς τὸν τρόπον πῶς οἱ Ἕλληνες ἐφαντάζοντο τοὺς ἡμιθέους. Αἰσθάνομαι καὶ βλέπω εἰς τὸν Θησεῖα τὸν ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος ἄνθρωπον, ὅστις πραγματικῶς ἔζησε καὶ τοῦ ὁποίου οἱ πόδες τῶ ὄντι διέδησαν τὸν Ἴσθμὸν τοῦτον ὅστις, καὶ ἀφοῦ ἀνυψώθη εἰς ἦρωα, ἐφύλαξε τόσον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ὅσον καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πάλιν δὲ ὡς τοιοῦτος ἔμεινε συνδεδεμένος μὲ τοὺς τόπους τῆς διαβάσεως καὶ ἐνεργείας του.

Διατί θεωροῦμεν κοινοτοπίαν καὶ συστελλόμεθα νὰ ὑμνήσωμεν τόπους τῆς πατρίδος μας, βουνά, ποταμούς, κοιλάδας ἢ καὶ μόνον τὰ ὀνόματά των ν' ἀναφέρωμεν εἰς τῆς φαντασίας μας τὰ ἔργα; Διότι ὅλα ταῦτα ἀντικείμενα, τὰ

¹ Συνέχεια ἐκ σελ. 468.

ὅποια ἐπὶ χιλιετηρίδας καθὼ φύσις ὡς διαβολικὰ ἐξηγήθησαν, ποτὲ πλέον κατόπιν δὲν ἐξηγήσθησαν. Ἐδῶ ὁμως ἡμίθεοι καὶ θεοὶ συνεζεύχθησαν μὲ κάθε λευκὴν βουνοῦ κορυφήν, μὲ κάθε κοιλάδα καὶ λαγκάδα, μὲ κάθε δένδρον καὶ δενδράκι, μὲ κάθε ποταμὸν καὶ πηγὴν καὶ ἔλα τὰ ἐξαγίασαν. Ἄγιον ἦτο ὅ,τι ἦτο ὑπὲρ τὴν γῆν, ἐπάνω αὐτῆς καὶ ἐντὸς αὐτῆς. Καὶ τόσον τέλειος ἦτο ὁ ἐξαγιασμός αὐτός, ὥστε καὶ ὁ μεταγενέστατος, ὁ κατὰ χιλιετηρίδας νεώτερος, ὁ βάρβαρος, ἀκόμη καὶ σήμερον — καὶ μάλιστα μέσα εἰς σιδηροδρομικὸν διαμέρισμα — αἰσθάνεται τὴν ἀγιότητα εἰς τὰ βαθύτατα τῆς ψυχῆς του.

Τὰ δένδρα πρέπει νὰ ζητῆ τις ὅπου αὐξάνουν, καὶ τοὺς θεοὺς ὄχι εἰς ἄθεον χώραν, εἰς ἄλλο ἐδαφος. Ἄλλ' ἐδῶ θεοὶ καὶ ἥρωες εἶναι προϊόντα τῆς χώρας, καὶ αὐξάνουν διὰ τὸν χωρικὸν ὅπως οἱ καρποὶ του. Ἡ ψυχὴ τοῦ χωρικοῦ ἦτο ἰσχυρὰ καὶ ἀφελής, ἰσχυροὶ καὶ ἀφελεῖς ἦσαν καὶ οἱ θεοὶ του.

Ὁ Θησεὺς λοιπὸν, διὰ νὰ τὸ εἰπῶ καὶ πάλιν, δι' ἐμέ δὲν εἶναι πλέον γιγαντώδης, κενὴ σκιά, ἀλλ' ἐξ ἐνός μὲν τὸν αἰσθάνομαι πλησίον μου ἀπλοῦν καὶ ὕλικόν, ὡς τέκνον τῆς χώρας, ἢ ὅποια μὲ περιβάλλει. Ἐξ ἄλλου δὲ πάλιν ἀναγνωρίζω αὐτὸν ὡς τοιοῦτον ὅποιον ἀνύψωσεν αὐτὸν ἢ ψυχὴ του Ἑλληνας, ἦτις ὁμως θεὸν καὶ τέκνον τῆς χώρας συνέδεε σφικτὰ πρὸς τὴν γενέτειραν γῆν.

Τὰ τοπία, εἰάν ἐξαιρέσωμεν μικρὸν τι μέρος εὐθὺς ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, διατηροῦν ἐξακολουθητικῶς τὸν σοβαρὸν των χαρακτήρα. Ἀρχίζει τὸ μισόφωτον τῆς ἑσπέρας, τὸ ὅποιον καταντᾷ εἰς σκυθρωπὸν, μεγαλοπρεπὲς σκότος μὲ γοητεῖαν βορείαν μᾶλλον παρά μεσημβρινήν. Πίπτει γλιάρὰ βροχὴ. Τὰ στακτόχροα Μέγαρα, τὰ ὅποια ἐξαπλώνονται ἐπάνω εἰς ἓνα λόφον, φαίνονται ὡς λεηλατημένη πόλις. Οἱ ἄνθρωποι φαίνονται ὅτι ζοῦν μεταξὺ σωρῶν ἐρειπίων, εἰς τὰς πενιχρὰς γωνίας ἡμικατεδαφισμένων οἰκιῶν. Νομίζει κανεὶς ὅτι βλέπει πόλιν, διὰ τῆς ὁποίας διήλθεν ὁ κατακτητῆς ἀρπάζων, κἀλιον καὶ φονεῦων.

Ὅλιγον πρὸ τῆς Ἐλευσίνας ἀναβαίνει ὁ σιδηρόδρομος πάλιν ἓνα ἀνήφορον διὰ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Πάρνηθος. Εἰς τὸ βαθύτερον ὄλον ἐν γινόμενον σκότος καὶ μὲ τὴν βροχὴν αὐτὴν καὶ τὸ ψῦχος μοῦ φαίνεται ὡς Νορθηγικὴ σχεδὸν ἢ ἐρημία, εἰς τὴν

ὅποιαν ζητεῖ νὰ εἰσχωρήσῃ τὸ βλέμμα μου. Διὰ τὴν μεταβολὴν αὐτὴν τοῦ καιροῦ εἶμαι πολὺ εὐτυχής, ἐπειδὴ μοῦ ἀφαιρεῖ τὴν στρεβλὴν ἰδέαν περὶ τοῦ αἰωνίως γελῶντος οὐρανοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ χώρα εἶναι ἔρημος ἀνθρώπων. Σπανίως μόνον ἀπαντᾷ ἢ σκοτεινὴ μορφὴ βοσκοῦ, ὀρθοῦ στεκομένου καὶ τυλιγμένου εἰς τὸν μάλλινον μανδύαν του. Ἐνῶ δὲ ὁ ψυχρὸς καὶ ὑγρὸς ἄνεμος δροσίζει τὸ μέτωπόν μου, ρίπτων εἰς τὸ πρόσωπον σταγόνας βροχῆς, ἐνῶ κ' ἐγὼ βροφῶ ἀπλήστως τὸν δυνατὸν ἀέρα τῆς βροχῆς καὶ τοῦ βουνοῦ, ἦδη νέος δεσμός συνήφθη μεταξὺ τῆς καρδίας μου καὶ τῆς χώρας ταύτης.

Ἄλλὰ καὶ δὲν εἶναι θαῦμα, εἰάν μετὰ τὰς συγκινήσεις μακροῦ ταξιδίου, μέσα εἰς τὸ σκότος, ὑπὸ ἄνεμον καὶ βροχὴν, ἐγγύς μιᾶς ὑψηλῆς πραγματοποιήσεως, ἢ ψυχὴ περιπίπτει εἰς κατάστασιν ὑπνωτιστικὴν, εἰς τὴν ὅποιαν τῆς εἶναι δυνατόν, ἀφαιρουμένη ἀπὸ πάντα τὰ παρενοχλοῦντα, νὰ μεταφέρῃ καθαρὰς εἰκόνας παρωχημένης ζωῆς εἰς τὴν φανταστικὴν, τὴν δῆθεν πραγματικότητα. Τοιοῦτοτρόπως βλέπω σχεδὸν σῶμα Ἀθηναίων ἐφήθων τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους μὲ γενναῖον βῆμα διερχόμενον τὰ βουνά, καὶ χαίρω διότι ὑγεῖς αὐτοὶ καὶ ἀκάματοι καταφρονοῦν βροχὴν καὶ κακοκαιρίαν καὶ ἄνεμον. Κἀμνω τὴν πρώτην γνωριμίαν μὲ Ἑλληνας. Συνάπτω φιλικὴν σχέσιν πρὸς τὸν ὄμιλον τοῦτον, ἀκούω τοὺς νέους γελῶντας, φλυαροῦντας, φωνάζοντας, ἀναπνέοντας. Καὶ ἐρωτῶ τὸν ἑαυτόν μου, μήπως μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης. Διότι μοῦ φαίνεται ὡς νὰ βλέπω καὶ αὐτὸν μεταξὺ των. Καὶ τὸ δράμα μου τοῦτο γίνεται τοιαύτη πραγματικότης, ὥστε οὐδεμία ἄλλη ὡς λέγεται πραγματικότης δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀληθεστέρα.

Ὁ συρμός μας κυλῖεται εἰς τὸ ἀττικὸν λεκανοπέδιον. Τὰ φῶτα μιᾶς πόλεως, τὰ φῶτα τῶν Ἀθηναίων ἀνέρχονται ἀπὸ μακρόθεν. Ἡ καρδία μου πνίγεται...

Φωναὶ φοβεραὶ, ἀδιάκοπος κραυγὴ, κραυγὴ ἀπερίγραπτος μᾶς ὑποδέχεται εἰς τὸν σταθμόν. Ἑκατοντάδες λαρύγγων ἑμάξιδων, ἀχθοφόρων καὶ ὑπαλλήλων ξενοδοχείων ἐντείνονται ὁ εἰς πλέον τοῦ ἄλλου. Τὴν τοιαύτην κραυγὴν μάχης δὲν ἤκουσα μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς, καθ' ἣν θέτω τὸν πόδα μου εἰς τὸ ἐδαφος τῶν Ἀθηναίων. Ἡ νύξ εἶναι σκοτεινὴ. Βρέχει ποταμηδόν.

ΤΟ ΠΡΩΣΣΙΚΟΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ¹

ΥΠΟ Ζ. ΤΕΥΣ

Ἡ ἀριθμητικὴ σχέσις μεταξὺ διδασκάλων καὶ μαθητῶν ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι λίαν ἀσταθῆς ὡς πρὸς τὰ πρωσσικὰ δημοτικά σχολεῖα. Δι' 116.000 τάξεις ὑπάρχουσι μόνον 98.000 διδάσκαλοι. Εἰς 63 παῖδας, καὶ ἐν τοῖς χωρίοις εἰς 68 ἀναλογεῖ εἰς διδάσκαλος, 36,000 ὀφείλουσι νὰ μερίζωνται ἕνα διδάσκαλον μεθ' ἑτέρας τάξεως, 17.519 διδάσκαλοι, διδάσκοντες 1.434.000 χαρακτηρίζονται ἐν τῇ ἐπισήμῳ στατιστικῷ πίνακι ὡς λίαν ἐπιβεβαρυμένοι. Ἐπιβεβαρυμένος δ' ὅμως θεωρεῖται ὁ δημοδιδάσκαλος, μόνον ὅταν διδάσκη ἐν τῷ μονοταξίῳ σχολεῖῳ πλείονας τῶν 80 μαθητῶν, ἐν τῷ πολυταξίῳ πλείονας τῶν 70 καὶ ἐν τῷ ἡμιημερησίῳ πλείονας τῶν 120. Οἱ αὐτοὶ ἀριθμοὶ ἰσχύουσι καὶ διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν τάξεων ὡς ὑπερπλήρων. «Ἵπεράγαν πεπληρωμένοι» εἶναι μόνον 13.387 τάξεις μετὰ 1.030.000 μαθητῶν.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἀνωτέρω ὑπῆρχον κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν τοῖς ἀνωτέροις σχολείοις² τῶν ἀρρένων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν προπαρασκευαστικῶν σχολείων, 11.900 διδάσκαλοι, διὰ 229.000 μαθητῶν τουτέστιν 1 διδάσκαλος ἐπὶ 19 μαθητῶν, ἐν δὲ τοῖς ἀνωτέροις σχολείοις τῶν θηλεῶν δι' 71.156 μαθητῶν 3.158 διδάσκαλοι (1 διδάσκαλος ἐπὶ 23 μαθητριῶν), ἐν δὲ τοῖς μέσοις σχολείοις δι' 145.630 μαθητῶν 4.541 διδάσκαλοι (1 διδάσκαλος ἐπὶ 32 μαθητῶν καὶ μαθητριῶν), ἐνῶ ἐν

¹ Τέλος· συνέχεια ἐκ σελ. 491.

² Ἐν Πρωσσίᾳ τὰ γενικὴν μόρφωσιν παρέχοντα σχολεῖα διαιροῦνται εἰς τρεῖς τάξεις: α') τὰ δημοτικά σχολεῖα, β') τὰ μέσα σχολεῖα (Mittelschulen), ἔχοντα θέσιν μεταξὺ τῶν δημοτικῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων μορφωτικῶν σχολείων καὶ ἐξυπηρετοῦντα τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τῆς μέσης κοινωνικῆς τάξεως καὶ γ') τὰ ἀνώτερα σχολεῖα (höhere Schulen), τὰ παρέχοντα τὴν γενικὴν μόρφωσιν τοῖς μέλλουσι νὰ ἀποτελέσωσι τὴν ἀνωτάτην κοινωνικὴν τάξιν (εἶναι δὲ ταῦτα τὰ γυμνάσια καὶ αἱ ἀνώτεροι πραγματικὰ σχολαί). Σ. III.

τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις δι' 6.164.398 μαθητῶν 97.974 διδάσκαλοι, τουτέστιν 1 διδάσκαλος ἐπὶ 63 μαθητῶν. Αἱ σχέσεις δ' αὐταὶ ὑφίστανται καὶ ἐν τοῖς μάλιστα ὑπολειπομένοις ὡς καὶ ἐν τοῖς μάλιστα προηγμένοις τμήμασι τῆς χώρας. Τὰ ἀνώτερα σχολεῖα τῆς περιφερείας Posen ἔχουσι 1 διδάσκαλον ἐπὶ 20 μαθητῶν, τοῦναντίον δὲ εἰς 1 δημοδιδάσκαλον ἀναλογοῦσιν 73 μαθηταί. Καὶ ἐν Βεστφαλίᾳ διδάσκουσι 1.000 διδάσκαλοι ἀνωτέρων σχολείων 18.000 μαθητῶν, τοῦναντίον δὲ 10.000 δημοδιδάσκαλοι 667.000 μαθητῶν. Ἐν ταῖς παρὰ Ῥήνον χώραις 2.200 διδάσκαλοι ἀνωτέρων σχολείων 42.000 μαθητῶν καὶ 18.000 δημοδιδάσκαλοι 1.100.000 μαθητῶν!!

Εἰ καὶ ὀφείλει τις νὰ ἐπιτρέψῃ διαφορὰν τινα μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐκπαιδευτικῶν βαθμίδων, οὐχ ἤττον δέον νὰ ἀνεύρῃ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἀριθμοῖς ἀσυγχώρητον ἀνισότητά, ἣτις ἐτι μᾶλλον ἀυξάνεται, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν δαπανῶν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ὑπὲρ τῶν σχολείων τῶν λοιπῶν βαθμίδων. Τὸ πρωσσικὸν κράτος ἐδαπάνησεν ἐν ἔτει 1906 διὰ 6.200.000 μαθητῶν δημοτικῶν σχολείων 328 ἑκατομμύρια μάρκα (συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐξόδων πρὸς οἰκοδόμησιν σχολείων καὶ πληρωμὴν τόκου τοῦ ποσοῦ, τοῦ χρησιμεύσαντος διὰ τὰς οἰκοδομὰς ταύτας, ἀνεῦ δὲ τούτων 272 ἑκατομμύρια) τουτέστιν ὑπὲρ ἑκάστου παιδὸς 53 μάρκα, τοῦναντίον δὲ διὰ 229.000 μαθητῶν τῶν ἀνωτέρων σχολείων 66 ἑκατομμύρια, δι' 71.000 μαθητῶν ἀνωτέρων παρθεναγωγείων 12.300.000, δι' 146.000 μέσων σχολείων 15.800.000, τουτέστι ὑπὲρ ἑκάστου μαθητῶν 279,162 καὶ 109 μάρκα, μετὰ δὲ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν σχολικῶν τελῶν 164,100 καὶ 60 μάρκα. Ἐπειδὴ δὲ μικρὸν τμήμα τῶν μαθητῶν τῶν ἀνωτέρων καὶ μέσων σχολείων φθάνουσιν εἰς τὸ τέλος τῶν καὶ διὰ τῆς μορφώσεως αὐτῶν καθίστανται ἱκανοὶ νὰ ἐξυπηρετήσωσιν ἀνώτερόν τι συμφέρον τῆς πολιτείας (ἐκ τῶν ἀνωτέρων σχολείων τῆς Πρωσσίας ἐξῆλθον κατὰ τὸ ἔτος 1906-1907 μόνον 7114 ἀπόφοιτοι μετὰ δικαίωμα νὰ φοιτήσωσιν εἰς τὸ πανεπιστήμιον καὶ 8662 μαθηταί μετὰ πιστοποιητικά, παρέχοντα δικαίωμα μονοετοῦ στρατιωτικῆς θητείας), διὰ τοῦτο ἡ ὑπὸ διδακτικὴν καὶ παιδαγωγικὴν ἐποψίν ἐπίδρασις τῶν σχολείων τούτων ἐπὶ μεγάλου μέρους τῶν μαθητῶν δέον νὰ μὴ

μετρήται διὰ μέτρου διαφόρου ἀπὸ ἐκεῖνο, δι' οὗ κρίνεται ἡ ἐργασία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Καὶ ἡ πολιτεία δὲ ὤφειλεν, ἵνα ἡ διάταξις τῶν πραγμάτων εἶναι συνετὴ, εἰς ὁμοίας κατὰ τὰ κύρια θυσίας νὰ προβαίη δι' ἀμφοτέρω τὰ εἶδη τῶν σχολείων. Ἐνῶ σήμερον ἐπὶ πολυαριθμῶν περιπτώσεων, ἰδίᾳ δὲ προκειμένου περὶ ἀνωτέρων σχολείων μικρῶν πόλεων, δαπανῶνται ὑπὲρ τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων τούτων δεκαπλάσια καὶ πλέον τῶν δαπανωμένων ὑπὲρ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Ἐκ τοῦ πρωσικοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐξερχόμενοι μεταβαίνουσι κατ' ἔτος εἰς τὸν ἐπαγγελματικὸν βίον 8-900.000 παῖδες ἄνευ τινὸς δικαιώματος, ἄνευ τινὸς ἀναγνώρισεως τῆς ἐν τῷ σχολείῳ κτηθείσης μορφώσεώς των, οἷον μὲ κενὰς τὰς χεῖρας. Ἀναγκάζονται νὰ ὑπομένωσι παραγκωνισμοὺς ἀπὸ πασῶν τῶν διακεκριμένων θέσεων, οὓς πικρῶς συναισθάνονται καὶ οἷτινες οὐδαμῶς δικαιολογοῦνται ἀπέναντι τῆς ἱκανότητος αὐτῶν. Ἡ εἴσοδος αὐτῶν εἰς τὴν τάξιν τῶν κατωτέρων ὑπαλλήλων μάλισ εἶναι δυνατὴ μετὰ τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν θητείαν. Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον στερεῖται καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαιώματος νὰ παρέχῃ πιστοποιητικά, χορηγοῦντα τὴν εἴσοδον εἰς σχολεῖα ἄγοντα πρὸς εὐρύτερα στάδια, ἐνῶ τὰ πιστοποιητικά τῶν ἀπέναντι τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἰσταμένων σχολείων ὡς ἀνταγωνιστῶν αὐτοῦ, τουτέστι τῶν προπαρασκευαστικῶν σχολείων (Vorschulen) καὶ τῶν στοιχειωδῶν τάξεων τῶν μέσων σχολείων ἀνοίγουσι τὴν εἴσοδον πρὸς τοιαῦτα ἀνώτερα σχολεῖα. Διὰ τῆς ἰδρύσεως τοιούτων ἀνταγωνιζομένων σχολείων ὑποβιβάζεται τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὑπὸ τε τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινότητος ὡς ἥττονος σημασίας. Μόνον διὰ τῆς καταργήσεως ἐκεῖνων δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἀληθοῦς δημοτικοῦ σχολείου. Ἡ μέχρι τοῦ νῦν κρατοῦσα ἀντίληψις περὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὡς ἀναγκαίου μὲν ἕνεκα πολιτειακῶν, οἰκονομικῶν καὶ ἰδεωδῶν αἰτίων, ἀλλὰ προωρισμένου δι' ὠρισμένα κοινωνικὰ στρώματα, δὲν ἀρκεῖ πρὸς τελείαν ἐξέλιξιν αὐτοῦ. Ἀνάγκη νὰ ζητηθῇ ἡ εἰς πάντας ἀναγνώρισις τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων πρὸς τελείαν διαμόρφωσιν τῶν δυνάμεων αὐτῶν. Ἡ ἰδιοφυῖα ἐν πᾶσι τοῖς λαϊκοῖς στρώμασιν ἔχει τὴν αὐτὴν ἀπαίτησιν πρὸς τελείαν ἐξέλιξιν.

Ἐξέλιξις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν

τούτων εἶναι νοητὴ μόνον διὰ τῆς παρόδου χρόνου. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνάγκη νὰ προτάξῃ τις μετριωτέρας ἀπαιτήσεις. Κατάργησις πασῶν τῶν σχέσεων, αἷτινες παρουσιάζουσιν ἰσχυρὰν ἀνωμαλίαν. Δι' ἃ καὶ ἡμισυ ἑκατομμύρια μαθητὰς δημοτικῶν σχολείων, — εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἀνήλθον ἄνευ ἀμφισβλήσεως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1908. — δὲν ἀρκοῦσιν 100.000 αἰθουσαι, ἴσως εἶναι 160.000 ἀρκεταί, ἀνάγκη ἄρα νὰ κατασκευασθῶσιν 60.000 ἀκόμη σχολεῖα. Ἐννοεῖται ὅτι πρὸς τοῦτο ἀπαιτηθήσονται 600 ἑκατομμύρια μάρκα. Ἐντὶ τῶν 115.000 σχολικῶν τάξεων ἔπρεπε νὰ ὑπάρχωσιν 160.000, τουτέστι 45.000 περισσότεραι, καὶ τὸ διδασκαλικὸν σῶμα ἔπρεπε προσέτι νὰ αὐξηθῇ κατὰ 60.000 πρόσωπα. Τὸ πρωσικὸν κράτος ἔδαπανα δι' 98.000 δημοδιδασκάλους οὐχὶ συμπληρωμένα 200 ἑκατομμύρια μάρκα εἰς μισθοδοσίας, δηλ. κατὰ μέσον ὄρον δι' ἕκαστον 2.000 μάρκα, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν παρεχομένων διὰ κατοικίαν. Διὰ τοὺς διδασκάλους τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἔδαπανῶντο κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον κατὰ μέσον ὄρον ὡς μισθοδοσία ἐκάστου 5.000 μάρκα. Διὰ τῶν νέων αὐξήσεων, ὑψώθη αὕτη ἡ κατὰ μέσον ὄρον μισθοδοσία εἰς 5.650 μάρκα περίπου, τουτέστιν εἰς τὸ τριπλοῦν τῆς μισθοδοσίας, ἣτις ἐδίδοτο τῷ δημοδιδασκάλῳ κατὰ τὸ 1906. Τοιαύτη διαφορά εἶναι ὑπερβολικὴ. Ὁ κατὰ μέσον ὄρον παρεχόμενος μισθὸς τῆς δημοδιδασκάλου εἶπρεπε νὰ ἀνέρχεται τοῦλάχιστον εἰς 3.000 μάρκα. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἄντι τῶν 200 ἑκατομμυρίων, ἄτινα ἔδαπανήθησαν τὸ 1906 δι' 160.000 δημοδιδασκάλους, θὰ ἔδαπανῶντο 480 ἑκατομμύρια. Γενικῶς θὰ ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς κατάστασιν σύμφωνον πρὸς τὴν ἐποχὴν ἡ πρωσικὴ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις, ἐὰν ἐδιπλασιάζοντο αἱ ὑπὲρ αὐτῆς δαπάναι. Οἰκοθεν νοεῖται, ὅτι τοιαύτη ἀναδιοργάνωσις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἐντὸς βραχέος χρόνου καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν αἰφνιδίως νὰ προκύψωσι τὰ χρήματα, τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὰς αὐξήσεις ταύτας. Καὶ διδασκαλικὸν δὲ σῶμα ἱκανώτερον δὲν δύναται νὰ σχηματισθῇ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, καὶ ἂν ἀκόμη ὑπάρχωσι τὰ ἀπαιτούμενα ποσὰ πρὸς δαπάνας.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν διαρρύθμισιν δεόν νὰ βαίη ἡ ἐσωτερικὴ μεταμόρφωσις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Τὸ σχο-

λείον τοῦτο διὰ τῶν κατωτέρων καὶ μέσων τάξεων αὐτοῦ δέον νὰ ἀναγνωρισθῆ ὡς προβαθμὶς δι' ἅπαντα τὰ λοιπὰ ἰδρύματα, τὰ γενικὴν μὲν μορφωσὶν παρέχοντα. Παρὰ τὴν προβαθμίδα δὲ ταύτην δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε αὐτοτελῶς νὰ ἰδρῦνται οὔτε εἰς ἕτερα σχολεῖα νὰ προσκολλῶνται δημόσια στοιχειώδη σχολεῖα. Ἐν τῷ πρόγραμμῳ τῶν μέσων καὶ ἀνωτέρων σχολείων δέον νὰ συνδεθῆ πρὸς τὸ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἢ δὲ εἰσαγωγῆ εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα νὰ ἐπιτρέπηται κατόπιν ἐξετάσεων γενομένων ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, τὸ πρόγραμμα ὁμοίως τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δέον νὰ εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ πολὺμορφον τοῦ ἐπαγγελματικοῦ βίου, καὶ τὰ ἀπολυτήρια τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐν τῷ σχολείῳ τούτῳ παρεχομένην μὲν μορφωσὶν νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν. Ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ ὡς σχολεῖον τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινότητος, παρέχον διδασκαλίαν καὶ παιδαγωγοῦν, δὲν ἐπιτρέπεται ὁμοίως μετὰ τῶν μέσων καὶ ἀνωτέρων σχολείων νὰ ὑπόκεινται ὑπὸ ἐκκλησιαστικῆν ἐποπτεῖαν. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν διάρρησιν αὐτοῦ εἰς τάξεις, θὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν παιδαγωγικοὶ καὶ διδακτικοὶ σκοποί, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπουσιν αἱ ἐκαστοτε τοπικαὶ συνθῆκαι.

Διὰ τίνος δὲ μέσου εἶναι δυνατὴ ἡ τούτων ἐπίτευξις; Δι' ἐργασίας καὶ ἀγῶνος. Διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ δημοδιδασκάλου, ἀναφερομένης εἰς τοὺς ἐμπειπιστευμένους αὐτῷ παιδας. Ἡ ὑψωσις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶναι δυνατὴ διὰ μάνης τῆς ἀνυψώσεως τοῦ λαοῦ, οὕτως ὥστε νὰ γινώσκῃ ὁ λαὸς τί ὀφείλει εἰς τὸ σχολεῖον. Ἐν δὲ ἐν πνεύματι δὲ Πεισταλότῃ ἐργαζόμενον σχολεῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πτωῆται πρὸ τοῦ ἀγῶνος, κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Διστερβεργ. Τότε ἀσφαλῶς θὰ ἀνατελεθῆ ἡ ὥραια πρωΐα, ἣτις θὰ δώσῃ ἡμῖν δημοτικὸν σχολεῖον ἀληθές, οὐχὶ σχολεῖον προωρισμένον διὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀσήμους, ὡς εἶναι σήμερον, ἀλλὰ σχολεῖον τοῦ ὅλου ἔθνους, ὅπερ τὸ ἔθνος νὰ ἀγαπᾷ καὶ οὐ τὰς ὑπηρεσίας νὰ ἀναγνωρίζῃ. Τότε θὰ ἔλθῃ καὶ ἡ ἰδικὴ μας ἡμέρα, τότε θὰ ἀναγνωρίζῃ καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ ἐπίσημος ἐκτίμησις: «Ἐπηρεσίας διὰ τὴν ἀγωγὴν τῆς νεολαίας τῆς πατρίδος». Ἡ ἡμέρα αὕτη εἶναι ἀκόμη μακρὰν, ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ, ἐάν θέλωμεν καὶ ἐάν πράξωμεν ὅ,τι ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν.

Η ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΩΝ ΒΛΑΤΑΙΩΝ

Ὀλίγον κατωτέρω ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ εἶναι κτισμένη ἡ Θεσσαλονίκη, κεῖται τὸ Τσαοῦς-μοναστήριον, ἢ ἄλλως λεγομένη μονὴ τῶν Βλαταίων, ἢ ὁποῖα εἶναι κόσμημα τῆς πόλεως πολυτιμότερον.

Ἐξορᾷ ἐπὶ βράχου, ὁ ὁποῖος ἀνέρχεται κάθετος ἐπὶ τῆς κατωφερείας τοῦ λόφου. Τοῦ βράχου τούτου τὴν ἀνωμαλίαν φαίνεται ὅτι ἰσοπέδωσαν, ἐφ' ὅσον ἠδυνήθησαν, οἱ πρῶτοι κτίτορες τῆς μονῆς καὶ ἴδρυσαν αὐτήν.

Ἡ μονὴ εἶνε μικρά, ἀλλὰ πολὺ κομψή. Ἐκτίσθη κατὰ τοὺς ὑστεροὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἀνεκαινίσθη, πολὺ μετὰ τὴν ἄλωσην, ἀπὸ τοὺς Κρήτας ἀδελφοὺς Βλαταίους, ὁπόθεν ἔχει καὶ τὸ ὄνομα, καὶ ἐπεσκευάσθη εἰς τὰς ἡμέρας μας. Ἐχει δὲ τὸν περίβολόν της, τὴν εὐρείαν της αὐλήν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀραιὰ ἐγείρονται δένδρα πολὺκλαδα καὶ παχύσκια, καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς τὸ κομψὸν θολωτὸν ἐκκλησιδίον της. Ἐχει πλησίον τῆς εἰσόδου βρύσιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὑδρεύονται τῆς συνοικίας οἱ κάτοικοι, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ χριστιανοὶ ἐκκλησιάζονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν της· διότι δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἐνοριακὴ ἐκκλησία ἐκεῖ πλησίον. Διαφυλάττει μὲ στοργὴν συντρίμματα ὀλίγα ἀρχαιοτήτων. Ἐχει βιβλιοθήκην, ὅπου διασώζονται ἀξιόλογα χειρόγραφα καὶ ἔντυπα. Ἐχει τέλος ἀρχαιοπρέπειαν μεγάλην καὶ σεμνότητα καὶ χάριν. Εἶναι δὲ καὶ περιποιημένη καὶ εὐπρεπής. Διότι ἡ μονὴ διοικεῖται καλῶς. Ἡ τύχη δὲ εἰς τὰς ἡμέρας μας νὰ τύχῃ καὶ προστάτου — λογιῶν Θεσσαλονικέως, γνωστοῦ παρ' ἡμῖν — εἰς τὸν ὅποιον ὀφείλει πολλά.

Ἀπὸ τὴν μονὴν ἡ ἀποψὶς τῆς πόλεως, τῶν περιχώρων καὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου εἶναι πλέον ἢ Ναυμασία.

Είναι πρώτα μελαγχολικής φθινοπωρινής ημέρας. Ὁ οὐρανός είναι σκεπασμένος ἀπὸ νέφη, ἐδῶ μὲν ἀραιά, ἐκεῖ δὲ πυκνότερα. Ἴσχει δὲ τὸ μολύδδινον ἐκεῖνο χρῶμα, τὸ ὁποῖον ὑπενθυμίζει τῶν βορείων χωρῶν τὸ κλίμα καὶ τὸν οὐρανόν. Μὲ τοιοῦτον χρῶμα, τὸ ὁποῖον διαχύνει εἰς τὴν ψυχὴν σοβαρότητα καὶ προκαλεῖ τὴν σκέψιν, συχνὰ παρουσιάζεται ὁ οὐρανός τῆς Θεσσαλονίκης. Διὰ τοῦτο ἴσως καὶ οἱ κάτοικοί της — ὅπως καὶ οἱ Μακεδόνες ἐν γένει — δὲν ἔχουν τὴν διανοητικὴν εὐατροφίαν, τὴν εὐθυμίαν καὶ τὴν ἐπιπολαιότητα, τὴν ὅποιαν ἔχουν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν οἱ κάτοικοι, μεσημβρινωτέρων. Εἶναι θετικώτεροι εὐτυχῶς καὶ ἐμβριθέστεροι.

Ὁ ὄριζων δὲν εἶναι καθαρός. Ἄλλ' αἱ γραμμαὶ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς Χορτιάτη καὶ αἱ γραμμαὶ τῶν ἐκφυομένων ἀπὸ τὴν κατωφέρειάν του λόφων διακρίνονται καὶ εἶναι καταφανεῖς. Ἀποκλίνουν ἡρέμα καὶ ἐκπέμπουν γλυκύτητα μεγάλην. Πρὸς δυσμὰς ὁ μεγαλοπρεπὴς Ὀλυμπος περικαλύπτεται ἀπὸ τεράστια, κατάλευκα νέφη.

Νέφη ἐπίσης καλύπτουν καὶ τὰ ὕδατα τοῦ Θερμαϊκοῦ, τὰ μεταξὺ τοῦ Καραμπουρνοῦ καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀξιοῦ. Πυκνὰ δὲ καὶ ἀλλεπάλληλα ὅπως εἶναι, νομίζει κανεὶς, ὅτι συνενώνουν τὸν θόλον τοῦ οὐρανοῦ μὲ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὑδάτων τοῦ κόλπου. Φράσσουν καὶ τὸν ὄριζοντα, ὁ ὁποῖος ἐνταῦθα εἶναι ἀπέραντος εἰς τὸν ὀφθαλμόν, ὅταν εἶναι καλοκαιρία.

Τὰ ὕδατα τοῦ Θερμαϊκοῦ, ὁ ὁποῖος φρασσόμενος ἀπὸ τὰ νέφη κατὰ τὸ μεταξὺ Καραμπουρνοῦ καὶ ἐκβολῶν τοῦ Ἀξιοῦ διάστημα, ὁμοιάζει πρὸς εὐρείαν κυκλοτερῆ λίμνην, εἶναι συνήθως, καὶ σήμερον, γαλήνια. Πολὺ σκιερὰ εἶναι σήμερον καὶ ἡ ἀργυρόχρους ἐπιφάνειά των. Μόνον εἰς τὸ μέσον περίπου αὐτῆς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, εἰς ἱκανὸν ἀπὸ τοῦ ὄριζοντος ἀνεληθόντος ὕψους, τὰ νέφη διαλύσασαι, ἐπιπίπτουν ἐπ' αὐτῆς καὶ σχηματίζουν κατάλευκον θαμβωτικὴν πυράν, ὁμοίαν ἐπάνω κάτω πρὸς ἐκείνην, τὴν ὅποιαν σχηματίζει δέσμη ἡλεκτρικοῦ, εἰς πυκνὸν ριπτομένη σκότος. Ἐξ ἀντανεκλάσεως φωτίζεται καὶ ἡ περιφερικὴ τοῦ κόλπου γραμμὴ μὲ ὄλας τῆς τὰς μικρὰς καμπυλότητος, μὲ ὄλας τῆς τὰς εἰσοχὰς καὶ ἐξοχὰς, τὰς εἰς ὁξὺ ἀποληγούσας. Ἡ δὲ ἡρεμία καὶ ἡ γαλήνη, ἡ χυμένη ἐπάνω εἰς

θλον τὸν κόλπον καὶ εἰς ἄλλην τὴν περιφερικὴν παραλίαν, ἐπενεργεῖ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν θέλει νὰ ἀποσύρῃ τὸ βλέμμα του ἐκεῖθεν, διότι δὲν κατορθώνει νὰ ἐξαντλήσῃ τὴν ἡδονήν, τὴν ὅποιαν ἡ θεὰ των παρέχει.

Πυκνὴ δμίχλη καλύπτει καὶ τὸν ὠραῖον ἐξοχικὸν συνοικισμόν τῶν Πύργων, δὲν ἡμποροῦμεν δὲ νὰ διακρίνωμεν ἕως τοῦ ἐκτείνεται ἀκριβῶς. Κεῖται πρὸς τὰ νοτιανατολικά τῆς πόλεως, ἐκτείνεται εἰς μῆκος μᾶλλον ἢ εἰς πλάτος καὶ παρακολουθεῖ τὴν παραλίαν. Πρὸς μεγάλην μας λύπην δυσκολευόμεθα, ὁ συνοδεύων με φίλος καὶ ἐγώ, νὰ διακρίνωμεν καὶ τὴν ἔπαυλιν Ἀλλατίνη. Ἐγείρεται, γνωρίζομεν, ἐπὶ ὑψώματος καὶ πλησίον τῆς παραλίας, ἐκεῖ δὲ ἀκριβῶς, ὅπου τελειώνουν οἱ Πύργοι καὶ ἀρχίζει ἡ γυμνὴ γῆ. Εὐτυχῶς ἡραιώθη μετ' ὀλίγον ἡ δμίχλη καὶ ἡ περιφημος ἔπαυλις ἐφάνη. Ἐξέχει ὑπεράνω ἄλων τῶν οἰκιῶν τῶν Πύργων, ἔχει κατακόκκινον τὸ χρῶμα, ἐγείρεται μὲ πολλὴν μεγαλοπρέπειαν ὑπεράνω πυκνῶν πεύκων, τὰ ὁποῖα τὴν περιβάλλουν, καὶ φαίνεται ὡς νὰ ὑπερηφανεύηται, διότι περικλείει ἐντὸς τῶν ὑψηλῶν τῆς τοίχων τὸν ἄλλοτε πανίσχυρον Πατισάχ.

Πρὸς δυσμὰς ὁ συνοικισμὸς τοῦ Μπὲς-ταινὲρ (πέντε πλάτανοι) καταλαμβάνει ἑκτασιν μεγάλην. Καλύπτεται ἀπὸ πυκνὰ δένδρα, ἀπὸ περισσότερα τοῦλάχιστον καὶ πυκνότερα, ἢ ὅσα θὰ ὑπέθετε κανεὶς ἐξ ἀπλῆς ἐπισκέψεως.

Ποῖον δὲ θέαμα παρέχει ἡ παλαιὰ πόλις, ἡ ἐντὸς τῶν μεσαιωνικῶν τειχῶν περικλειομένη, τῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρθουμένων ἀκόμη, ἀπὸ τῆς μονῆς τῶν Βλαταίων μέχρι τῆς σημερινῆς προκυμαίας καὶ ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ τείχους μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τῆς ὁδοῦ Ἐνώσεως καὶ Πρόδου, ἡ ὅποια κατέχει μέρος τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους, κρημνισθὲν πρό τινων ἐτῶν;

* *

Εὐρισκόμεθα πολὺ ὑψηλότερα ἀπὸ τὰς ὀροφὰς τῶν οἰκιῶν, πολὺ ὑψηλότερα καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς πανυψηλοὺς μινάρεδες τῶν τζαμίων. Ἐχομεν λοιπὸν τὴν παλαιὰν πόλιν, ἐκτεινομένην κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας μας ὡς εἰς μέγα καὶ λεπτομερὲς πανόραμα. Καὶ τὸ πανόραμα τοῦτο ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ προσ-

ελκύση ἀμέριστον τὴν προσοχὴν τοῦ θεατοῦ, νὰ μὴ ἐξεγείρη τὴν περιέργειάν του, νὰ μὴ προκαλέσῃ τὸν θαυμασμόν του ὡς σπάνιον καὶ πρωτοφανές.

Ὅ,τι δὲ ἐκ πρώτης ὄψεως προσπίπτει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶναι αἱ κεραμόχροοι στέγαι τῶν οἰκιῶν καὶ τὸ χρῶμα ἐν γένει τῆς καινουργουῦς κεράμου, τὸ ὅποιον ἐπικρατεῖ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς πόλεως.

Αἱ οἰκίαι, αἱ φέρουσαι κεράμους καινουργεῖς εἶναι νεόκτιστοι καὶ δεικνύουν τὸν τελούμενον ἀνακαινισμόν τῆς πόλεως. Καὶ δὲν εἶναι ὀλίγαι. Μάστιξ τῆς πόλεως ἀδυσώπητος εἶναι αἱ συχναὶ πυρκαϊαί. Ἐπειδὴ δὲ αἱ παλαιαὶ οἰκοδομαὶ εἶναι ξύλιναὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ πῦρ μεταδίδεται εὐκόλως καὶ αἱ ζημίαι αἱ ἐκ τῶν πυρκαϊῶν εἶναι πολλάκις σημαντικαί. Ἄλλ' αἱ καιόμεναι οἰκίαι ἀνοικοδομοῦνται στερεώτεραι καὶ συνήθως ἀπὸ πέτραν καὶ κατὰ τὰ ὑποδείγματα τῆς σημερινῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τοιουτοτρόπως εἰς τὸν ἀνακαινισμόν τῆς πόλεως συντελοῦν καὶ αἱ πυρκαϊαί.

Ἄλλὰ μεταξὺ τῶν νεοκτίστων οἰκιῶν παρεμπίπτουν αἱ παλαιότεραι. Συνήθως εἶναι χαμηλότεραι καὶ ἔχουν μαύρην ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ χρόνου τὴν στέγην, συμπνίγονται δὲ εἰς πολλὰ μέρη μεταξὺ τῶν νεοκτίστων ὑψηλοτέρων οἰκιῶν. Ἀντιπροσωπεύουν τὴν παλαιάν πόλιν, τὴν πρὸ τεσσαρακονταετίας καὶ πεντηκονταετίας Θεσσαλονίκην. Εἰς μερικὰς συνοικίας, εἰς τὰς κάτω τοῦλάχιστον τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου καὶ τῆς μονῆς, ἐπικρατοῦν ἀκόμη. Αἱ συνοικίαι τοῦ τμημάτος τούτου τῆς πόλεως εἶναι πτωχαὶ καὶ αἱ οἰκοδομαὶ τῶν πενιχραί. Ἐφ' ὅσον ὁμως χωροῦμεν πρὸς τὴν παραλίαν, παρατηροῦμεν τὸ ἐναντίον.

Τέλος μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν οἰκιῶν διακρίνονται αἱ τουρκικαί. Διότι διαφέρουν, ἂν καὶ ὄχι ὅλαι, κατὰ τὸν ἀρχιτεκτονικὸν ρυθμόν, ἔχουν εἰς τὰ παράθυρα καφάσια καὶ εἶναι μὲ ζωηρά, κτυπητὰ χρώματα, χρωματισμένοι ἀπ' ἔξω.

Τὴν συνέχειαν τῶν οἰκοδομῶν καὶ τὴν πυκνότητα διακόπτουν τὰ ὑψούμενα δένδρα εἰς τὰς αὐλάς τῶν οἰκιῶν, εἰς τοὺς δρόμους, πλησίον τῶν πηγῶν καὶ πλησίον τῶν τζαμιῶν. Ἐὰ δένδρα ταῦτα δὲν εἶναι ὀλίγα. Καὶ ἀλλαχοῦ μὲν συγκαλύπτονται μεταξὺ τῶν τοίχων τῶν οἰκιῶν. Ἄλλα ὁμως ἐγείρονται μὲ τόλ-

μην καὶ ἀφοδίαν καὶ ὑπεράνω τῶν τοίχων καὶ ἐπάνω ἀκόμη ἀπὸ τὴν κορυφὴν τῆς στέγης καὶ κατακαλύπτουν μάλιστα αὐτὴν μὲ τοὺς κλάδους των. Τοιαῦτα εἶναι γηραιαὶ πλάτανοι, αἱ ὅποιοι δὲν σπανίζουσιν, καὶ αἱ ὅποιοι τιμῶνται πολὺ καὶ διαφυλάττονται ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Σπάνια δὲν εἶναι καὶ αἱ κυπάρισσοι. Ὑψοῦνται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, μεμονωμένοι, καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς παλαιᾶς πόλεως καὶ ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς. Ἐχουν τὸ χρῶμα καταπράσινον, πρὸς τὸ μαῦρον ἀποκλίνον. Ἐξέχουν πολὺ ἐπάνω ἀπὸ τὴν στέγην τῶν οἰκιῶν καὶ φαίνονται ὡς νὰ προσπαθοῦν νὰ φθάσουν τὸ ὕψος τῶν μιναρῶδων, οἱ ὅποιοι πλησίον τῶν θολωτῶν τζαμιῶν, ἀγέρωχοι καὶ θρασεῖς, ὑψώνουν τὸ ἀνάστημά των ὡς νὰ ἀπειλοῦν τὸν οὐρανόν, ὡς νὰ θέλουν νὰ φοβερίζουν ἀπὸ τὸ ὕψος των τὴν πόλιν, ὡς νὰ θέλουν νὰ διακηρύττουν τὴν δύναμιν τοῦ μωαμεθανισμοῦ καὶ νὰ καταστήσουν εἰς ὅλους αἰσθητὴν τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν.

Εἶναι ἡ ὥρα δεκάτη πρὸ μεσημβρίας καὶ τὰ νέφη τοῦ οὐρανοῦ διαλύονται καὶ ἡ πόλις ἤρχισε νὰ φωτίζεται ἀπὸ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας. Αἱ πλευραὶ, αἱ πρὸς ἀνατολάς, τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν μιναρῶδων φωτίζονται πλέον ἀφθόνως καὶ τὰ ποικίλα χρώματα τῶν οἰκοδομῶν γίνονται ζωηρότερα. Θαμβωτικὴ κυρίως εἶναι ἡ λάμψις τῶν λευκῶν μιναρῶδων, ζωηρότερον τὸ χρῶμα τῆς κεράμου. Καταφανεστέρα ἀποβαίνει μὲ τὸ φῶς τῶν ἡλιακῶν ἀκτῖνων καὶ ἡ ὠχρότης τῶν μαραμμένων ἀπὸ τὴν φθινοπωρινὴν ἐπίδρασιν φύλλων τῶν δένδρων.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον καὶ πλησίον τῆς θαλάσσης ἐγείρεται κατάλευκος ὁ λευκὸς Πύργος. Εἶναι κτίσμα βυζαντινὸν πιθανώτατα καὶ βενετικόν. Φαίνεται ὡς νὰ εἶναι ὁ ἀγρυπνος φρουρὸς τῆς πόλεως καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Εἶναι ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα οἰκοδομήματα καὶ φέρει ἐπὶ τῆς κορυφῆς του ἱστόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κυματίζει ἡ ἡμισέληνος. Σήμερον εἶναι γαλήνη καὶ ἡ ἐρυθρὰ σημαία καταπίπτει ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ. Διακρίνεται ὁμως τὸ ζωηρὸν τῆς χρώμα, ἂν ἐντείνῃ κανεὶς τὴν προσοχὴν, ὡς μία ἐρυθρὰ γραμμὴ, ἡ ὅποια παρακολουθεῖ μέχρι τινὸς τὸν ἱστόν.

Πόσα δὲν ἔχει νὰ πληροφορηθῇ ὁ φιλότιμος καὶ ὁ ἐπιμελῆς ἐρευρητῆς τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τῶν

σωζομένων κτισμάτων της και πόσην ὕλην ἱστορικὴν δὲν παρέχει ἡ αὐτοψία τῆς πόλεως!

Ἀλλαχού τὴν ἱστορίαν ἀναγινώσκομεν ἐπὶ τῶν ἐκθαπτομένων ἀπὸ τὸ βάθος τῆς γῆς λίθων. Καὶ εἰς τὴν Θεσσαλονικίην τὰ τεθαμμένα εἶναι, ἀναμφιβόλως, πολλά. Οἱ σεισμοὶ καὶ ἡ καταφορά τῶν χωμάτων καὶ τῶν πετρῶν ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα τοῦ λόφου εἰς τὰ χαμηλότερα κατεκάλυψαν πολλά. Δὲν εἶναι ὅμως ὀλίγα, οὐδὲ ἀσήμαντα τὰ διατηρούμενα ἀκόμη ὀρθία καὶ προσιτὰ διὰ τοῦτο ἀμέσως εἰς τὸν ἐρευνητήν. Τὸ Ἰδαδιέ — τὸ τουρκικὸν γυμνάσιον —, τὸ ὁποῖον ἐγείρεται εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς ὁδοῦ Ἐνώσεως καὶ Προόδου, τὸ διοικητήριον καὶ οἱ στρατώνες τοῦ τρίτου στρατιωτικοῦ σώματος εἶναι οἰκοδομήματα νεώτατα. Νεώταται εἶναι καὶ αἱ μὲ κεράμους καινουργεῖς σκεπασμένοι οἰκίαι. Ἄλλ' αἱ καταμαυρισμένοι ἀριθμοὶν μακρὰ ἔτη. Ὁ Λευκὸς Πύργος ἐξεγείρει πολλὰς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις καὶ διδάσκει πολλά. Τὸ τζαμί τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸ τζαμί τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων εἶναι πολύτιμα τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἱδρύματα, κειμήλια δὲ τῆς πόλεως τιμαλφέστατα. Τὰ ὀρθούμενα ἀκόμη κατὰ τὸ πλεῖστον τείχη ἔχουν τὴν ἀρχὴν των ἀπὸ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, συνεπληρώθησαν καὶ ἐτελειώθησαν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τοὺς Φράγκους, ἐπεσκευάσθησαν ἔπειτα, πιθανώτατα, ἀπὸ Τούρκους. Ἡ καμάρα — ἀψὶς πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης — εἶναι ἔργον ρωμαϊκόν. Περὶ τοῦ τζαμίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου πολλά μέχρι τοῦδε ἐπιθανολογήθησαν. Ἐξέχει καὶ τοῦτο πολὺ ὑπεράνω τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων τῆς πόλεως, εἶναι κατάλευκον, ἔχει δὲ ἀρχιτεκτονικὸν διάγραμμα, τὸ ὁποῖον πολλὰς ἀπορίας προκαλεῖ καὶ πολὺ βασανίζει τοὺς ἐρευνητάς.

Δὲν ἐξηφανίσθησαν λοιπὸν μεθ' ὅλας τὰς σκληρὰς δοκιμασίας, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἡ πόλις ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἱδρύσεώς της μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, μεθ' ὅλας τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, μεθ' ὅλην τὴν ἀδελτηρίαν τῆς ἀπολυταρχικῆς Τουρκίας καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἀμά-

θειαν καὶ τὴν ἀπρονοησίαν τῶν ἰδικῶν μας, δὲν ἐξηφανίσθησαν, λέγω, τὰ ἴχνη, τὰ ὅποια οἱ μακροὶ αἰῶνες ἀνεχάραξαν ἐντὸς τῶν περιβόλων τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἴσως μάλιστα ὀλίγαι πόλεις διασώζουν, εἴτε ἀκέραια εἴτε ἐφθαρμένα, τόσον πολλὰ σεβαστὰ μνημεῖα, διαλαλοῦντα τὴν ἐπιστημότητά των καὶ ἐξαγγέλλοντα τὴν ἱστορίαν των, ὅσα διασώζει ἡ πολυσέβαστος τῶν Θεσσαλονικέων πόλις. Ἐὰν δὲ εὖνοηθῇ ἀπὸ τὴν τύχην καὶ ἀποκτήσῃ εἰς τὸ ἐξῆς διοίκησιν πατρικὴν καὶ πεπολιτισμένην, θὰ ἀποδῇ ἡ πόλις αὐτῇ μουσεῖον ἀδιαφιλονικητοῦ σπουδαιότητος, τὸ ὁποῖον θὰ παρέχῃ ἀφθονον διδασκαλίαν εἰς τοὺς ἐνθουσιώδεις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀληθείας ἱεροφάντας.

Βοή συγκεχυμένη καὶ ἀσαφὴς φθάνει μέχρι τῶν ὠτων μας. Προέρχεται ἀπὸ τὸν κρότον τῶν ἀμαξῶν καὶ τῶν κάρρων, ἀπὸ τὰς φωνὰς τῶν πλανοδίων πωλητῶν, ἀπὸ τὰ κτυπήματα τῶν ἐργατῶν, τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰς ἀνεγειρομένας οἰκοδομὰς.

Ἡ πόλις ζῆ καὶ κινεῖται καὶ ἀγωνίζεται τὸν βιωτικὸν ἀγῶνα καὶ χωρεῖ πρὸς τὴν πρόοδον ἀκατασχέτως. Εὐτυχεῖς ὅσοι δὲν φοβίζονται ἀπὸ τὰ ἐμπόδια, τὰ ὅποια συναντοῦν κατὰ τὴν πορείαν των, καὶ δὲν ἀποδειλιοῦν. Εὐτυχέστεροι ἀκόμη καὶ ἐκαῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐκτὸς τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς τόλμης, διεξάγουν τὸ ἔργον των μεθοδικῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς.

Εἰς τὴν βόην ταύτην ἀναμιγνύονται αἱ φωναὶ τῶν πετεινῶν, οἱ σπαρακτικοὶ κρωγμοὶ τῶν κοράκων, οἱ ὅποιοι πετοῦν πολὺ ὑπεράνω τῆς στέγης τῶν οἰκιῶν καὶ αὐτῆς τῆς κορυφῆς τῶν μιναρέδων, καὶ τὰ ἐλαφρὰ κελαδήματα τῶν μικρῶν πτηνῶν ἀπὸ τῆς στέγης τῶν οἰκιῶν, ἀπὸ τῶν κλάδων τῶν κυπαρίσσων καὶ τῶν πλατάνων, ἀπὸ τῶν ὀδοντωτῶν ἐπάλλεξων τοῦ τείχους.

Ἐν Θεσσαλονικίῃ κατὰ Ὀκτώβριον 1900.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ Μ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΕΝ ΓΕΓΟΝΟΣ

ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΝ ΔΙΗΓΗΜΑ Ρ. ΚΙΠΑΙΓΚ

Πρωΐαν τινά, μετὰ νύκτα πνιγηράν ἐκαθήμεθα καὶ οἱ τρεῖς πρὸ τοῦ θαλαμίσκου τοῦ πηδαλίου. Γέρων τις ναύκληρος Σουηδός, τὸν ὅποιον ἀπεκαλοῦμεν Δανὸν Φρίθιοφ, εὕρισκετο εἰς τὸ πηδάλιον καὶ ἐφαίνετο μὴ ἀκούων ποσῶς τὰς διηγήσεις μου.

Μίαν ἢ δύο φορές ὁ Φρίθιοφ ἔστρεψε τὸν τροχὸν τοῦ πηδαλίου μετὰ ἀλλόκοτον ταλάντευσιν. Ὁ Κέλλερ ἠγέρθη ἀπὸ τῆς ἀναπαυτικῆς μακρᾶς ἔδρας του καὶ τὸν ἠρώτησε:

— Τί συμβαίνει; Μήπως δὲν κυβερνᾶται καλὰ τὸ πλοῖον;

— Κάτι συμβαίνει εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ νὰ καταλάβω, εἶπεν ὁ Φρίθιοφ. Νομίζει κανεὶς ὅτι καταβαίνομεν κανένα κατήφορον ἢ κάτι τέτοιον. Τὸ πλοῖον δὲν ἀκούει καλὰ τὸ τιμόνι σήμερα.

Κανεὶς, φαίνεται, δὲν γνωρίζει καλῶς τοὺς νόμους, οἵτινες διέπουν τὴν κίνησιν τῶν βαθέων ὑδάτων. Κάποτε καὶ αὐτὸς ὁ χερσαῖος νομίζει ὅτι ὁ ὄγκος ὀλόκληρος τοῦ ὠκεανοῦ ἀνυψοῦται καὶ ὅτι τὸ πλοῖον μετὰ κόπου προσπαθεῖ νὰ ὑπερβῇ μακρὸν τινα καὶ ἀόρατον φραγμόν. Ἄλλοτε πάλιν, ὅτε οὔτε ἡ δύναμις τοῦ ἀτμοῦ οὔτε ὁ οὐριος ἄνεμος δικαιολογοῦν τὸ διαφυθῆν ἐντὸς τῆς ἡμέρας διάστημα, ὁ πλοίαρχος λέγει ὅτι τὸ πλοῖον τρέχει εἰς κατήφορον. Τὴν αἰτίαν ὁμως, ἣτις παράγει τὰς τοιαύτας ἀνωφερίας καὶ κατωφερίας, κανεὶς ἀκόμη μετὰ κύρους δὲν ἠδυνήθη νὰ ὀρίσῃ.

— Ὅχι, ἡ θάλασσα μᾶς ἀκολουθεῖ, εἶπεν ὁ Φρίθιοφ, καὶ ἔταν ἔχρη κανεὶς θάλασσαν ποῦ τὸν ἀκολουθεῖ, δὲν ἠμπορεῖ νὰ κυβερνήσῃ καλὰ.

Ἡ θάλασσα ἦτο γαλήνιος ὡς ἔλος, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι σάλος τις ὀμαλὸς ἐξωγκοῦτο ἐν αὐτῇ μετὰ κυμάνσεις ἐλαίου. Παρετήρουν ἀπὸ τοῦ καταστρώματος διὰ νὰ ἴδω ἀπὸ τίνος σημείου τῆς ἐπιφανείας μᾶς ἠκολούθει, ὅτε ὁ ἥλιος ἀνέτειλεν

εἰς οὐρανὸν τελείως διαυγῆ καὶ ἐπληξέε τὴν θάλασσαν μετὰ αἰφνίδιον λάμψιν, ὥστε θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι θὰ ἔμελλεν αὕτη νὰ ἀπηχῆσῃ ὡς κύμβαλον ἐξ ἀμαυροῦ μετάλλου. Ἡ αὐλαξ τῆς ἔλικος καὶ ἡ μικρὰ λευκὴ γραμμὴ, ἡ χαρασσομένη ὑπὸ τοῦ σχοινίου τοῦ δρομομέτρου τοῦ κρεμαμένου ἀπὸ τῆς πρύμνης, ἀπετέλουν τὰς μόνας ὄρατὰς κηλίδας ἐπὶ τοῦ ὕδατος ἐφ' ὅσον διάστημα ἠδύνατο νὰ φθάσῃ τὸ βλέμμα.

Ὁ Κέλλερ κατήλθεν ἀπὸ τῆς ἔδρας του καὶ διηυθύνθη πρὸς τὸ ὀπίσθιον τοῦ πλοίου μέρος διὰ νὰ λάβῃ ἓνα ἀνανᾶν ἐκ τῆς προμηθείας τῶν καρπῶν τούτων τῶν κρεμαμένων πρὸς ὠρίμανσιν ὑπὸ τὴν ὀπισθίαν σκιάδα.

— Φρίθιοφ, τὸ δρομόμετρον ἐκουράσθη νὰ πλέῃ, βλέπω ὅτι κονταίνει, εἶπε μετὰ φωνὴν συρτήν.

— Πῶς; εἶπεν ὁ Φρίθιοφ, τοῦ ὁποῦ ὁ τόνος τῆς φωνῆς ἀνῆλθε διὰ μιᾶς κατὰ πολλὰς κλίμακας.

— Κονταίνει, ἐπανελάθεν ὁ Κέλλερ κύπτων.

Ἐδραμα πρὸς αὐτὸν καὶ εἶδα τὸ σχοινίον τοῦ δρομομέτρου, τὸ ὅποιον μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἦτο τεταμένον δυνατὰ ἀνωθεν τοῦ θωρακείου, νὰ χαλαροῦται, νὰ ἐλίσσεται ἐντὸς τοῦ ὕδατος καὶ ν' ἀνέρχεται μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ ὀπισθίου κυρτώματος.

Ὁ Φρίθιοφ εἶπε νὰ τοῦ φέρουν τὸν ἀκουστικὸν σωλῆνα μεσαίου διαχωρίσματος καὶ εἰς τὸ ἐρώτημά του διεβιδάσθη αὐτῷ διὰ τοῦ σωλῆνος ἡ ἀπάντησις:

— Ναί, ἐννέα κόμβους.

Τότε ὁ Φρίθιοφ ὠμίλησεν ἐκ νέου. Τοῦ ἀπήντησαν:

— Τί τὸν θέλεις τὸν πλοίαρχον;

— Εἰπέτε του ν' ἀναβῇ ἐπάνω, εἶπεν ὁ Φρίθιοφ.

Ἐν τῇ μεταξὺ ὁ Ζούυλανδ, ὁ Κέλλερ καὶ ἐγὼ κατελήφθημεν ὑπὸ τῆς ἀνησυχίας, ὅφ' ἧς κατελίχτο καὶ ὁ Φρίθιοφ, διότι καὶ ἡ ἐλαχίστη συγκίνησις ἐντὸς ἐνὸς πλοίου εἶναι κολλητικὴ.

Ὁ πλοίαρχος ἐξῆλθε μετὰ σπουδῆς ἐκ τοῦ κοιτωνίσκου του, συνωμίλησε μετὰ τοῦ Φρίθιοφ, παρετήρησε τὸ δρομόμετρον, ἀνῆλθε ταχὺς εἰς τὴν γέφυραν καὶ μετὰ μίαν στιγμὴν ἠσθάνθημεν τὸ ἀτμόπλοιον νὰ ἐκτελῇ ἐλιγμούς ὑπὸ τὴν πηδαλιουχίαν τοῦ Φρίθιοφ.

— Μήπως ἐπιστρέφομεν ὀπίσω εἰς τὸ Ἀκρωτήριο; ἠρώτησεν ὁ Κέλλερ.

Ὁ Φρίθιοφ δὲν ἀπήντησεν, ἀλλ' ἔστρεψε τὸν τροχὸν μὲ ὄλην τοῦ τῆν δύναμιν.

Ἐπειτα ἔνευσε καὶ εἰς τοὺς τρεῖς μας νὰ τὸν βοηθήσωμεν. Ἐκρατήσαμεν τὸ πηδάλιον, ἕως ὅτου τὸ «Ράθμινς», τὸ ἀτμόπλοϊόν μας, ὑπακούσῃ, καὶ μετ' ὀλίγον εἶδομεν ἔμπροσθέν μας τὸν ἀφρόν τῆς αὐλακος τοῦ πλοίου μας, ἐνῶ ἡ θάλασσα ἐλαϊώδης καὶ ἀρρυτίδωτος ἔτρεχε μὲ ὄλην τὴν ταχύτητα κατὰ μῆκος τῶν ξύλων τῆς πύρας.

Ὁ πλοίαρχος ἀπὸ τῆς γεφύρας ἐξέτεινε τοὺς βραχίονας καὶ ἐκραύγασε. Μετὰ μίαν στιγμὴν θὰ ἔδιδε κάτι τι, ἂν ἡδυνάμην νὰ κραυγάσω καὶ ἐγὼ τοιοῦτοτρόπως, διότι τὸ ἥμισυ τῆς θαλάσσης ἐφάνη ἀνυψούμενον ὑπὲρ τὸ ἄλλο ἥμισυ καὶ ἐπήρχετο καθ' ἡμῶν ὡς τεράστιον ὄρος. Οὔτε κορυφὴ διεκρίνετο οὔτε χαίτη, οὔτε ἄλλο τι· οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ ἀμαυρὸν ὕδωρ μὲ μερικὰ μικρὰ κύματα, ἐπαλλήλως τρέχοντα παρὰ τὰς πλευράς του. Ἰπερέβη τὸ πρωάιον ἀνύψωμα τοῦ «Ρίθμινς» ἰσοῦψές μετ' αὐτοῦ, χωρὶς τὸ ἀτμόπλοϊον· ν' ἀρχίσῃ νὰ ὑπανεγείρῃ τὸν ἴδιον αὐτοῦ ὄγκον.

Συνεπέρᾳνα ὅτι αὐτὸ θὰ ἦτο τὸ τελευταῖον τῶν ἐπιγείων ταξιδίων μου.

Ἐπειτα ἤρχισαμεν νὰ ὑψωνώμεθα, νὰ ὑψωνώμεθα διαρκῶς καὶ ἤκουσα τὸν Κέλλερ λέγοντα πλησίον μου:

— Ἦ ἀσπλάγχνα τῆς ἀδύσσου, Κύριε!

Τὸ «Ράθμινς» ἔμεινεν ἐν ἰσορροπίᾳ, ἢ τεταραγμένη αὐτοῦ ἐλιξ ἔτυπτε ρυθμικῶς τὸ κενόν, εἰς τὴν κάτωφέρειαν ἀδύσσου χαινούσης ἐπὶ διάστημα ἡμίσεος μιλλίου.

Κατέβημεν εἰς τὸ βάθος τῆς ἀδύσσου ταύτης μὲ τὸ ἔμπροσθιον μέρος τοῦ πλοίου σχεδὸν βυθισμένον. Ὁ ἀῆρ ἦτο γεμάτος ἀπὸ ὑγρασίαν καὶ ἀπὸ ὄσμην ἰλύος, ὅπως ἐντὸς ἐνουδρείου κενοῦ. Ἐπρόκειτο τώρα ν' ἀναρριχηθῶμεν εἰς δεῦτερον ὄρος, τὸ ὅποιον μόλις ἐπρόφθασα νὰ ἴδω. Τὸ ὕδωρ κατέκλυσε τὸ κατάστρωμα, μ' ἐσάρωσε πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ μὲ ἔρριψεν ἐν τέλει ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ θαλαμίσκου τοῦ πηδαλίου, ὅπου ἔμεινα κολλημένος, πρὶν προφθάσω δὲ ν' ἀνακτήσω τὴν ἀναπνοήν μου.

καὶ νὰ ἴδω πάλιν καθαρῶς τὰ συμβαίνοντα, ἐκυλιόμεθα ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ συνταρασσομένου ὕδατος, τὸ ὅποιον ἐξεχύνετο ραγδαίως διὰ τῶν ὀπῶν τοῦ καταστρώματος ὡς ἀπὸ κρουγῶν ἐν ὥρᾳ καταιγίδος.

— Ἦσαν τρία κύματα, εἶπεν ὁ Κέλλερ καὶ τὸ λεθητοστάσιον κατεκλύσθη.

Οἱ θερμασταὶ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸ κατάστρωμα, ἀναμένοντες προφανῶς τὸν θάνατον. Ἀνήλθεν ὁ ἀρχιμηχανικός, τοὺς παρέσυρε κάτω καὶ ὄλον τὸ πλήρωμα ἀσθμαῖνον ἤρχισε νὰ ἐργάζεται μὲ μίαν ἀντλίαν παλαιοῦ συστήματος.

Τοῦτο ἐσήμαινεν ὅτι δὲν ἐγένετο μέγα τι κακὸν καὶ ἀφοῦ ἐβεβαιώθημεν ὅτι τὸ Ράθμινς εὐρίσκετο πράγματι ἐπὶ τοῦ ὕδατος καὶ ὄχι κάτωθεν αὐτοῦ, ἠρώτησα νὰ μάθω τί εἶχε συμβῆ.

— Ὁ πλοίαρχος διατείνεται ὅτι συνέδη ὑποβρύχιος ἔκρηξις κάποιου ἠφαιστείου, εἶπεν ὁ Κέλλερ.

Ἦσθανόμην ἀφόρητον ψῦχος καὶ τὸ ψῦχος εἶναι σχεδὸν ἀγνωστον εἰς τὴν ζώνην ἐκείνην. Κατῆλθα εἰς τὸν θάλαμόν μου διὰ ν' ἀλλάξω ἐνδύματα καὶ ὅταν ἐπανῆλθα εἰς τὸ κατάστρωμα, τὸ πᾶν ἐξηφανίζετο ὑπὸ λευκὴν καὶ πυκνὴν ὀμίχλην.

— Μήπως περιμένωμεν καὶ ἄλλα καινούργια; ἠρώτησεν ὁ Κέλλερ τὸν πλοίαρχον.

— Δὲν ἠξεύρω. Ἀλλὰ νὰ δοξάζετε τὸν Θεὸν ὅτι ζῆτε ἀκόμη. Ὁ πυθμὴν τῆς θαλάσσης πιθανῶς ὑψώθη κατὰ τινὰς πόδας εἰς κάποιον σημεῖον. Δὲν ἠμπορῶ νὰ ἐξηγήσω αὐτὸ τὸ ψῦχος. Τὸ θαλάσσιον θερμόμετρόν μας δεικνύει 44 βαθμοὺς Φαρενάιτ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ δεικνύῃ τοῦλάχιστον 68.

— Εἶναι φοβερόν, εἶπεν ὁ Κέλλερ φρικτῶν. Ἀλλὰ δὲν νομίζετε καλὸν νὰ θέσετε εἰς ἐνέργειαν τὴν συρτίκτραν; Διότι νομίζω ὅτι ἀκούω κάτι τι...

— Ἀκούετε κάτι τι;.. Θεὲ καὶ Κύριε!.. εἶπεν ὁ πλοίαρχος ἀπὸ τῆς γεφύρας. Βεβαίως κάτι ἀκούεται!

Ἐσυρε τὸ σχοινίον τοῦ σωλήνος τοῦ αὐλοῦ. Ἀλλὰ ὁ αὐλὸς δὲν εἶχε δύναμιν καὶ ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ κάποιος ἤχος ἀσθενῆς, βραχνὸς καὶ πνιγμένος. Τὸ λεθητοστάσιον εἶχε πλησθῆ ὕδατος καὶ τὸ πῦρ εἶχε σχεδὸν σβεσθῆ. Ἐπειτα ἐξέφερεν εἰδὸς τι στεναγμοῦ.

Ἐν τῇ μέσῳ τῆς ὀμίχλης ἠκούσθη εἰς ἀπάντησιν ὁ ἰσχυρότερος συριγμός αὐλοῦ ἀτμοπλοίου ἐξ ὧν εἶχά ποτε ἀκούσῃ.

Ὁ Κέλλερ ἔγινε πελιδῶνδς ὅπως καὶ ἐγώ. Διότι ἡ ὀμίχλη, ἡ παγερά ὀμίχλη μᾶς περιέβαλλε καὶ ὁ καθεὶς εἶναι συγγνωστός, ἐὰν φοβῆται τὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον δὲν βλέπει.

— Κάμετε ἀτμόν! διέταξεν ὁ πλοίαρχος εἰς τοὺς μηχανικούς. Ἀτμόν διὰ νὰ συρρίξωμεν, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται νὰ σταματήσῃ τὸ πλοῖον.

Ὁ αὐλὸς ἐτραύλισεν ἐκ νέου. ἠκούομεν δὲ τὴν ὑγρασίαν τῆς ὀμίχλης σταλάζουσαν ἀπὸ τοῦ πηνίου τῆς σκιάδος εἰς τὸ κατάστρωμα, ἐνῶ ἀνεμένομεν τὴν ἀπάντησιν. Τὴν φορὰν ταύτην ἡ ἀπάντησις ἠκούσθη προερχομένη ὀπισθεν, ἀλλὰ πολὺ πλησιέστερον.

— Τὸ Πέμπροκ Κάστλ ἔρχεται κατ' ἐπάνω μας! εἶπεν ὁ Κέλλερ.

Καὶ προσέθηκεν ἔπειτα ἀγρίως:

Ἀλλὰ τοῦλάχιστον καὶ ἡμεῖς θὰ τὸ βουλιάξωμεν!

— Θὰ εἶναι κανὲν ἀτμόπλοιον τροχοφόρον, ἐπιθύρῃσα, δὲν ἀκούετε τοὺς τροχοὺς του;

Ἐκ νέου τὸ Ράθμινς ἐσύριξε καὶ ἐμυκήθη, αὐτὴν τὴν φορὰν μὲ ὄσσην δύναμιν ἀτμοῦ εἶχε, ἡ ἀπάντησις δὲ μᾶς ἐξεκώφανε. ἠκούσθη προερχόμενος ἐκ τῆς θαλάσσης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κρότος τις φρενιτιώδης, ὡς ὕδατος μαστιζομένου καὶ παφλάζοντος εἰς πεντήκοντα μέτρων ἀπόστασιν, καὶ τι δὲ διήλθεν ὡς βέλος ἐν τῇ μέσῳ τῆς λευκότητος τῆς ὀμίχλης. Τὸ καὶ τοῦτο ἐφαίνετο ἐρυθρὸν καὶ φαιόν.

— Τὸ Πέμπροκ Κάστλ ἀναποδογυρισμένον! εἶπεν ὁ Κέλλερ, ὅστις ὡς δημοσιογράφος ἐζήτηι πάντοτε νὰ εὕρισκῃ ἐξηγήσεις εἰς τὰ πράγματα. Εἶναι τὰ χρώματα τῶν ἀτμοπλοίων αὐτῆς τῆς ἑταιρείας. Καὶ τι φοβερόν θὰ συνέβη.

— Ἡ θάλασσα εἶναι μαγευμένη! εἶπεν ὁ Φρίθιοφ ἀπὸ τοῦ πηδαλίου. Εἶναι δύο ἀτμόπλοια.

Ἄλλος αὐλὸς ἀντήχησε ἐκ τοῦ ἔμπροσθεν μέρους καὶ τὸ μικρόν μας ἀτμόπλοιον ἐκυλίσθη ἐντὸς τοῦ ἀφροῦ, ὃν παρήγεν ἀόρατόν τι ὄν διερχόμενον.

— Εὐρισκόμεθα βεβαίως ἐν τῇ μέσῳ κάποιου στόλου, εἶπεν

ὁ Κέλλερ ἀταράχως. Ἄν δὲν μᾶς βυθίσῃ τὸ ἔν, θὰ μᾶς βυθίσῃ τὸ ἄλλο ἐξάπαντος... Ἀλλὰ τί εἶναι αὐτό;.. Πούφ!.. ποτέ μου δὲν ἠσθάνθη παρομοίαν δυσωδίαν!

Ἐφύσησα καὶ ἐγώ διὰ τῶν μυκτῆρων, διότι εἰς τὸν παγωμένον ἀέρα ἐσκορπίζετο δριμεῖά τις καὶ δηλητηριώδης ὄσμη, τὴν ὁποῖαν προηγουμένως εἶχα εἰσπνεύσῃ.

— Ἄν ἡμεθα εἰς τὴν ξηράν, θὰ ἔλεγα ὅτι εἶναι κανέννας ἀλλιγιάτωρ (κροκόδειλος), μυρίζει μόσχον.

— Χίλιοι κροκόδειλοι μαζί δὲν ἠμποροῦν ν' ἀναδώσουν τόσῃν ὄσμῃν, εἶπεν ὁ Ζούιλανδ.

— Κάτι μάγια, θὰ εἶναι, καὶ τι μάγια! εἶπεν ὁ Φρίθιοφ. Ἡ θάλασσα ἀναποδογύρισε καὶ τρέχομεν ἐπάνω εἰς τὸν πυθμένα.

Τὸ Ράθμινς ἐκυλίσθη μέσα εἰς τὸν ἀφρόν ἀόρατου τινὸς σκάφους καὶ ἐν κύμα ἀργυρόφαιον εἰσελθὼν συνετρίβη εἰς τὰ ἔμπροσθεν τοῦ πλοίου, ἀφίσαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος στρώμα καθιζήματος, ἐκ τῆς φαιᾶς ἐκείνης ἰλύος, ἣτις εἶναι ἀποτεθειμένη εἰς τ' ἀκαταμέτρητα βάθη τῆς θαλάσσης.

Ψεκάδες ἐκ τοῦ κύματος τούτου ἀναπηδήσασαι μοῦ ἐσπίλωσαν τὸ πρόσωπον καὶ ἦσαν τόσον ψυχραὶ, ὥστε μοῦ ἔκαυσαν τὸ δέριμα, ὡς νὰ ἦτο ζέον ὕδωρ.

Τὰ βαθύτατα στρώματα, τὰ οὐδέποτε ἀνακίνηθέντα, τῶν νεκρῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης ἐξηκοντίσθησαν εἰς τὴν ἐπιφανείαν ὑπὸ τοῦ ὑποβρυχίου ἠφαιστείου, ὕδατα ψυχρά, ἀκίνητα, φονεύοντα πᾶσαν ζωὴν καὶ ἀποπνέοντα τὴν ἐρήμωσιν εἰς τὸ κενόν. Δὲν εἶχομεν ἀνάγκην τῆς πυκνῆς ὀμίχλης, οὔτε τῆς ἀπεριγράπτου ἐκείνης ὄσμῆς τοῦ μόσχου, ὅπως καταληφθῶμεν ὑπὸ ἀνησυχίας καὶ ἀπογνώσεως. Ἐφρικιῶμεν ἀκίνητοι ἐκ τοῦ φύχους καὶ ἐκ τῆς συμφορᾶς.

— Ὁ θερμὸς ἀήρ ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ ὕδατος παράγει τὴν ὀμίχλην, εἶπεν ὁ πλοίαρχος. Ἐπρεπε νὰ σηκωθῇ εἰς τὴν στιγμὴν.

— Συρρίξατε, συρρίξατε! καὶ ἄς ἐξέλθωμεν ἀπ' ἐδῶ! εἶπεν ὁ Κέλλερ.

Ὁ πλοίαρχος ἔκαμε πάλιν τὸν αὐλὸν νὰ συρρίξῃ, μακρόθεν δὲ τότε, πολὺ μακρόθεν ὀπισθεν μᾶς οἱ ἀόρατοι δίδυμοι αὐλοὶ ἀπήντησαν. Ἡ φοβερά αὐτῶν κραυγὴ ἠϋξήσεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε κατήντησεν ἐπὶ τέλους νὰ φαίνεται ὅτι ἀπεσπᾶτο ἐκ τῆς

δμίχλης ακριβῶς ἄνωθεν τοῦ ὀπισθίου ὑψώματος τοῦ πλοίου μας, ἔκυπτον δὲ τὴν κεφαλὴν ἀκουσίως, ἐνῆ τὸ Ράθυμος ἔκλινε πρὸς τὰ ἔμπρῳς καὶ τὸ ἔμπρόσθιον τῆς πρῶρας μέρος ἐξηφανίζετο ὑπὸ διπλοῦν σταυροειδῆς κῶμα.

— Φθάνει, εἶπεν ὁ Φρίθιοφ, φθάνει τώρα! Ἐμπρὸς, ὡς προχωρήσωμεν, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ!

— Μόνον ἂν κανὲν τορπιλλοδόλον, ἐφωδιασμένον μὲ τεραστίαν συρίκτραν, ἔτρελλαίνετο, ἔθραυε τὰ δεσμὰ τῶν σχοινίων του καὶ παρελάμβανε καὶ κανὲν ἄλλο εἰς βοήθειάν του, θὰ συνέβαινον αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἐκτὸς ἐάν...

Αἱ τελευταῖαι λέξεις ἐξέπνευσαν ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ Κέλλερ. Οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξῆλθον σχεδὸν ἐκ τῆς κόγχης των καὶ ἡ σιαγὼν του κατέπεσε. Ὑπερέχουσα κατὰ ἕξ ἢ ἑπτὰ πόδας τοῦ ἀριστεροῦ θωρακείου, πλαισιουμένη ὑπὸ τῆς δμίχλης, ἄνευ τινὸς στηρίγματος ὅπως ἡ πανσέληνος, ἐκρέματο μία Μορφή.

Δὲν εἶχε τι τὸ ἀνθρώπινον, οὐδὲ ἦτο ἡ μορφή ζῴου, διότι δὲν ἀνῆκεν εἰς κανὲν ἐκ τῶν ζῴων τῆς γῆς, τῆς γῆς τοῦλάχιστον τῆς γνωστῆς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἐντὸς τοῦ ἀνοικτοῦ στόματός της ἐφάνετο μία γλῶσσα κωμικῶς μικρά, δυσαναλόγως μικρά ὅπως ἡ τοῦ ἐλέφαντος. Ρυτίδες δέρματος λευκοῦ ἐσχηματίζοντο εἰς τὰς γωνίας τῶν λεπτῶν τῆς χειλέων, κεφαλαὶ ὅπως αἱ τῆς τρίγλης ἐξήρχοντο ἐκ τῆς κάτω σιαγόνος, δὲν ὑπῆρχον δὲ ἴχνη ὀδόντων ἐντὸς τοῦ στόματος.

Ἄλλ' ὄλη ἡ φρίκη τῆς μορφῆς συνεκεντροῦτο εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της. Ἦσαν ὀφθαλμοὶ χωρὶς βλέμμα, λευκοὶ ἐντὸς κογχῶν λευκῶν ὡσεὶ ὀστοῦ ἀπεξεσμένου καὶ τυφλοί.

Ἐν τούτοις ἡ Μορφὴ ρικνουμένη, ὡς προσωπεῖον λέοντος εἰς ἀσσυριακὸν ἀνάγλυφον, ἦτο ζῶσα ἐξ ὀργῆς καὶ τρόμου. Μία κεφαλαὶ μακρὰ καὶ λευκὴ ἔθιξε τὰ θωρακεία τοῦ πλοίου. Ἀκολούθως ἡ μορφή ἐξηφανίσθη μὲ τὴν ταχύτητα σκώληκος ἀποσυρομένου εἰς τὴν ὀπήν του... Ἐντὸς μόνον δὲ τὸ ὅποῖον ἐνθυμοῦμαι κατόπιν ἦτο ἡ ἰδική μου φωνή, ἣτις ἀντήχει εἰς τὰ ὠτά μου λέγουσα πρὸς τὸν μέγαν ἱστόν:

— Μὰ μὲ τόσην πίεσιν ἔπρεπε, ξεύρετε, νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸ στόμα τὰ ἐντόσθιά του!

Ὁ Κέλλερ ἦλθε πλησίον μου μὲ τὸ πρόσωπον πελιδνὸν ὡς

τέφραν. Εἰσήγαγε τὴν χεῖρά του εἰς τὸ θυλάκιόν μου, ἔλαβεν ἐν σιγάρων, τὸ ἐδάγκασε, τὸ ἀφῆκε νὰ πέσῃ κάτω, ἔχωσε τὸν τρέμοντα ἀντίχειρά του εἰς τὸ στόμα καὶ ἐψέλλισε!..

— Πράγματα τῶν παραμυθιῶν!.. Δὸς μου φωτιά!.. Δὸς μου φωτιά, σοῦ λέγω!.. Δὸς μου φωτιά!..

Μικρὰ σταγῶν αἵματος ἐκυλίσθη ἀπὸ τὴν ἄρθρωσιν τοῦ ἀντιχειρός του.

Ἐνόησα καὶ ἐσεβάσθην τὴν αἰτίαν τῆς ταραχῆς του, μολονότι ἡ ἐκδήλωσίς της ἦτο τόσο παράλογος.

— Ἡσύχασε, τοῦ εἶπα, καὶ κοντεύεις νὰ φάγῃς τὸ δάκτυλόν σου.

Ὁ Κέλλερ ἐξέφερε σπασμωδικὸν γέλωτα κύψας καὶ λαβῶν τὸ σιγάρων του.

Μόνος ὁ Ζούυλανδ κλίνων ἄνωθεν τῶν θωρακείων ἐφαίνεται ἀτάραχος. Ὁμολόγησεν ὅμως καὶ αὐτὸς βραδύτερον ὅτι ἔπασχε πολύ.

— Τὸ εἶδαμεν, εἶπε στρεφόμενος. Αὐτὸ εἶναι!

— Τί; ἠρώτησεν ὁ Κέλλερ, μασῶν τὸ σιγάρων, τὸ ὅποῖον δὲν εἶχεν ἀνάψῃ.

Ἐνῆ ἐλάλει, ἡ δμίχλη διεσχίσθη ὡς βράκη καὶ εἶδομεν τὴν θάλασσαν τεφρὰν ἐκ τῆς ἰλῦς κυλισμένην ἐκατέρωθεν τοῦ πλοίου. Οὐδὲν ζῶν ἀντικείμενον ἐφαίνεται ἐν αὐτῇ. Ἐπειτα εἰς ἓν μέρος αὐτῆς τὸ ὕδωρ ἀνέβρασε, καὶ ἐκ τῶν συνταρασσομένων μεγάλων κύκλων τῆς δίνης ἠγέρθη πρᾶγμα τι — πρᾶγμα τι φαιὸν καὶ κόκκινον μὲ τράχηλον, πρᾶγμα τι ὕπερ ἔμυκᾶτο καὶ συνεστρέφετο ἐξ ἄλλους.

Ὁ Φρίθιοφ συνεκράτησε τὴν ἀναπνοήν του, τόσο ὥστε τὰ ἐρυθρὰ γράμματα τοῦ ὀνόματος τοῦ πλοίου τὰ κεντημένα ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ χιτῶνός του διεστάλησαν ἐν ἀταξίᾳ ὡς κακοσχηματισμένη γραμμὴ, εἶπε μὲ φωνὴν λαρυγγώδη:

— Τὸ κακόμοιρο! εἶναι τυφλόν!.. Μπα, μπα!.. Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι τυφλόν!

Ψίθυρος οἴκτου διέδραμεν ἀνάμεσόν μας. Διότι ἠδυνήθημεν νὰ διακρίνωμεν ὅλοι ὅτι τὸ ἐπὶ τοῦ ὕδατος πρᾶγμα ἦτο τυφλόν καὶ ἔπασχεν. Ἐξ ἀγνώστου αἰτίας εἶχον συντριβῆ καὶ κατακοπῆ τὰ τεράστια αὐτοῦ πλευρά, τὸ αἷμα δὲ ἀνεπήδα ἐξ αὐτοῦ. Ἡ φαιὰ ἰλὺς τῶν βαθυτάτων ἀθύσσεων ἐκάλυπτε τὰς γιγαντιαίας ρυτίδας τῶν νώτων του καὶ ἐστάλαζε κατὰ κρουνοῦς. Ἡ λευκὴ

και τυφλή κεφαλή του κατέφευγεν ισχυρά κτυπήματα πρὸς τὰ ὄπισθεν πλήττουσα τὰς πληγὰς του. Ἐὖ σῶμά του δὲ ἐν τῇ ἀγωνίᾳ ἠγέρθη ἀνωθεν τῶν ἐρυθρῶν καὶ τεφρῶν κυμάτων ἀποκαλύψαν ζεῦχος ὤμων ἐφ' ὧν διήρχοντο φρικιάσεις ὀδύνης, μὲ φύκη θαλάσσια ἐπ' αὐτοῦ ἀποτελοῦντα βραδύσεις καὶ μὲ κογχύλια προσκεκολλημένα, λευκὸν ὅμως εἰς τὰ γυμνά μέρη ὅσον καὶ ἡ φαλακρά καὶ νωδὸς κεφαλή, ἡ ἀνευ τριχώματος καὶ ἀνευ ὀφθαλμῶν.

Μετ' ὀλίγον σημεῖόν τι ἐφάνη εἰς τὸν ὀρίζοντα, ἐνῶ ταῦτα χρόνως ἀντήχει φωνῇ διαπεραστικῇ. Ἐπειτα ἐθεάθη κάτι τι ὡς κερκὶς ἰστοῦ ὑφαντικοῦ ἐξορμῶσα ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς θαλάσσης, δευτέρα δὲ κεφαλή καὶ δεύτερος τράχηλος διέδραμε διὰ τοῦ πεδίου τῶν ὑδάτων, καὶ ἀνήγειρεν ἔνθεν καὶ ἔνθεν παταγωδῶς ὑγρά τεῖχη.

Ἐὰ δύο ὄντα συνηντήθησαν, τὸ ἐν ἄθικτον καὶ τὸ ἄλλο κατεχόμενον ὑπὸ σπασμῶν ἀγωνίας. Ἦσαν τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, ὡς εἰκάσαμεν, καὶ τὸ θῆλυ ἤρχετο πρὸς τὸ ἄρρεν. Περιεστράφη περὶ αὐτὸ μυκώμενον, ἔστρεψε τὸν τράχηλόν του πλαγίως τῶν παμμεγίστων ὡσεὶ χελώνης νώτων, καὶ ἐξηφανίσθη πρὸς στιγμήν. Ἀλλ' ἀνεφάνη πάλιν βιαίως μὲ βόγγους ἄλγους, τὸ αἷμα δὲ αὐτοῦ ἔρρεεν.

Ἐπὶ στιγμήν ἡ κεφαλή καὶ ὁ τράχηλος ὀλόκληρος ἀνεπήδησαν ἔκτος τοῦ ὕδατος ἄτονοι διὰ μιᾶς καὶ ἀκίνητοι, ἤκουσα δὲ τὸν Κέλλερ ψιθυρίζοντα, ὡς νὰ παρευρίσκατο εἰς τυχαῖόν τι δυστύχημα ἐν τῇ ὁδῷ:

— Ἀέρα!.. κάμετέ του ἀέρα, γιὰ τὸ Θεό!..

Ἐπειτα ἤρχισεν ἡ πραγματικὴ ἀγωνία, σπασμοὶ καὶ συστροφαι καὶ ἀνασκιρτήματα συνετάρασσον τὴν τεραστίαν λευκὴν μάζαν, ἐνῶ τὸ μικρόν μας ἀτμόπλοιον ἐκυλινδεῖτο, τὸ σκάφος του δὲ εἰς πᾶν τεφρὸν κύμα ἀνεφαίνετο περιβεβλημένον διὰ στρώματος φαιᾶς ἰλύος. Ὁ ἥλιος ἦτο φαιινός, ἐπεκράτει ἐντελής νηνεμία, ὅλοι δὲ οἱ τοῦ πληρώματος, καὶ αὐτοὶ οἱ θερμασταὶ ἐβλέπομεν μετὰ θαυμασμοῦ καὶ οἴκτου. Ἐὖ πρᾶγμα ἐκεῖνο ἦτο τόσο ἀνίσχυρον καὶ τόσο ἐγκαταλελειμμένον, μολονὶ εἶχε πλησίον του τὴν σύντροφόν του!

Κανὲν ἀνθρώπινον βλέμμα δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ ἴδῃ· ἦτο τερατώδης καὶ βέβηλος ἡ ἐκεῖ ἐπίδειξις του, εἰς τὰ ὕδατα τοῦ διε-

ἰνοῦς ἐμπορίου μεταξὺ βαθμῶν γεωγραφικοῦ πλάτους σημειουμένων εἰς τὸν Ἄτλαντα. Ἐὖ ὅν ἐκεῖνο εἶχεν ἐξακοντισθῆ ἠκρωτηριασμένον καὶ θνήσκον ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς ἀναπαύσεώς του εἰς τὸν πυθμένα τῶν ὠκεανῶν, ἀπὸ τῆς θέσεως ὅπου ἠδύνατο νὰ ζήσῃ μέχρι τῆς Δευτέρας Παρασκευῆς, ἐβλέπομεν δὲ ἡμεῖς τὴν ζωϊκὴν αὐτοῦ βοήν ἐκφεύγουσαν ὡς ὀργίλιν πλῆμυραν ἐξωθουμένην ἀνὰ μέσον τῶν σκοπέλων καὶ μαστιζομένην ὑπὸ τοῦ πελαγίου ἀνέμου.

Ἡ σύντροφός του ἔμενε ταλαντευομένη ἐπὶ τοῦ ὕδατος ὀλίγον τι ἀπωτέρω, μυκωμένη δὲ διαρκῶς, ἐνῶ ἡ ἀναδιδομένη βαρεῖα ὀσμὴ τοῦ μόσχου ἀνήρχετο ἐπὶ τοῦ πλοίου μας καὶ μᾶς ἔκαμνε νὰ βήχωμεν.

Τέλος δ' ὑπέρτατος ἀγὼν ἐπερατώθη ἐν τῷ μέσῳ δίνης πολυχρόων κυμάτων. Εἶδομεν τὸν τράχηλον συστρεφόμενον καὶ καταπίπτοντα ὡς μάστιγα, τὸ σῶμα δὲ νὰ κλίνη πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν καὶ νὰ δεικνύῃ τὴν ἀντανάκλασιν κοιλίας λευκῆς καὶ τὴν ἄρθρωσιν ποδός τινος ἢ πτερυγίου γιγαντιαίου.

Ἀκολούθως τὸ πᾶν ἐβυθίσθη καὶ ἡ θάλασσα ἐκόχλασεν, ἐνῶ ἡ θήλεια ἐνήχετο ὀλόγυρα ἀδιακόπως, προτείνουσα τὴν κεφαλὴν πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν. Ἄν καὶ ἦτο φόβος μήπως προσβάλλῃ τὸ ἀτμόπλοιον, οὐδεμίαν ἀνθρωπίνην δύναμιν θὰ ἦτο ἱκανὴ νὰ μᾶς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς θέσεώς μας κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν.

Προσηλωμένοι ἐκεῖ ἐβλέπομεν συγκρατοῦντες τὴν ἀναπνοήν μας. Ἡ θήλεια διέκοψε τὰς ἐρεύνας της, ἤκούομεν τὸν παφλασμὸν τῶν κυμάτων ἐπὶ τῶν πλευρῶν της. Ἦγειρε τὸν τράχηλον ὑψηλὰ ὅσον ἠδύνατο, τυφλή καὶ ἐγκαταλελειμμένη εἰς ὄλην ἐκείνην τὴν ἐρημίαν τῆς θαλάσσης, ἐξέφερε δὲ μυκηθμὸν ἀπηλπισμένον ἀναπηδήσαντα ἠχηρῶς ἐπὶ τῶν σαλευομένων κυμάτων ὡς ὄστρακον ριπτόμενον καὶ ἀναπηδῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας λίμνης. Ἐπειτα ἀπεμακρύνθη διευθυνομένη πρὸς δυσμάς.

Ὁ ἥλιος ἔλαμπεν ἀνωθεν τῆς λευκῆς κεφαλῆς καὶ τῆς παρακολουθούσης αὐτὴν αὐλακος. Ἐπειτα δὲν ἐφαίνετο τίποτε ἄλλο εἰς τὸν ὀρίζοντα, εἰμὴ κάτι τι ὡσεὶ μικρὰ κεφαλή ἀργυρᾶς καρφίδος.

Ἐξακολουθήσαμεν τὸν πλοῦν μας, καὶ τὸ *Ράθυμις*, σκεπασμένον ἀπὸ τῆς πρῶρας μέχρι τῆς πρύμνης ὑπὸ τῆς θαλασσίου ἰλύος ἐφαίνετο ὡς πλοῖον ἀπομείναν πελιδὸν ἐκ τοῦ τρόμου.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΛΛΑΣ

Κατά νόμον ειδικόν ψηφισθέντα υπό τῆς Βουλῆς, καὶ μετὰ τὴν νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν τῆς Ἑλλάδος εἰς 16 νομοὺς, αἱ ἐκπαιδευτικαὶ περιφέρειαι ὡς πρὸς τὴν Δημοτικὴν Ἐκπαίδευσιν διατηροῦνται κατὰ τὸ πρότερον καθεστὸς, ἤτοι 26.

— Τῇ πρωτοβουλίᾳ φιλανθρωπῶν κυριῶν ἐγκαινίζονται καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ προσεχῶς θέρους ἀποδημῶν τῶν πτωχῶν καὶ ἀδυνάτων μικρῶν μαθητῶν εἰς ἐξοχὰς κατὰ τὰς διακοπὰς πρὸς βελτίωσιν τῆς υγείας των.

ΑΜΕΡΙΚΗ

Ἡ Ἀργεντινὴ Δημοκρατία παρασκευάζει μεγαλοπρεπεῖς ἐορτὰς κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος πρὸς πανηγυρισμὸν τῆς ἐκατονταετηρίδος τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς. Διεθνῆς ἐκθεσὶς ὀργανοῦται εἰς Βουένος Ἀϊρες, περιλαμβάνουσα ἴδιον τμήμα τῆς ἱστορίας τῆς συγκοινωνίας ἀπὸ τοῦ 1810 μέχρι τοῦ 1910, ἤτοι ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ σιδηροδρόμου μέχρι τοῦ αὐτοκινήτου καὶ τοῦ ἀεροπλάνου.

— Ἡ τηλεφωνικὴ ἐταιρεία τῆς Ἀμερικῆς «Telephone News-paper Company» ἀνήγγειλεν, ὅτι λίαν προσεχῶς θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ παρέχῃ εἰς τοὺς συνδρομητὰς αὐτῆς τὰς κυριωτάτας πολιτικὰς εἰδήσεις τῆς ἡμέρας.

ΒΕΛΓΙΟΝ

Ἐν Βρυξέλλαις λειτουργεῖ ἀπὸ τινῶν ἐτῶν διεθνὲς γραφεῖον βιβλιογραφικόν, προωρισμένον νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας παγκόσμιον βιβλιογραφίαν, νὰ ἐξακολουθῇ δὲ πλουτίζων ταύτην καὶ ἐν τῇ παρόντι καὶ τῇ μέλλοντι, οὕτως ὥστε νὰ παρέχῃ πολῦτιμον βοήθημα εἰς πάντα ἐπιστήμονα ἢ λόγιον ἐπὶ παντὸς ἐπισχολοῦντος αὐτὸν ζητήματος. Τοῦ τοιοῦτου γραφείου τὴν μεγάλην χρησιμότητα ἀνεγνώρισε καὶ τὸ ἐν

Ρώμῃ συνελθὸν ἐσχάτως συνέδριον τῶν βιβλιοπωλῶν καὶ ἐκδοτῶν.

ΓΑΛΛΙΑ

Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Γαλλίας ἐνέκρινεν, ὅπως διδόνται θεατρικαὶ παραστάσεις ἐντὸς μεγάλων στρατῶνων δωρεὰν πρὸς τέρψιν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν στρατιωτῶν. Ἐννοεῖται ὅτι πρὸς τοῦτο θὰ γίνεταί ἐκλογή τῶν καταλληλοτάτων ἔργων ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, προσεφέρθησαν δὲ ὅπως συγγράφωσιν εἰδικῶς ἔργα διὰ τοὺς στρατιώτας ἐπιφανέστατοι μεταξὺ τῶν συγχρόνων Γάλλων δραματουργῶν.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Μελετᾶται ἐν Βερολίνῳ ἡ ἰδρυσις θεάτρου προωρισμένου εἰδικῶς διὰ τὴν παράστασιν τῶν ἔργων τοῦ Γκαίτε. Τὸ θέατρον τοῦτο σκοπὸν ἔχει νὰ καταστήσῃ προσιτὰ εἰς τὸν λαὸν τὰ δράματα τοῦ μεγάλου ποιητοῦ διὰ μικρὰς τιμῆς εἰσόδου μὴ ὑπερβαίνουσης τὰ 2 μάρκα, ἤτοι τὰς 2 1/2 δραχμάς.

— Ἡ τεραστία ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ τῆς Γερμανίας κατὰ τὴν λήξαν δεκαετίαν εἶναι γεγονόςς σημαντικώτατον διὰ τὴν οικονομικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑυρώπης. Τοῦτο δὲ ἐγένετο μόνον δι' ἰδιωτικῶν κεφαλαίων, ἀνευ ἐπιχορηγήσεων τοῦ Κράτους. Τὸ Ἀμφοῦργον εἶναι σήμερον κέντρον 128 θαλασσιῶν γραμμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων 82 ἀνήκουσιν εἰς τὴν Γερμανικὴν σημαίαν, 35 εἰς τὴν Ἀγγλικὴν, 11 εἰς τὴν Γαλλικὴν. Διὰ τοῦ λιμένος τοῦ Ἀμφοῦργου ἀνεχώρησαν κατὰ τὸ 1907 μετανάσται εἰς Ἀμερικὴν 30 χιλιάδες ἐκ Γερμανίας, 338 χιλιάδες ἐξ Αὐστρουγγαρίας, 235 χιλιάδες ἐξ Ἰταλίας καὶ 258 χιλιάδες ἐκ Ρωσίας.

ΙΑΠΩΝΙΑ

Τελεῖται κατὰ τὸν προσεχῆ Μάρτιον ἐν Ἰαπωνίᾳ Διεθνῆς Σχολικὴ Ἐκθεσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκλήθη

ὅπως μετάσχῃ καὶ ἡ Ἑλλάς. Τὸ Ἑλληνικὸν ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἀποδεχθὲν τὴν πρόσκλησιν θέλη ἀποστείλῃ εἰς τὴν ἐκθεσιν τὰ σχέδια τῶν δημοτικῶν σχολείων, τὴν τελευταίαν

ἐκδοθεῖσαν στατιστικὴν τῆς ἐκπαίδευσως καὶ πᾶσαν ἄλλην πληροφορίαν σχετιζομένην πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς ἐν Ἑλλάδι Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσως.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟΝ

ΞΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἀγγλικά :

Nineteenth Century (Λονδίνον, Ὀκτώβριος). — Συνηγορία ὑπὲρ τῆς ἀξέσεως τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ ὑπὸ C. Bellevue.

Review of Reviews (Λονδίνον, Ὀκτώβριος). — Μακρὰ συνέντευξις μετὰ τοῦ ἐξερευνητοῦ τοῦ Β. Πόλου *Aras Kook* ὑπὸ W. Stead.

Fortnightly Review (Λονδίνον, Νοέμβριος). — Ὀκτὼ μηνῶν προεδρεία τοῦ *Taft* ὑπὸ S. Brooks. Κατὰ τὸν ἀρθρογράφον μετὰ τὸν πολυτάραχον καὶ διαρκῶς προκαλοῦντα θυέλλας Ροῦσσελτ ἐπῆλθεν ἡ ἡρεμος καὶ ἀπαθὴς διοίκησις τοῦ *Taft*, τοῦ ὁποῦ πλέκει τὸ ἐγκώμιον.

Quarterly Review (Λονδίνον, Ὀκτώβριος - Δεκέμβριος). — Ἡ τριπλῆ συμμαχία Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας ὑπὸ A. Chéradame.

Γαλλικά :

Correspondant (Παρίσιοι, 10 Ὀκτωβρίου). — Ὁ Προϊπολογισμὸς καὶ οἱ ὑπάλληλοι ὑπὸ L. Codot. Ὁ ἀρθρογράφος προτείνει νὰ περιωρισθῇ ἐπὶ τινα χρόνον ἡ εἰσαγωγὴ νέων ὑπαλλήλων εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, διὰ νὰ ἀνακοπῇ τὸ ρεῦμα τῶν θεσιθηρῶν καὶ νὰ τραπῶσιν οἱ νέοι εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα πρακτικώτερα. (25 Ὀκτωβρίου). — Οἱ πρόλογοι τοῦ νιοῦ *Λουμᾶ* ὑπὸ J. Guillemot.

Grande Revue (Παρίσιοι, 10 Ὀκτωβρίου). — Τὰ μετὰ θάνατον εὑρεθέντα χειρόγραφα τοῦ *Ιγνεν*. Τὰ δημοσιευόμενα εἰς προσεχῶς ἐκδιδόμενον τόμον εἶναι ἰδίως παρατηρήσεις καὶ σημειώσεις τοῦ διασῆμου δραματουργοῦ σχετικαὶ πρὸς τὰ ἔργα του: «*Αὐτοκράτωρ* καὶ *Γαλι-*

λαος», «*Ἐδδα Γκάμπλερ*», «*Νόρα*» κλπ. — Ἀεροπλοῖα καὶ παραφροσύνη ὑπὸ H. Gregoire. Ὁ γράφων ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἀναβάσεως εἰς αἰθέρια ὑψη ὑπῆρξεν ἀνεκαθεν συναφῆς πρὸς τὴν παραφροσύνην, οἱ τοιοῦτοι δὲ παράφρονες μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἀεροπλάνων θὰ πληθυνθῶσιν ἐν τῇ μέλλοντι. (25 Ὀκτωβρίου). — Σκιαγραφία τοῦ *Γουλιέλμου Β'* ὑπὸ G. Lecomte — *Αἱ νέαι ἰδέαι ἐν Κίτῳ* ὑπὸ L. Laloy.

Mercure de France (Παρίσιοι 1 Νοεμβρίου). — Τὸ μυθιστόρημα τῆς κόρης τῆς κυρίας *Polan* ὑπὸ D. Plan, ἐπὶ τῇ βίῳ ἀνεκδότων ἐπιστολῶν.

Revue des Deux Mondes (Παρίσιοι 15 Ὀκτωβρίου). — *Αἱ ἀνάμικτοι θρησκεῖται τῆς Ἀνατολῆς* ὑπὸ L. Bertrand. — *Μία φίλη* τοῦ Σατωβριάνδου ἢ *Κα Duras* ὑπὸ U. Giraud. (1 Νοεμβρίου). — *Τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἀεροπλοίου ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἄλλα μέσα συγκοινωνίας* ὑπὸ P. Renard.

Nouvelle Revue (Παρίσιοι 1 Νοεμβρίου). — *Ἡ ἐκπαίδευσίς τοῦ λαοῦ* ὑπὸ L. Filliol. Ἐπίκρισις τοῦ ἐν Γαλλίᾳ συστήματος τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσως ἐξ ἀφορμῆς τῆς νεωτάτης στατιστικῆς, καθ' ἣν 7% τῶν Γάλλων δὲν γνωρίζουν νὰ γράψωσι τὸ ὄνομα των. Τὴν αἰτίαν ἀποδίδει ὁ γράφων καὶ εἰς ἄλλα καὶ εἰς τοῦτο ἰδίως, ὅτι ἡ ἀτακτος φοίτησις τῶν παιδῶν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον προέρχεται ἐξ ὑπερβολικῆς πενίας, ἣτις καθιστᾷ ἀπαραίτητον τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν εἰς οἰκιακά ἔργα. Ἐπίκουρος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔλθῃ ἡ κοινωνία παρέχουσα ἐνδύματα καὶ τροφήν εἰς τοὺς ἀπορωτάτους τῶν μαθητῶν.

Revue de Paris (Παρίσιος, 15 Ὀκτωβρίου). — Μελέτη περὶ ἑνὸς καλλιτέχνου τοῦ 18 αἰῶνος, τοῦ Fanyay, ὅστις ὑπῆρξεν κατ' ἐξοχὴν ἡ ζωγράφος τῆς Κοινοτυπικῆς ἀπεικαστικῆς ὑπὸ A. Ronne.

Action Nationale (Παρίσιος, Ὀκτωβρίου). — Τὰ δικαιώματα τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου ὑπὸ M. Manotel. Ὁ γράφων ἀποκρούει τὰς ἐν ὀνόματι τῆς «πειθαρχίας» ὑπερβολὰς, καθ' ἃς δὲν ἐπιτρέπεται ἡ παραμικρὰ ἐλευθερία κρίσεως εἰς τὸν δημόσιον ὑπαλλήλον ἐπὶ ζητημάτων κοινῶς συμφέροντος.

Reforme Sociale (Παρίσιος, 1—16 Ὀκτωβρίου). — Ἡ γεωργικὴ διδασκαλία πλὴν τῶν ἄλλων ἀγαθῶν εἶναι ἐκ τῶν δραστηριοτάτων μέσων πρὸς ἀναστολὴν τῆς συγκεντρώσεως τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν εἰς τὰς πόλεις κατὰ τὸν P. de Unyst.

Revue Philosophique (Παρίσιος, Ὀκτωβρίου). — Ἐκθεσις περὶ τοῦ βίου διεθνοῦς Ψυχολογικῶν Συνεδρίων, τοῦ συνεληθόντος ἐν Γενεύῃ κατ' Αὐγούστου τοῦ 1909 ὑπὸ A. Rey.

Revue Politique et Parlementaire (Παρίσιος, 10 Ὀκτωβρίου). — Σύγχρονοι κινῆσαι πολιτικαὶ πλάναι ὑπὸ P. Lacombe. — Ὁ Σχολικός ἀγὼν κατὰ τῆς φυματιώσεως ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Pscker. Τὰ σχολεῖα πρέπει νὰ ἐξυγιαίνωνται καὶ νὰ λειτουργῶσιν ἐν γένει συμφῶνως πρὸς τοὺς ὅρους τῆς αὐστηρᾶς ὑγιεινῆς. Μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι ἀνάγκη νὰ διατελῶσιν ὑποχρεωτικῶς ὑπὸ ἱατρικὴν ἐπιβλεψίνην συνεχῆ. Τέλος ἀπαραίτητος ἡ ἔδρασις ταμείων περιθάλψεως τῶν ἐκ φυματιώσεως προσβαλλομένων διδασκάλων.

Revue de Mois (Παρίσιος, Ὀκτωβρίου). — Περὶ τῆς πενίας ἐν Ἰαπωνίᾳ ὑπὸ H. Labroue. Ἡ κατάστασις ἐδελτιώθη ἐν σχέσει πρὸς τὸ παρελθόν, ἀλλ' ἡ πρόοδος εἶναι βραδεία. Ὑπάρχουν συνοικίαι εἰς τὸ Τόκιο, αἱ ὁποῖαι εἶναι πιστὰ ἀντίγραφα τῶν προαστείων τῆς Νεαπόλεως.

Γερμανικά :

Deutsche Revue (Στουτγάρδη,

Νοέμβριος). — Σκιαγραφία τοῦ Πρίγκηπος Βύλφφ ὡς ἰδιώτου καὶ ὡς πολιτικοῦ ἀνδρός ὑπὸ A. Tardieu.

— Περὶ τῆς ἐπιτειρομένης νευρικότητος τῶν συγχρότων ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Gaupp, συνιστῶντος τὴν καταπολέμησιν αὐτῆς διὰ καλῶς ἐννοουμένης κοινωνικῆς ὑγιεινῆς. — Ἡ ἰδιωτικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Βίσμαρκ 1851—1858 ὑπὸ H. de Poschinger.

Deutsche Rundschau (Βερολίνον, Νοέμβριος). — Περὶ λογοτεχνικῆς προσωπικότητος, λόγος ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ τοῦ πρυτάνεως τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου F. Smith, κατὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς πρυτανείας. — Ὁ σκοπὸς καὶ τὰ ἀποτελέσματά τῆς ἐξερευνησεως τοῦ Βορείου Πόλου ὑπὸ O. Baschin.

Nord und Süd (Βερολίνον, 11 Ὀκτωβρίου). — Ἀπαντήσεις διαφόρων ἐπιστημόνων καὶ συγγραφέων περὶ τῆς χρήσεως τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς ἐργασίας ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Blentin.

Maerz (Μόναχον 1 καὶ 15 Ὀκτωβρίου). — Περὶ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ συσταγματοκῶν ἀγῶνων ὑπὸ R. Breitscheid. — Τὸ δικαίωμα τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου πρὸς ἐκφορῶν τῆς γνώμης αὐτοῦ ὑπὸ H. Gauss.

Süddeutsche Monatshefte (Μόναχον, Νοέμβριος). — Ὁ θάνατος τοῦ Φερρέρ καὶ ἡ δύναμις τῆς δημοσίας γνώμης ὑπὸ E. Bernstein.

Ἰταλικά :

Nuova Antologia (Ρώμη, 16 Ὀκτωβρίου). — Ἡ βιομηχανία τῶν ἀνθέων ὑπὸ G. Vagliasindi.

Rassegna Contemporanea (Ρώμη, Ὀκτωβρίου). — Περὶ τῆς παγκοσμίου καιναικῆς ἀλληλεγγύης ὑπὸ R. Garofalo. — Ἡ ἰταλικὴ δημοσιογραφία, ἱστορικὴ σύνοψις τῶν κατ' αὐτὴν μετὰ πλήρους βιβλιογραφίας ὑπὸ G. Stivelli.

Rassegna nazionale (Φλωρεντία 1 Ὀκτωβρίου). — Σελίδες ἐξ ἀναμνήσεων τοῦ 1848 καὶ 1849 ὑπὸ P. Valle.